

naše planine

9 - 10

1987

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Soštarić.

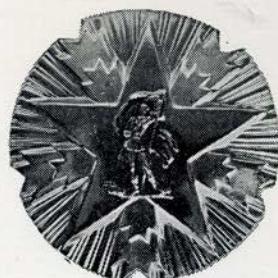
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Pretplata za 1987. g. 2000 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 500 dinara uplate slati na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za *Naše planine* i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tiskat »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufincira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Godište 39 (79)   Rujan-Listopad 1987.   Broj 9—10
Volumen 39 79)   Septembar-Oktobar 1987.   No 9—10

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Tomislav Jagačić: Predivni, tajanstveni, vječni Durmitore!	185
Dr. Ante Rukavina: Kamenčići sa staza (V.)	190
Dr. Radovan Kranjčev: Kroz Kamniške Alpe	193
Miljenko Pavešić: Klanac Triget na otoku Krku	197
Ing. Ljudmila Kozomara: Lovačkom stazom na Volujak	199
Damir Bajs: Gross Venediger (3673 m)	201
Smilja Petričević: Ako Golić ima kapu	202
Daniel Vincek: Maja Koljat u Prokletijama	203
Slobodan Žalica: Prenjska trilogija (nastavak)	205
Vlado Mihaljević na čelu Planinarskog saveza Hrvatske	209
Uzeir Beširović: Uspon na Maglić	210
Vojislav Vučanović: Bešo je takav čovjek	212
Mira Šincek: »Tam kjer visoke so planine...«	213
Dunja Horvatin: Jednog srpanjskog popodneva	214
Rudo Starić: Karlo Andrašević i speleologija u Karlovcu	215
Ante Juras: Zapis sa speleološkog izleta	216
Z. Hochmuth, G. Stibranyi i P. Vozarik: Vilimova jama (A2) na Biokovu	217
Silvo Karo: Paklenska diretisima	219
Tomo Česen: Ledena trilogija za pet dana	220
Daniel Vučušić: Od Mireva do Sundera na Velebitu	220
Željko Gobec: Disanje na visokim planinama	223
Vezni putevi i transverzale	225
Mijo Mladenović: Partizanski put Banjom	226
Franjo Marciuš: Medimurski planinarski put	227
In memoriam	230
Speleologija	230
Vijesti	231

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Makarska s Biokova

Foto: Marijan Wilhelm

Predivni, tajanstveni, vječni Durmitore!

TOMISLAV JAGAČIĆ

VARAŽDIN

Marica, pastirica iz Virka

— Zovem se Marica. Marica Kasalica, iz sela Virka, — odgovorila mi je jednog ranoj jutra, nedaleko od Crnog jezera na Durmitoru, na putu za Savin kuk, simpatična, mlada čobanica, okružena stadom ovaca što su žurile na durmitorske pašnjake.

Tu je bila i njezina prijateljica. Obadvije još učenice osnovne škole. Pitao sam djevojčice, bi li možda prepoznale osobu na slikama, koje sam snimio na obali Crnog jezera prije četiri godine. Zagledale su se u slike i prepoznale Andelku Grbović, koja je jednog jutra jašila na konju i nosila u kanti, obješenoj za sedlo, mlijeko u Žabljak. Bila je toliko spretna da je jašuci na konju plela čarapu.

— Čitavo selo Virak znalo je da je Andelku slikao neki turist, ali joj unatoč obećanju ni poslije četiri godine nije poslao sliku, rekla je Marica.

— Molim vas da ove slike uredno spremite u svoje torbice i predate ih Andelki. Ispričajte me i pozdravite je!

Od ovog susreta s Maricom i njezinom kolegicom prošlo je dvadeset i tri godine! Poslije toliko godina nisam više 1985. u selu Virku pronašao niti Andelku, niti Maricu. Andelka se udala i odselila u Vojvodinu, a Marica je odrasla, udala se i sada živi u Cetinju. Majka je troje djece. Rekli su mi to njezini roditelji, otac Radoš i maj-

ka Jovanka, kada sam ih u potrazi za Maricom posjetio u selu.

No, evo mene u ulozi turističkog vodiča 1987. godine u Cetinju. Zaboravio sam dođe sadašnje prezime Marice, negdje zatmetnuo i adresu što su mi dali njezini roditelji, ali sam se ipak dao u potragu za Maricom. Zanimalo me kako živi, što radi, kako izgleda sada, kako njezina djeca, suprug. Moj vodič po Cetinju bila je susretljiva Dušanka, kustos u Državnom muzeju.

— Znam je, ona radi kod nas. Ja ёu vas odvesti svojim »fićom« do njezine kuće, — predloži mi Dušanka.

— Marice, imaš gostu, — predstavila me Dušanka.

Mora da je ovo Marica, pomislih, kada mi je prilazila jedna izrazito jedra Crnogorka. Trenutno sam zaboravio taj dojam, misleći stalno na mladu pastiricu s Crnog jezera.

— Marice, dodi da te zagrim i poljubim, a onda ёu ti reći tko sam, odakle sam i zašto sam ovđe.

Upoznala me sa sinom, stasitim momkom koji se sprema u Armiju, i sa kćerkom. Oni su također bili prisutni. Suprug i otac Aco Stanojević, autoprevoznik, bio je odsutan, u Budvi.

Marica me ponudila rakijom i crnom kavom. Pripovijedala mi je o svom životu od onih dana kada smo se slučajno sreli jednog jutra na mojem putu za Savin kuk. Ona je i očekivala, obaviještena od svojih

Varaždinci su ove godine organizirali dva putovanja na Taru i Durmitor. Prvo od 19 — 26. srpnja, a drugo od 15 — 22. kolovoza. Očito da je program koji je 1984. izradio i ponudio Tomislav Jagačić, član PD »Ravna gora« i sam vodio pet dosadašnjih putovanja, pobudio veliko zanimanje pa i odaziv nije izostao. U 1987. godini odazvali su se članovi planinarskih društava iz Bohinjske Bistrike, Radovljice, Domžala, Jesenice, Ljubljane, Kočevja, Maribora, Sežane, Titovog Velenja, Čakovca, Murske Sobote, Rijeke, Ravne Gore (Gorski kotar), Skrada, Zagreba, Varaždina i Njemačke. Ukupno 85 sudionika!

U šest dana organizatori su osigurali za sve sudionike posjet Crnom, Zminjem i Barnom jezeru, izlet na Čurovac (1625 m) i uspon na Bobotov kuk (2523 m). Dok su splavari boravili na splavima tri dana od Đurđevića Tare do Foče, za planinarne je organiziran uspon na Crvenu gredu kroz Krekov labirint te izlet na Biogradsko jezero u planini Bjelasici nedaleko od Mojkovca. Pojedini planinari stigli su i do Ledene pećine i popeli se na Savin kuk (2313 m).

Predzadnji dan bio je uspon na Maglić (2863 m). Na vrhu je uz suradnju članova PD »Zelenogorac« iz Foče ugrađena kutija, koju su izradili i poklonili planinari iz varaždinske Ljevaonice i tvornice armatura (LTA). U kutiju je stavljena

spomen-knjiga i vrlo lijep žig za koji je načrt izradio varaždinski planinar Stjepan Cajzek (Pišta). On je također autor žiga za Trnovačko jezero koji možete naći u katunu Vukašina Komnenica nedaleko od jezera.

Planinarski piknik na Trnovačkom jezeru bio je simpatičan završetak planinarskog dijela turneje čiji je najstariji sudionik, Anton Razinger iz Ljubljane, imao 78 godina, a najmladi Andreja Buscher iz Zap. Njemačke 17 godina.

Spomenimo i završnu večer u Kutini. Ovdje je ispunjavana Anketa i Knjiga dojmova. Na časopis je dobio kroz anketu 11 novih pretplatnika (prošle 1986. uključilo se na isti način 12 novih pretplatnika).

Zamolili smo Tomislava Jagačića, varaždinskog organizatora i pokretača tradicionalnih putovanja na Taru i Durmitor, da nam iz svojeg višegodišnjeg druženja s Durmitorom evocira neke susrete i sjećanja.

1988. godine planira iz Varaždina dva putovanja na Durmitor i Taru, od 2 — 9. 7. i od 6 — 13. 8. Tko bi želio nešto više saznati o ovim tradicionalnim putovanjima može pisati na adresu: Tomislav Jagačić 42000 Varaždin, Slavenska 19, tel. 042-47512

Urednik

Marica Kasalica iz Virka (u sredini) prepoznaće na slikama Andelku Grbović Foto: T. Jagić

roditelja, da će ja kad-tad navratiti u Cetinje. Imao sam pri ruci fotografski aparat i snimio Maricu s djecom. Kod kuće sam našao u kolekciji dijapozičiva s Durmitorom i onaj što sam ga snimio u trenutku, kada Marica prepoznaće Andelku Grbović.

Od jedne do druge snimke prošlo je dvadeset i tri godine!

Moj prijatelj Branko

S Durmitorom je od svoje najranije mladosti, sve od onih dalekih dana 1932. godine, kada je dopješao bez prebijene parre u džepu iz Beograda u »predvorje« ove divne planine, ugledavši je od Lever Tare. Zapamtimo ime jednog vrsnog planinara, humanista i rodoljuba, autora do sada najbolje knjige o Durmitoru i kanjonu Tare — njegovo je ime Branislav Cerović.

Cuo sam za njega i prije pokretanja osmognednevnih godišnjih putovanja na Taru i Durmitor 1984. godine, ali ga nisam osobno poznavao. Izmijenili smo prije susreta u Žabljaku nekoliko pisama i telefonskih razgovora. Poslao mi je prvi »Vod po Durmitoru«, koji je on napisao zajedno s našim planinarskim nestorom dr. Banimirovom Gušićem 1938. godine. Danas imam taj vodič u fotokopiji. Nestrpljivo sam čekao naš prvi susret i osobno poznanstvo koje će, poslije svega onog što smo jedan drugom pisali, biti puka formalnost.

Kroz minule četiri godine mogao intenzivnog druženja s Durmitorom, na koji godišnje dovedem i preko 80 planinarki i planinara, dobro sam upoznao Branka, kako ga prijatelji zovu. Ne mogu zamisliti svoj posjet Žabljaku, a da ne bih Branka posjetio u njegovoj vikend-kući u turističkom naselju Ivan dol, nedaleko od Crnog jezera. U ovaj se kući osjećam kao u planinarskom domu. Na to me podsjeća sav unutrašnji pokretni i nepokretni inventar: slike, karte, cepini, dereze, knjige. Moji putnici rado dolaze u ovaj »planinarski dom« na čašicu razgovora i po autogram autoru na knjigu »Durmitor i kanjon Tare«.

Ovdje sam dva puta našao planinare iz Splita, Brankove prijatelje iz vremena njegovog aktivnog službovanja u Splitu. Na povratak iz »spasilačke akcije« u potrazi za Dušanom, o kojoj možete čitati u sklopu ovog napisa, svratio sam u prolazu kroz Ivan dol, uvečer, zajedno s vozačem Francom i Milanom Mahovneom iz Senova na — rakiju. Zaista smo bili mrtvo umorni.

— Ma ne samo na rakiju! Uđite vi unutra. Spličani imaju oproštajnu večeru. Budite s nama u društvu, — pozivao nas je gostoljubivi Branko sa Spličanima.

A nas gladne nije trebalo tjerati. Kada smo stigli u hotel »Planinku« s jednim satom zakašnjenja, bojali smo se uplašenim planinarima priznati da smo usput i dobro večerali. Priznali smo to tek poslije! Nego, želio bih vam reći što je Branko rekao o nama, varaždinskim planinarama, na toj večeri.

— Da vam istinu kažem, na početku sam sumnjaо u ove naše Varaždince. Ali otako smo na vrhu Bobotovog kuka našli ugradenu kutiju za spomen-knjigu koju su oni donijeli čak iz Varaždina i pod vrlo neugodnim okolnostima je ugradili na vrhu, pa kada znam za jaku izdavačku djelatnost PD »Ravna gora« iz Varaždina, ne samo da sam promjenio mišljenje, već ih rado ističem kao primjer drugima. Mene, koji sam prešao sedamdeset, hrabri kada vidim da i drugi vole Durmitor i da su za ovu lijepu planinu kadri nešto stvarno učiniti.

— Branko, mi ćemo druge godine, — nadovežem ja — donijeti kutiju za spomen-knjigu i žig i na Maglić (i donijeli smo ih 25. srpnja 1987).

Ove godine Branko je proveo našu, ne baš malu, kolonu iz Dobrog dola na Bobotov kuk i preko Valovitog dola u Žabljak, a već idući dan vodio nas je kroz Klekov labirint na Crvenu gredu i u povratak kraj Jablan bare (Malog jezera) do sela Bosaće. Lako je bilo onda meni provesti iduću grupu istim putem.

Branko je spreman svakom planinaru pomoći savjetom i sugestijom. Dobro ga poznaju i u Nacionalnom parku »Durmitor«

u Žabljaku, u svim durmitorskim selima. Pravo je bogatstvo imati u svojoj sredini nekoliko mjeseci u godini takvog zaljubljenika u Durmitor, čovjeka s toliko vjere u planinarsku perspektivu durmitorskog kraja, najboljeg poznavaca durmitorskih vrhova i svih njegovih staza i bogaza. Pa i onda, kada se sa svojom suprugom Smiljom nalazi u Beogradu gdje ima stan, Branko se ne dijeli od Durmitora i Crne Gore o čijim planinama sada završava knjigu.

Vozaci autobusa u ulozi planinara

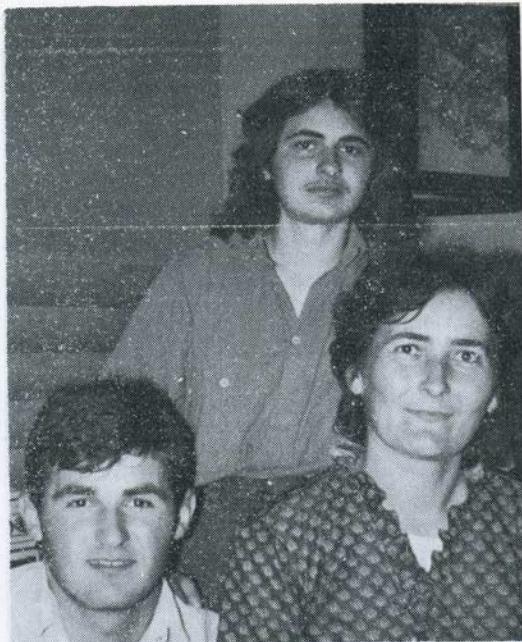
Više od četrnaest godina radio sam u autotransportnoj organizaciji i razumljivo da sam drugovao s vozačima. Često sam s njima putovao kao vodič kroz našu zemlju i kroz nekoliko evropskih zemalja, putovao danima i noćima, u svako doba godine. Vidio sam razne situacije u kojima se vozač mora snalaziti. Ta, uvijek sjedim u njegovoj neposrednoj blizini i brinem se za vozačev udoban smještaj i odmor. Znao bih im reći:

— Za vozače, koji u svom profesionalnom poslu imaju tako malo pokreta, bilo bi najbolje da se bave planinarstvom, da barem jednom mjesечно na kakvom skromnom usponu, kroz pješačenje, nadoknade one potrete, kojih u vožnji nemaju. Zbog zdravlja, zbog kondicije na dulji rok, u vlastitom interesu, u interesu svoje obitelji i radne organizacije u kojoj vozači završavaju prećesto radni vijek kao invalidi.

Do sada su naši vozači od Varaždina do Žabljaka i na svim prigodnim izletima bili: Franc Korošak iz Ptuja, te Stjepan Bračko i Mirko Šlibar iz Varaždina. Da se razumijemo: oni nisu planinari, ali su se poнаšali posve planinarski i izvanredno su se uklopili u naš planinarski kolektiv.

O Francu kao članu »gorske službe spašavanja« govorim u napisu o traženju Dušana. Sa mnom se preko Škrčkog ždrijela penjao na Prutaš. Ali, imao je on u Dobrom dolu jedan, pomalo šaljiv događaj. Pustimo, neka on pri povijeda!

— Vi ste otišli do katuna u Dobrom dolu, a ja se ispružio na zadnjim sjedalima da se malo odmorim. Zaspao sam. Kad na jednom, onako mamuram i snen, osjetim, kako se autobus miče... — A, to ste se vi vratili, pa gurate autobus, zafrkavate me, živo priča Franc. — Vidim ja, vjetra nema. Nebo vedro, da vedrije ne može biti. Pogledam otarga iz autobusa lijevo. Ništa! Pogledam desno. I ovdje — ništa. Ali autobus se opet od vremena do vremena pomijeće. Što bi to ipak moglo biti? Podem u prednji dio autobusa. Pogledam lijevo. Ništa! Pogledam desno. A, ti si to, velim glasno. To je jedan vol napustio pašnjak, popeo se na cestu i pronašao autobus, da se češe gdje ga svrbi.

Marica Kasalica, udata Stanojević, sa sinom i kćerkom u svom domu na Cetinju 1987. godine
Foto: T. Jagačić

Stjepan Bračko je mlađ, savjestan i sretljiv vozač. Smiren, nikada se nije naljutio. I onda kada je na autoputu trebalo čekati, i onda kada mu je u blizini Dervente pukla guma pa je morao otići u Derventu i tražiti pomoć, i onda kada je zbog gradnje ceste između Čajniča i Pljevalja doveo autobus u Žabljak oko pola noći... Tako bi se ponašao mnogi vozač, ali sigurno ne bi išao u laganim polucipelama pješke od Mrkalj-klada preko Prijevora do Trnovačkog jezera. Naime, veliki autobus nije naš Štef mogao zbog debele naslage zemlje i kamenja, koje je nanijela vodena bujica na šumski put, dovesti do Prijevora. Svi smo morali ići pješke pa i naš vozač. No, mi u planinarskoj opremi s dobrim cipelama, a on u laganim polucipelama. Sve je Štef zbog solidarnosti s planinarama izdržao, i još je nosio dio opreme za planinarski piknik na Trnovačkom jezeru.

No što nije mogao vozač Štef Bračko, to je uspjelo idućeg mjeseca njegovom kolegi iz Autotransporta Varaždin, Mirku Šlibaru. I Mirko Šlibar uputio se s nama od Mrkalj-klada pješke do Trnovačkog jezera. On je vozio svojim Mercedesom našu grupu od 40 planinara. Sve naše telefonske molbe Nacionalnom parku »Sutjeska«, da se u turističkoj sezoni put pročisti, nisu uspjele...

— O, pa ja bih tu mogao proći, — reče vozač Mirko po dolasku do prepreke.

Doduše, naslaga je kroz mjesec dana bila ponešto ugažena i ulegnutu, ali...

Planinari u posjeti Branku Ceroviću (3. s lijeva) u Ivan dolu (dolje Dušan Tončić) Foto: T. Jagačić

— Dobro, Mirko, kako misliš! Vrati se po autobus, neka ide s tobom da ti pravi društvo Dražen. (Dražen Najaman iz Siska nije se pojavio na zbornom mjestu u Zagrebu. Stigao je dan kasnije u Žabljak. Zaspao je!) Čekam ja na Prijevoru, ostale sam uputio do Trnovačkog jezera, ali Mirka i Dražena nema. Dolaze poneka osobna kola na Prijevor. Pitam vozače jesu li vidjeli naš autobus.

— Pokušali su vaši drugovi proći, ali je autobus ugreznuo i sada mu krče put jednom lopatom i rukama, — bio je kratak odgovor.

Pošao sam na jezero sam. Preko djece-pastira ostavio sam Mirku i Draženu obavijest, kada stignu autobusom.

Bili smo na Trnovačkom jezeru radosni, kada su nam planinari iz PD »Zelengora« u Foči doveli s vrha Maglića sve planinare žive i zdrave. Planinarska zakuska prijala je kao nikada. Kao da smo zaboravili u dobrom raspoloženju na Mirka i Dražena. Kad najednom netko povjeće:

— Evo naših! Evo ih!

Vozač Mirko u patikama i kratkim hlačama, i Dražen. Našem autobusu prokrčili su put jednom lopatom i rukama. Za ovaj povdig trebali su tri sata. Autobus je ostao na Prijevoru.

Predložio sam da odmor na divnom jezeru produljimo za jedan sat u čast naših udarnika. Taman toliko, koliko bismo mo-

rali pješačiti da Mirko nije uspio uz Draženovu pomoć dovesti autobus na Prijevor. S veseljem sam izvadio iz ruksaka bocu vina i mineralne vode čuvajući to kao rezervu, ako stignu Dražen i Mirko.

Može li čovjek ovakve vozače tako brzo zaboraviti?

U akciji spašavanja

Dušana sam upoznao 1984. godine prilikom prvog organiziranog putovanja na Taru i Durmitor. Iako živimo u istom gradu, nisam ga dotle poznavao. Tek sada, poslije trogodišnjeg druženja, prisjećam ga se u željezničarskoj uniformi. Radio je do odlaska u mirovinu na željeznici. Sada ima 68 godina. Priča o njemu počinje ovako.

U našoj se skupini pojavio putnik sa dva fotoaparata i filmskom kamerom. Tako »naručan« ukrcao se na splav. Neumorno je snimao kanjon Tare. Svi ga baš nisu dovoljno razumjeli i podržavali. A u mjesecu prosincu iste godine gledali smo u »Tjednu planinarstva« film u bojama. Dušan je svojom kamerom zabilježio čitav put od Varaždina do Žabljaka, a najviše kadrova posvetio je splavarenju Tarom. Taj film od 30 minuta koristio sam u propagandi za putovanje na Durmitor i Taru u Varaždinu, Novom Mestu, Ivancu, Čakovcu. Dušan se i 1986. godine opredijelio za putovanje na Durmitor. Odabrao je planinu, jer je Taru već upoznao.

Pošli smo zajedno u skupini put Ledene pećine preko Kovačevičevog katuna u Lokvicama. Ja sam ostao u katunu. Tu su dječaci i unuci mojih starih prijatelja Ljubice i Perka Kovačevića iz Kovačke doline. Sin Vuk, snaha Milka te njihova djeca Pero, Ljubo i Vuksan. Dušan je pošao s ostalima prema Ledenoj pećini. Predvečer se skupina vratila, ali bez Dušana.

— Gdje vam je Tončić? — pitao sam.

— Zaostao je. Doći će. Ide suviše polako, — bio je odgovor.

— Ma, niste ga smjeli ostaviti. Tako se to ne radi u planini.

U sebi sam počeo strahovati, da mu se nije što dogodilo, da nije zalutao. Ta, on je prvi put u planini. Počeo je planinariti u kasnijoj životnoj dobi i to ne s Ravnom gorom ili Ivanšćicom, već ravno — pa na Durmitor!

— Znam da se zadržavao snimajući kamерom i fotoaparatom, ali približava se noć.

I tako je počela naša akcija »spašavanja«. Iako ovu riječ spašavanje stavljam u navodnike, dobro je upravo tako reći. Sastav spasavalačke ekipe je bio slijedeći: Milan Mahovne, iskusni planinar iz Slovenije (Senovo), Franc Korošak, vozač našeg autobusa i planinar, Vuk Kovačević i moja malenkost. Da, malenkost, ali s kakvim osjećajem odgovornosti! Ako se Dušanu što do-

godilo, svi će znati tko je idejni začetnik putovanja na Durmitor. Uostalom, ja sam jedini znao da je on planinar-pripravnik.

Pošli smo i ubrzo se izgubili u magli i, nažalost, kiši. Svoju pelerinu sam dao vozaču Francu, a ja sam se, koliko je to bilo moguće, štitio vjetrovkom. Ubzro sam bio dvostruko mokar: od znoja i kiše. I od uzbuđenja!

— Dušane! Dušaneee! — zvali smo pojedinačno i u jedan glas, zajedno.

Odgovor je bila nijema tišina. Tišina, kaka se može sresti samo u planini. Na mjestima se magla podigla i vidljivost povećala. Samo da ga pronademo prije nego se spusti mrak. Svakakve slutnje vrtile su mi se gladom. Prešli smo i Biljegov dol, na mjestima gazili snijeg, mokri od napora, znoja i kiše. Tako smo stigli i do Ledene pećine. Milan i ja smo ostali izvan pećine. Vozac Franc i Vuk Kovačević, spuštaju se u Ledenu pećinu i razgovaraju:

— Slušaj, pazi! Ako vidiš korake u sniju, okrenute prema dolje, a ne vidiš ih natrag, onda je tu. Ranjen, a možda već hladan.

Franc, koji je sišao u unutrašnjost pećine odgovara:

— Ovdje ga nema!

Kada su se Franc i Vuk vratili iz pećine, savjetovali smo se, što da radimo dalje.

Zurili smo u daljinu. Odjednom Vuk po- viče, upirući prstom u daljinu!

— Eno ga! Eno, to je sigurno on.

Vidljivost je bila taman tolika da su ga mogli moći drugovi vidjeti, kada je prelazio preko snijega. Vikali smo u jedan glas.

— Dušane, Dušaneee!

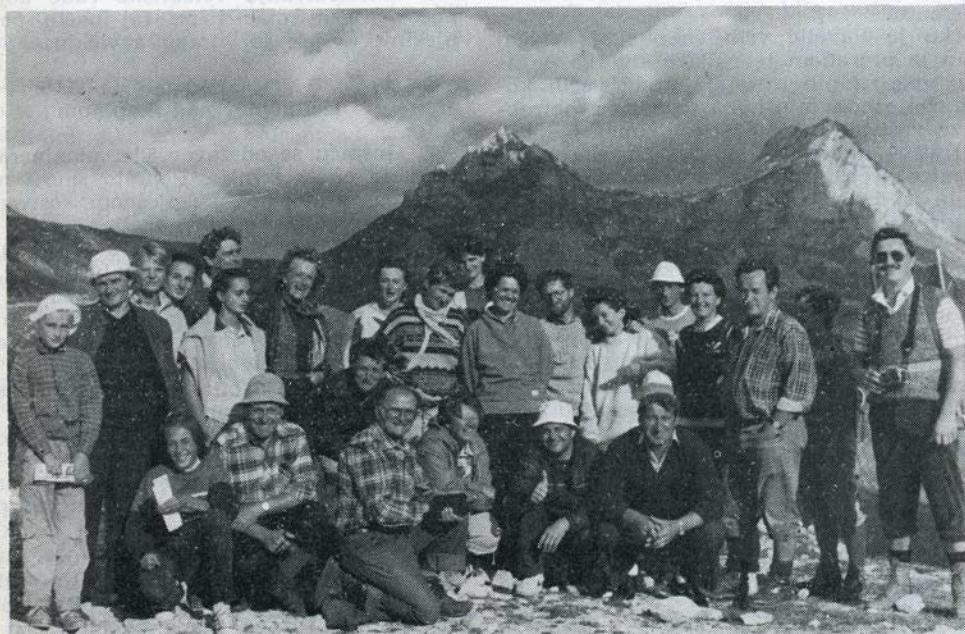
Javio se

— Žabljak! Žabljaak! Pravac Žabljak, — vičući, davali smo mu orientaciju.

Odlanulo nam je. Uzbuđenje je splasnulo. Vratili smo se u katun po stvari, oprostili se od domaćina. Vukova supruga Milka uzela je vojnički karabin i ispalila jedan metak. Počasni, za rastanak.

I na kraju, još iste jeseni s Dušanom sam prošao od Bohinja preko Komne i kuće pod Bogatinom do Krnskog jezera. Popeli smo se na Krn, a preko Lepene i sela Soče na povratak u Bovec. I da naše iznenadenje bude veće, Dušan se ove godine ponovno s kamerom ukrcao na splav, popeo se na Bobotov kuk (2523 m) i »pregazio« u novim Adidasovim gojzericama vrh Maglića od Lokve Dernečića preko vrha i sišao s ostatima niz Šarenu lastvu do Trnovačkog jezera.

Pa neka onda netko kaže, da se i u ovoj životnoj dobi ne može uz čvrstu volju u planine.

Pod Sedlenom gredom na putu za Bobotov kuk

Foto: T. Jagačić

Kamenčići sa staza (V.)

Dr. ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Velebitski željezni oksid

Na Velebitu nema znatnijih nalazišta rudnog blaga, iako manje upućeni ne misle tako s obzirom na golemo prostranstvo ove planine. To potvrđuju i brojni pokušaji iskopavanja različitih ruda u posljednjih stotinu godina, premda većih uspjeha nije bilo.

Ipak, tridesetih godina ovog stoljeća u Gospicu je neko vrijeme radila mala tvorница za proizvodnju željeznog minijuma. Stariji se Gospičani sjećaju male zgrade u blizini željezničke stanice u kojoj se nešto mljelo, a okolica je ovo nje bila posve crvena. To je bila tvornica iz koje je Gospičanin Mirko Pavelić mljevenjem velebitske rude dobivao željezni minij. Nalazište željezne rude, za koje je Mirko Pavelić posjedovao dozvolu iskorištavanja, ležalo je u Velebitu, vjerojatno negdje u blizini Pazarišta, oko vrha Debeljaka. To je bio površinski iskop željezne rude koja je sadržavala 80% željeznog oksida. Da bi se ruda mogla nesmetano iskorištavati, osnovao je Mirko Pavelić početkom tridesetih godina tvrtku »Industrija gvozdenog minijuma«, koja je godine 1933. prerasla u dioničko društvo. Tako se od godine 1932. do 1938. iskapa na području Debeljaka željezna ruda hematit.

Mirko je Pavelić vrlo volio svoj zavičaj i želio je preradom te rudače stvoriti u Lici što više radnih mjesta. Izrada većih količina željeznog minijuma, sredstva potrebnog za zaštitu drva i željeza, imala je dobro tržište u zemlji, jer su Jugoslavenske željeznicne trebale velike količine toga materijala za premazivanje teretnih vagona, a do tada se ta boja dobivala iz uvozne rudače.

Godine 1932. uspio je Mirko Pavelić dobiti veću narudžbu od nadležnog ministarstva u Beogradu, a isporuke su uslijedile putem neke slovenske tvornice boja. Prvi komercijalni uspjeh potakao je Mirka Pavelića da u blizini željezničkog kolodvora u Gospicu osnuje vlastitu malu tvornicu. No, nakon nekoliko je godina tvornica prestala raditi, jer je konkurenčija drugih tvornica bila prejaka. One su snižavale cijene svojih proizvoda i tako uništile ovu tvornicu.

Nakon toga je Mirko Pavelić htio uz pomoć Poljoprivrednog fakulteta iz Zagreba izradivati sredstvo za kalcifikaciju ličkog tla te imao već gotov plan za proizvodnju boksitnog cementa, ali za oba ova projekta nisu bila zainteresirana nadležna ministarstva u Beogradu.

Razočaran što nije uspio u svojim velikim nastojanjima da pomogne rodnom kraju i nakon što je utrošio golema sredstva za svoje ideje, napušta Gospic i ubrzo umire u Zagrebu u prosincu godine 1938.

U Gospicu i danas postoji krov zgrade Šumskog gospodarstva u Ulici JNA koja je bila prije rata premažana tom bojom. Na tom limenom krovu tu se boja zadržala 40 godina. Pojedinci u Gospicu imaju i danas manje količine tamnocrvenog sitno mljevenog praha iz Pavelićeve tvornice koji se miješao s firnišom i tako dobivala odlična tamno smeđecrvena boja. Jedan je uzorak tog praha poslan i zagrebačkom »Chromosu« da ga ispita i utvrdi njegovu pravu vrijednost. Kako danas postoji obilje suvremenih pripravaka za stvaranje boja, mislim da nikada neće stići nalaz o kvalitetu toga crvenoga praha koji je u obliku crvenosmeđe boje mogao na nekom krovu izdržati četrdeset ličkih zima i ljeta.

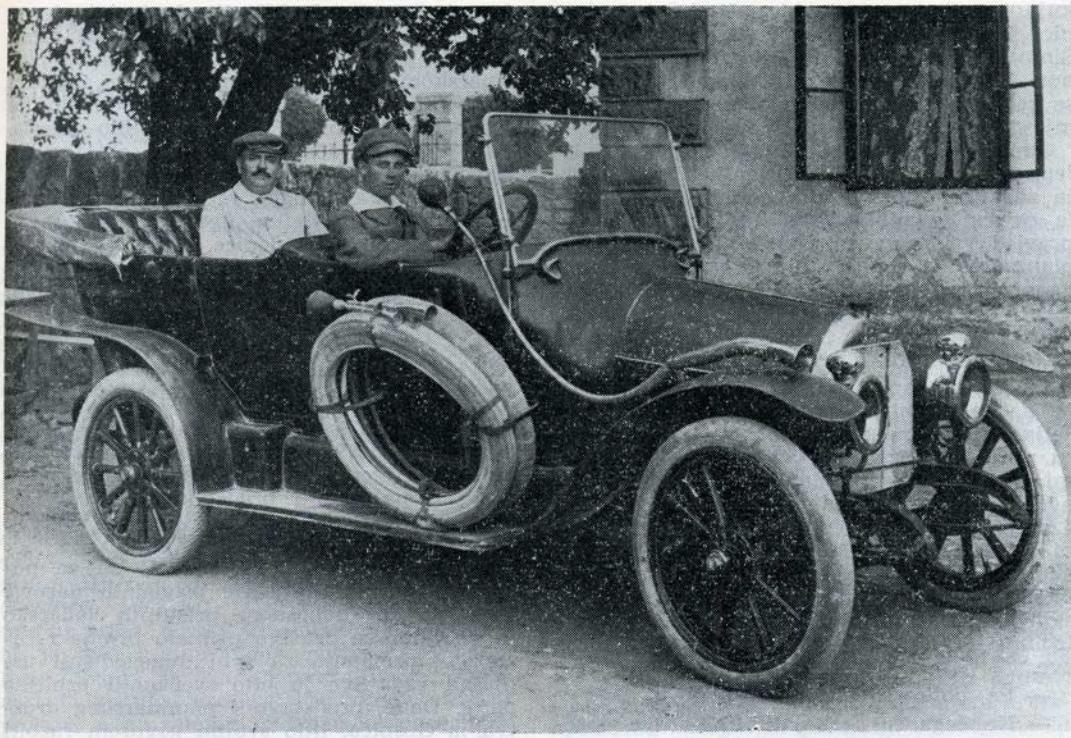
Sjećanje na ovu tvornicu još je vrlo živo u Pavelićeve kćerke Mercedes Goritz-Pavelić (danasa živi u SR Njemačkoj), inače poznate prijeratne kazališne umjetnice i najbolje igračice hazene u staroj Jugoslaviji (hazena — rukomet). Ona se do danas ne može načuditi kako netko ne pokuša obnoviti iskorištavanje velebitske rude koje je počeo njezin otac i na taj način pomoći njezinu uvijek joj dragu zavičaju.

Helikopter nad Stapinom

U Gospicu se održavao Slet planinara poštara iz cijele zemlje. Ponešto smo i mi iz Gospica pridonijeli uspješnom ostvarenju ove planinarske manifestacije i zato smo s jednom skupinom planinara pošli na Visočicu. Naravno, nije trebalo biti vodič, većina ih je već bila тамо, al je red da i mi domaći podemo s njima do Gojtanova doma i do vrha Visočice, jednog od najljepših vidikovaca na Velebitu.

Donekle nam je bilo žao što ne prisustvujemo otvorenju Tatekova skloništa na Stapi koje se otvaralo baš taj dan. Nismo bili sigurni da je to baš toga dana, jer nam nikakav poziv nije stigao, pa smo se nadali da će otvorenje možda biti drugom prilikom i da ćemo i mi onda doći.

Prošao je Slet i uskoro nastupio mjesec kolovož, kad sam nastupio godišnji odmor i našao se s one strane Velebita, upravo negdje tamо ispod Stapa. Jednog sam dana prispiuo u poštu Tribanj—Kruščica i sreća poštara Antu, svoga starog poznanika. Na-

Mirko Pavelić sa šoferom u svom Fatu 1913. u Gospiću, vjerojatno prvom automobilu u Lici

kon pozdrava upita me kad ću otići na Stap, jer je znao da za svakog godišnjeg odmora posjetim to poznato krško polje, danas posve pusto.

— Otići ću ovaj tjedan, a ako će biti otvorenje Tatekova skloništa, otići ću taj dan.

— Pa sklonište je otvoreno na Dan borca, bilo je puno ljudi.

— Kako otvoreno, pa nisam ni znao za to...

— Jest, jest, otvoreno je i bila je velika proslava. Bio je i helikopter iz Zadra. Svakih pola sata vozio je sve one koji su se htjeli provozati iznad toga dijela Velebita, osobito iznad Stipline.

Zapanjen sam slušao Antu i njegovu priču o helikopteru nad Stipinom. Skoro sam u sebi prokleo i Slet planinara poštara i Tomerlina što nam nije poslao poziv na otvorenje svojeg skloništa.

— Eto, vidiš, to je moralo biti lipo, provozati se u helikopteru iznad Stipline, a tebe ni blizu — bocka me Ante, a ja ostahod bez riječi.

Odmor je tekao dalje, ali mi ga je poštar Ante pomutio svojom pričom. Uskoro smo krenuli na Veliko Rujno; тамо се 15. kolovoza skupljaju Starogradački i Tribinjančani na proštenje, па и mi podemo s njima protegnuti noge. Išao sam i iz želje da možda тамо sretnem Tomerlina i upitam ga

kako je bilo na otvorenju njegova skloništa, zašto nam nije poslao poziv i kakav je pogled iz helikoptera na taj dio Velebita.

I uistinu, tatek Tomerlin je bio тамо.

— Tatek, kakva je bila vožnja helikopterom iznad Stipline — upitam ga nakon ubičajenog pozdrava.

— Kakva vožnja, kakav helikopter? — on će iznenadeno.

Ispričam mu poštarevu priču, s mojim prijekorom o izostanku poziva za naše društvo.

— Ma kakav helikopter čovječe, nikakva helikoptera nije bilo. Jest, bila je proslava, naš je poziv očito negdje zalutao, a poštara je netko obmanuo tom pričom.

Sad smo se obojica smijali. Meni je do neke odlanulo, ali me po povratku čekao težak zadatak: trebalo je poštaru Antu dokazati da nikakav helikopter nije s planinama kružio nad Stipinom pri otvorenju Tatekova skloništa. A to je uistinu bilo jako teško, jer je poštarski bio tvrdo uvjeren u priču koju je čuo.

Dubravka

U lugarnici na Alanu i oko nje sve vrvi od ljudi. Lijep sunčani dan na kraju srpnja oživio je načas i samotnu, razrovanu cestu do Jablanca, okolne staze i Mirovo. Doče-

kuje nas Ante, a u sobi naši dragi poznati i prijatelji Dane Vukušić sa ženom, Šime Balen i Branko Stipetić iz PD »Vihor«. Srdačno se pozdravljamo i čudimo se kako nas je najednom ovoliko na jednom mjestu, kao da smo se dogovorili.

Između Branka i Šime sjedi mlada i lijepa djevojka kojoj iz crvenih obraza izbjiga zdravlje, a iz veselih očiju ispod naočala osjeća se zadovoljstvo što je ona ovde pravi i ravnopravan član u društvu starih planinara. Iz razgovora s njom doznajemo da obilazi Velebit — sama. Pošla je od Olтарa i sad je stigla dovele. Sutra će nastaviti prema Baškim Oštarijama, odakle smo mi upravo došli.

Iznenađeni smo time što se sama upućuje na tako daleke putove. To nije ni poželjno ni zgodno, jer i mala nezgoda na putu može je dovesti u veliku nepriliku. Eto, mi smo od Oštarija dovele trebali dva dana hoda s usputnim spavanjem na sijenu kod Luke i Marije u Vrbanskoj dulibi, a ona bi željela obići i Šatorinu i Baćić kuk. Ukratko, htjela bi obići sve atraktivne velebitske točke iako nema nikakvih planinarskih dnevnika niti želi udarati pećate s kontrolnih točaka. Želi obići Velebit — i to je sve.

— Pa, bojite li se ići sama?

— Ne, čega ču se bojati. Imam svu opremu i mogu svagdje prenoći. U dobroj sam kondiciji i mogu izdržati sve napore.

— Ipak, zašto idete sama u ovu golemu planinu?

— Eto, u takvom sam duševnom raspoređenju da mi je potrebna samoča i mir. Želim neko vrijeme biti sama i to ovako ostvarujem.

I oči joj se krije od radosti što prkosim svim neprilikama i svim propisima i običajima o boravku u planini.

— Da, nije baš zgodno što ste sami u planini, ali ćete zato i sami uživati sve usputne ljepote i sami ćete se diviti svojoj odvažnosti — govorim joj — i sami ćete se sjećati ovoga izleta uživajući u njemu cijeloga života. I samom mi je često tako. Uputim se sam, ali zato ne dijelim ni s kim radost, idem samo hoću i radim što hoću. To je s jedne strane lijepo kad se sretno svrši. Nadam se da će tako biti i s vama.

Drugog je jutra Dubravka Dinčić otišla prema Alanu. Dobro smo joj još sinoć objasnili gdje se može navratiti, prenoći, koliko je sati hoda čeka do koje točke na putu. Ali, drugog su se jutra oblaci nadvili nad sve obronke i Dubravka je junački zakoračila u njih. Oko podne je počela kiša koja se pred večer pretvorila u oluju s burom. Mi smo se spuštili prema Jablancu, također po kiši, i često, se pitali: gdje li je sada Dubravka? Jutros je obećala da neće obići Šatorinu, jer su vidici slabici, i da

će pokušati doseći Oštarije. Ipak, bila je na Šatorini i u Ravni Dabar stigla pred samu noć. Tu je prenoćila u lani otvorenom planinarskom domu. Drugog ju je dana stigla u Oštarije. Domar joj je Jure ponudio da prenoći u skloništu, iako nije bilo mjesta. Ona je ostala dosljedna samoj sebi i svom stavu, prenoćila je u vreći pod jasenom ispred skloništa. Drugog ju je jutra loše vrijeme primoralo da se uputi u Karlobag i dalje do Velike Paklenice. Tamo će opet u planinu, tako je rekla domaru Juri Brkljačiću. Nadamo se da je sretno dovršila svoj osamljenički izlet.

Danin govor

Planinarsko je društvo »Paklenica« iz Zadra godine 1979. slavilo 80. obljetnicu osnutka. Na prigodnu su proslavu pozvani brojni gosti pa tako i predstavnici PD »Visočice« iz Gospića s kojima ih inače Velebit spaja u zajedničkom djelovanju.

Na svečanoj akademiji redali su se pozdravni govorovi i predaje prigodnih darova. Pred punom dvoranom prisutnih zadarsko je planinarsko društvo primalo brojna i zaslужena priznanja za svoj dugogodišnji uspješan rad. Sve je bilo svečano i ozbiljno pa je Dane, predstavnik planinarskog društva iz Gospića, htio svojim govorom razbiti tu preveliku ozbiljnost i unijeti više veselog raspolaženja među prisutne.

Ubrzo je došao red i na njega. Donio je na pozornicu prikladne darove, među njima i poznatu ličku crvenkapu s podugačkim resama, što inače nije karakteristika klasične ličke crvenkape, i održao sljedeći govor:

Dragi planinari iz PD »Paklenice« i svi ostali tu prisutni! Neobično mi je draga da vam mogu u ime planinara iz Gospića uputiti čestitke za uspješan dugogodišnji rad vašega društva i poželjiti mu daljnje uspjehe u budućnosti. S planinarima iz Zadra susrećemo se po velebitskim bespućima i stazama, i svojim djelovanjem na planini koja nas ne dijeli nego spaja, pišemo povijest naših planinarskih društava. U ime svih planinara iz Gospića želim vam da i dalje uspješno djelujete, a kao za uspomenu na ovaj Vaš jubilej izvolite primiti naše skromne darove. Među njima je, eto, i lička kapa, sa svojim karakterističnim i Vama dobro poznatim resama koje mi Ličani zovemo kita. Samo vam moram napomenuti da je dalmatinska kita vrlo mala i kratka, a naša je lička kita dugačka barem ovoliko — i Dane pokaza prstima razdaljinu od oko 30 cm pokazujući zorno koliko su dugačke rese na ličkoj crvenkapi.

Tog se trena dvorana prolomila od smijeha Daninoj duhovitosti, a on je smrtno ozbiljna lica i zadovoljan napuštao pozornicu.

Kroz Kamniške Alpe

Dr. RADOVAN KRAJNČEV

KOPRIVNICA

Veliku planinu mogli bismo nazvati predvorjem Kamniških Alpa. Odavde se otvaraju vidici na cijeli planinski amfiteatar što ga sačinjava na zapadnoj strani skupina Kravaca, sa sjevera Grintovec, Skuta, Planjava i Ojstrica, a s istočne strane osim Velike planine tu se nalazi Rzenik i visoki greben Konja s Pragom i Lučkim Dedećem. Sredinom toga planinskog okruženja, od 1000 do skoro 2000 m duboko dolje, protjeće brza Kamniška Bistrica i gradi divnu dolinu strmih bokova.

Naša skupina od 16 koprivničkih planinara stigla je toplog srpanjskog dana gondolskom žičarom i sedežnicom iz doline Kamniške Bistre na sam vrh Velike planine (Gradišče, 1666 m). Iz vrućine i zapare ušili smo u svjež gorski krajolik. Velika planina je ljeti i zimi dobro posjećena i naseobljena. Svuda se osjeća život. Brojni planinari i izletnici prošarali su njene staze i prolaze, a po zelenim pašnjacima pase mnogo goveda okruženih mnogobrojnim stočarskim nastambama. Opažamo specifičnu arhitekturu ovih objekata u kojima značajno mjesto ima prostorija za noćivanje stoke. Goveda natisnuta jedno uz drugo imaju na raspolaganju periferni prostor zgrade a u središnjem dijelu je prostorija za ljude. Dobri izvori, cisterne pa i mala jezerca osiguravaju vodu i ljudima i stoci. U vršnom dijelu planine sistem žičara osigurava brz promet ljudi a naročito skijaša zimi. Tu smo se susreli i s našim priateljima planinarama iz Domžala, Maksom i Milanom, koj će s nama poći u Kamniške Alpe.

Na Velikoj planini je i mnogo kućica za odmor raznih radnih organizacija te već sa žičare opažamo mnogo ljudi izloženih djelovanju planinskog sunca. Ipak posvuda vlada mir i tišina, a remeti ih jedino glasanje goveda i teladi. Iako je mnogo ljudi, nigdje smeća, nigdje papirića niti odbačene limenke. Turizam i planinarenje sa stočarstvom i drugim privrednim djelatnostima ovdje, izgleda tako, složno opstoje, na dobrobit sviju.

Uz brojne stočarske obore put nas vodi do lijepog planinarskog doma PD Domžale (1535 m). Tek smo sada, kao i ono malo čas s vrha, zapazili koliko je lijep i privlačan ovaj planinski prostor, u dobroj mjeri visoravan, iz koje izravanju manja i veća uzvišenja obrasla vegetacijom vriština i planinskih rudina. Prevladava zelenilo i bogata flora na svakom koraku. To je zapravo golem planinski vrt gdje svako uzvišenje, svaki i najmanji kameni humak, nosi pregršt biljnih vrsta pomije-

šanih s tamnjim plohama klekovine bora. Gdje god se okreneš, čitave padine obronaka, i najmanji humčić, prekriveni su crvenim cvjetovima dlakavog pjenišnika, rododendrona. To je jedinstven kolorit, čak i uz stočarske nastambe, gdje uz ograde — cvate runolist! U to smo se uvjерili i slijedećeg dana na putu od planinarskog doma uzduž Velike planine prema Korošici. Tako je Velika planina za nas ostala pravi predalpski perivoj kroz koji je bilo užitak prolaziti.

Prva planinarska iskušenja dogodila su se već na Rzeniku (1838 m) pod koji se trebalo penjati nekoliko stotina metara vrlo strmim serpentinama. Međutim, najljepši i najzanimljiviji dio puta, a za neke novo iskušenje mišića i izdržljivosti, bio je prelaz preko krševitog i predivnog grebena Konja (1811 m). Ljepota ove staze i vidika što ih pruža na sve strane duboko me se dojmila. Klinovi i čelična užad pomogli su u sigurnijem kretanju iznad vrtoglavih provalija i bezdana. Tu prevladavaju stijene, zelenila gotovo i nema Krševite vapnene stijene i gornji dijelovi točila daju glavno obilježe najvišim predjelima Konja. Samo u kamenim raspuklinama i poličicama, često na veoma strmim i izloženim mjestima, smjestio se život: zanimljive populacije kamenika, drijas i još nekoliko vrsta hazmofita. Kluzijeva petoprsta kao da tu prkosí svim burama i snjegovima, studeni i drugim vremenskim nepogodama. Konj je svojim razgledima i stazom kroz najljepše njegove dijelove bio najdostojniji uvod u carstvo Kamniških Alpa i njihov živi svijet.

Uz stazu prema Presedljaju (1613 m) pogled mi zastade u malenoj vrtači sa snježištem u njenom dnu, prvom snijegu viđenom ovako izbliza na našem putu Kamniškim Alpama. No snijeg je bio samo prva pobuda koja je privukla moju pažnju. Ono što se vidjelo oko njega, osobito na njegovim istočnim padinama, bio je glavni razlog mojeg zastanka i uživanja u predivnom izlogu lijepih i rijetkih biljaka Kamniških Alpa. Poslije par sati hoda bio je to mali predah i zanosno osvježenje. Kad bliže privirih prema ljevkastom dnu vrtače gdje se skoro otopio snijeg, pogled mi se zaustavio na bezbroj prosutih crvenih cvjetova jaglaca. Toliko mnoštvo biljaka, takvo crvenilo okoliša nisam mogao zamisliti. A da slika ne bi bila suviše monotonija, po policama i zelenom busenju povalele su svoje krupne cvjetove kluzijeve sirištare. Ne znaš koja je ljepša od koje. Sasvim pri gornjem rubu udubljenja rijetko kamenje oplete su grančice zeljaste vrbe a kao kruna odozgo, po svakom i najmanjem uzvišenju

procvao dlakavi pjenišnik. Samo kad se sa svim približih tlu, opazih puno sitnih bijelo-crvenih cvjetova kosmate mužice, a u jednoj pukotini kao malom zakloništu, u cvatnji je i sleč (Rhodothamnus chamaecistus L RCHB.) s nekoliko ružičastih cvjetova. I Cojzova zvončica je tu, zaštićena biljka Kamniških Alpa. Tek je po koji cvjetak procvao u većem busenu. Bio je to moj prvi ali i posljednji susret s ovom biljkom u Kamniškim Alpama. Htio sam se već vratiti na našu planinarsku stazu jer su me drugovi dobrano ostavili, kad u travi među kamenjem, uz rub ovog udubljenja, zamijetih i namirisah, po prvi puta u prirodi, sternbergov klinčić (Dianthus sternbergii Sieb.), takoder zaštićenu vrstu Kamniških Alpa. Sve u svemu, bila je to izuzetna kolekcija alpske flore na tako malenom prostoru, pravi izbor alpskih ljepotica.

Prate nas velike površine klekovine kroz koje se pentramo sve do Praga. U njoj je još mnogo neprocvalih cvjetova ljljana. A onda puče vidik na Kocbekov dom i lijepu zaravan pored njega, te na čunjoliku ušljenu i stjenovitu, bijelu Ojstricu (2530 m) — najviši vrh istočnog dijela Kamniških Alpa.

Kameno zdanje u ovom gorskom svijetu djeluje pomalo zapušteno i zaboravljen. Na ovom mjestu na Korošici postojala je planinarska kuća još daleke 1881. godine. Istočno od doma potpuno ravan teren okružen uzvišenjima, oblikom nalik nogometnom igralištu. Zelena tratinica kao divna oaza po kojoj pase nekoliko manjih stada ovaca, jedino je što u ovom gorskom krajoliku djeluje smirenio i pitomo. Sa zapadne strane ustobočio se Lučki Dedec sa svoja 2023 metra i čini izvanrednu kulisu ovoj planinskoj sceneriji. Vruć je dan a ovce miruju okupljene u gomilice i natisnute uz kamenje. Nakon duljeg hodanja tu je i voda koju željno dočekasno.

Rekao bi netko da je život na toj zelenoj tratinici suviše jednoličan i da ga predstavlja samo trava. Međutim, detaljnije promatranje otkriva malo bolje upućenom posjetiocu, nekoliko zanimljivih biljaka koje pripadaju raznim asocijacijama i skupljene su na ovom malom prostoru. Kratka šetnja pokazuje da je cito okoliš crven od dlakavog pjenišnika. Kamenje obrasta drijas i zeljasta vrba s bijelim žabnjakom i niskom pušnicom. Po tlu u busenima kamenika koju kao najmanju rastom opaža na Kamniškim Alpama.

Visoka vertikala sjeverne stijene Lučkog Dedeca i golemo točilo pod njim mamilu su me svojom veličinom i blizinom. Strmo i većim dijelom pokretno točilo izdaleka djeluje mrtvo i neprijazno. Uz malo truda, obilazeći blokove kamenja crvenog od pjenišnika, zagazih mu do polovice visine. Bio je to doživljaj vrijedan ovog truda. Tu se okupila divna zajednica biljaka točilarki s odreda poznatim vrstama. Ono, međutim, što je davalo posebnu draž tom negostoljubivom staništu bila je populacija žutog alpskog maka (Papaver kerneri Hayek) koji je upravo po-

činjao cvjetati. Kako je skladno djelovala svijetlomodra boja alpskog lanilista, žutonarančasti i pognuti cvjetovi maka i bijelosiva podloga plazećeg kamenja! Teško sam se rastajao od ovih lijepih i nama »žabarima« rijetko viđenih i dalekih prizora.

Kako stigosmo do Korošice oko podneva, poslije duljeg odmora odlučismo poći na Ojstricu koja se tako isticala svojom visinom i bijelinom. Za manje od dva sata bili smo joj na vrhu. Poznatu Logarsku dolinu opažali smo u njenoj cijeloj duljini, a bijela cesta poput zmije vijugala je od kuće Logar prema vrhu doline i čuvenom slapu Rinki. Nekad smo se penjali po kamenju do tog lije-pog izletišta a danas ga promatrano s 2350 metara visine.

Sve do polovice puta prema vrhu Ojstrice, a i dalje, prate nas divni jastuci pjenišnika da bi ih poslije zamijenili cvatući drijas, nekoliko vrsta kamenika te mnogo procvalih jastučića niske pušnice. Na taj način Ojstrica pokazuje svoje kontrastno lice: gole i izžljebljene vapnenačke stijene i litice s dubokim snježištima i velikim točilima s vrlo malo zelenila, te utisnute u kamen, u svaku pukotinu i na svako i najmanje uzvišenje, bokore najljepšeg alpskog bilja koje prkosí svim vremenskim nevoljama. I na samom njenom tjemenu bilo je tako. Tu pak sretosmo prekrasne poluloptaste jastučice modre alpske mužike, po prvi puta u Kamniškim Alpama.

Ako se s vrha okreneš prema jugu, vidiš skoro cijeli put kojim smo danas prošli, a Velika planina sa svojim nastambama i žičarama jasno se očrtava na horizontu.

Vratismo se u Kocbekov dom da u njemu zanoćimo i zorom krenemo prema Kamniškom i Kokrškom sedlu. Već predveče poče slaba kiša a barometar pomamno pada. Premda je svanulo bez oborina, bilo je jasno da predstoji skora promjena vremena. Jutarnje umivanje pružilo nam je još jednu potvrdu za to. Naime, oko doma, po travi i kamenju moglo se naći mnogo crnih daždevnjaka (Salamandra atra Laurenti) za koje je poznato da su mnogo aktivniji za vlažna vremena. Nismo se veselili ovim spoznajama te bez mnogo zadržavanja, još prije izlaska sunca, krenusmo na put. Dobro trasirana staza vodila nas je sve više i više uzbrdo uz južne padine Planjave. Nismo bili daleko ni od njena vrha i na nj se popeš oni hittnerogi. Otkrivač nam se sve više onaj sjenoviti i odsećeni greben Konja preko kojeg smo jučer silazili. Duboko pod nama pak prostrana zaravan svijetle boje od nanosa pijeska što su ga gorske bujice naplavile i razvukle dolinicom. Sve to neobično pitomo izgleda u sveopćoj divljini okoliša. Prolazeći svaki čas drugaćijim terenom vidici i krajolici su se brzo smjenjivali i vrijeme naglo odmicalo. Kojih nekoliko stotina metara ispod naše staze na travnatoj padini pase stado divokoga. Nabrojismo ih tridesetak a

primjećujemo i mладунčad. Naša prisutnost kada ih uopće nije uznemirivala, kao da su bile navikle na ovakve susrete.

Alpe ne bi bile to što jesu kad nas ne bi darivale izvanrednim, neusporedivim vidicima, osobitom reljefom i prekrasnim pejzažima i panoramama. Bilo je to i sada na prolazu Kamniškom sedlu i planinarskom domu na njemu. Vidik na sedlo i predstojeći dio puta do njega s ovih visokih grebena južnog pobočja Planjave bio je neobično lijep i poučan. Teško smo okom pronalazili moguće prolaze premda nas je staza sigurno dovela na naše dopodnevno odredište. To je bio dom na Kamniškom sedlu gdje se okupilo mnogo planinara, starih i mlađih, sa sviju strana. Lijep i prostran dom izgrađen je na prekrasnoj lokaciji. Već i sam borač ovdje, a da se nikamo daleko ne odlazi, pruža velike mogućnosti doživljaja alpskog svijeta, mira, bogate i raznolike prirode.

Prvi ozbiljniji znaci pogoršanja vremena brzo su nastupali a naša je namjera bila produžiti do Kokrškog sedla i Cojzove kuće na njemu. Počeo je vjetar navlačiti magle i oblake, sunca je nestalo i postalo je mračno, ne samo u okolini. Sjetih se ponovo onih crnih daždevnjaka što smo ih susretali danas cijelim putem od rana jutra.

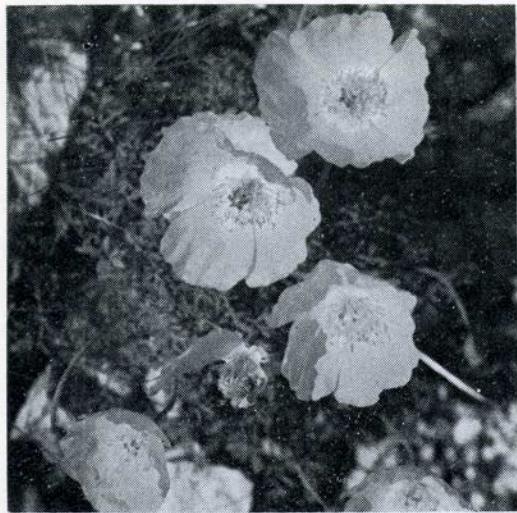
Impozantna Brana ostala je iza nas. Čas se dižući, čas spuštajući preko mnoštva stepenica usječenih u stijene i osiguranih čeličnom užadi činilo mi se kao da prolazimo nekim maštovito izvedenim labirintom koji ni veliki Minos ne bi mogao bolje smisliti. Jednu siluetu opazih visoko, skoro iznad nas, na malom zaravanku uz strčeće kamene zupce pored kojih smo i mi maločas prošli. Bila je to figura čovjeka koja se oštroslikovala na svjetlijem horizontu i koja je iz ove žablje perspektive na tim visinama svojom mravljom veličinom upravo nestvarno izgledala. Kao male raznobjojne točke počimala se naša mala kolona planinara po stijeni kojih pola sata zaostatka iza nas. Pri pogledu na ovu romantičnu divljinu i raznovrsnost krajolika, na te provalije i vrto glave litice, u prvi mah pomisliš da ove prirodne prepreke ne mogu svalidati ni životinje ni čovjek. No vlastito iskustvo pokazalo je da je moguće proći i prividno nesavladavim terenom i to prilično lako i sigurno, zahvaljujući vješto i minuciozno izvedenoj i osiguranoj planinarskoj stazi.

Odjednom nam pogled pljeni kolonada kamenih zubača što su nam se gotovo ispriječili na putu. Neobični oblici poput gole-mih tornjeva, isprani i izglačani, bez trunke zelenila — slika koju je teško s nečim usporediti, prizor koji s okolnim vrhovima i dubokodolinama ostavlja snažan dojam. Zovu ih Kotliči. A onda opet silazak po stepeništima, pa uspinjanje na greben i hod po njemu i njegovom kršu. Zastadosmo pred novim iznenadenjem. Prirodni prozor neobičnog izgleda unutar kojeg vodi naša sta-

Na putu prema Korošici nakon silaza s Konja (1811)
Foto: Dr. Radovan Kranjčev

za oštrim usponom, prvi takav prozor koji smo dotad sreli u Kamniškim Alpama. Kažu da je to »posuda bez dna«. Oni trajavih mišića imali bi i ovdje problema. Brzo se uspesmo iz ovog kratkog i strmog hodnika na otvoren prostor u područje Turske gore (2251 m). Međutim, horizont nije slutio na dobro. Već i prije, premda smo to nastojali zatomiti u sebi, čula se potmula grmljavina negdje sa zapada. Sada je sve bilo tako blizu da smo se osjećali pomalo zatečeni brzim slijedom vremenskih promjena. Čitao sam već prije o tome, a i iskustva imam ponešto, gdje se ne valja sklanjati za vrijeme sijevanja i grmljavine. Pročitao sam i to da upravo na Turskoj gori valja biti oprezan i da je treba izbjegavati u slučaju nevremena jer stijene sadrže prilično željeznih spojeva. U tren mi sve to proleti kroz svijest, ali se opet zgranelim pred spoznajom da nigdje ne pročitah o tome koja su to pogodna mjesto i sigurna od groma u ovakvim situacijama. A sada se sve to zadesilo upravo tu, na Turskoj gori. Nalazimo se skoro pod vrhom, snažan vjetar najavljuje nevrijeme koje samo što nije počelo, magla i niski oblaci potpuno zastitu vidik a stijene posvuda oko nas bez ikakvog drugog zaklona i pribježišta. Zabrinutost i tjeskoba

Populacija Kernerovog maka (Papaver kernerovum maka (Papaver kerner) na vapnenačkom točilu pod Lučkim Dedećom (2030 m)) Foto: Dr. R. Kranjčev

pri duši pratili su nas na svakom koraku. Što da se radi? Kamo sa sobom?

Odjednom se desetak metara iznad naše planinarske staze, blizu vrha Turske gore, ukaže figura alpskog kozoroga. Ne, nije to bila halucinacija niti privid. Bila je to, zista, ponosna alpska životinja kojoj je ovdje dom i koja je bila tako blizu našim pogledima. Njen profil, kao da je nestvaran, izronio je iz okolnih magli i pokazao nam se u svojoj gracioznosti i ljepoti. Bez imalo straha i nesigurnosti. Njemu kao da nisu smetali niti silni gromovi, niti snažan vjetar praćen maglama, kišom i tučom, niti zahlađenje, a niti taj brisani prostor na kojem se zatekao u trenucima nevremena. Brzo smo se morali rastati s ovim prizorom i tek tada postadoh svjestan propuštenog trenutka. Eh, ti trenuci koji odoše u nepovrat! Ali kako fotografski zabilježiti ovakav događaj kad nas je kao mora pritisnuto ovo nastupajuće nevrijeme i kad se «Praktika» nalazila sklonjena u naprtnjak?

Odlukom većine ipak se sklanjamo pod koso položene stijene gdje smo dopola bili zaštićeni od oborina i snažnog zapadnog vjetra. Sručio se snažan pljusak a za njim i debela zrna tuče koja su bubenjala po nama i kotrljala se okolnim kamenjem. To je bilo prvo nevrijeme poslije dugotrajnog razdoblja pravih tropskih vrućina. I opet se sjetih onih crnih daždevnjaka, naših današnjih pratilaca. A jučer niti jednog! Kakvi su to barometri, kakvi prognostičari!

U tom sveopćem vremenskom košmaru vrijeme je sporo protjecalo. Zamišljao sam kako divne izgledaju ove planine obasjane suncem, a sada jedva da raspoznajemo svoje

drugove u neposrednoj blizini. Oštiri udari gromova pored nas brzo me prenu iz ovih misli i povrate u neizbjegnu stvarnost kojoj smo bili izloženi. Grmljavina se razlijegala dugo, dugo, i odzvanjala odbijajući se od brda. Prava nevihta! Znao sam, međutim, da ovakve pojave brzo prolaze. To se uskoro i zabilo. Žestina udara brzo je minula a mi smo promatrati kako koso padaju kapi kiše i osluškivali dobovanje oštrobriđnih zrna leda po našim odijelima. Grmljavina i gromovi ostajali su sve dalje iza nas ali je nebo bilo i dalje zastro tmastim oblačinama i maglama koje brzo promiču gonjene vjetrom na ovim visinama. Ali, sve to treba ubrojiti u doživljaj Kamniških Alpa!

Odjednom zaostala grupa naših drugova, koja je najgore trenutke provela malo niže uz onaj prozorac, promakne mimo našeg zakloništa. Propustismo ih naprijed s namerom da ih kasnije stignemo. Do Cojzove kuće još je debeli komad puta. Malo poslije krenuli smo i mi po kiši za našom pret-hodnicom. Na vrhu Turske gore vrijeme se smirilo a vidik prolješao. Ohrabrenje je bila i divna velika duga poprijeko Logarske doline kao predznak prestanka nevremena. Na našoj stazi skupljeno je prilično leda čija bjelina se osobito dobro zapažala pri prolasku kroz dugo točilo. Ni to se ne doživljava svaki dan!

Prisilni malopredašnji predah kao da je dao krila našim nogama. Brzo smo odmicali prema Malim Podama i Slemenu pod Skutom, koji Male Pode dijeli od Velikih. Ovdje je dio naše skupine zanočio u udobnom bivku a mi krenusmo preko Slemenova do Velikih Poda k Cojzovoj kući na Kokrškom sedlu. Po kišnom i maglenom vremenu, mokrom kamenju i travi, silazak preko Slemenova — jugoistočnog grebena Skute — bio je zanimljiv kao mali planinarski pothvat ali i kao znatna teškoća u tim okolnostima koju je trebalo savladati. Stotinjak metara čeličnih konopaca i klinova kroz gole i strme kamene ploče dobro smo savladali.

U području Malih i Velikih Poda, kao nigdje dosad na Kamniškim Alpama, vide se razni oblici dobro izražene kraške erozije. Teren je mjestimice toliko rastrgan blokovima kamenja da su u kretanju pomagali jedino dobro odmjereni skokovi s jednog grebena na drugi. Poput gamsova pre-skakivali smo prepreke. Mali zastanak kod drugog bivka na Velikim Podima omogućio nam je zaklon od ponovne kiše i jakog vjetra.

U toplim prostorijama Cojzove kuće, uz topao čaj i suhu odjeću, brzo smo povratili snagu a i dobro raspoloženje bilo je tu. Bili smo zadovoljni onim što smo danas doživjeli. Velik put ostao je iza nas a u nama snažan doživljaj jedinstvene prirode Kamniških Alpa.

Klanac Triget na otoku Krku

MILJENKO PAVEŠIĆ

RIJEKA

Jedan zajednički izlet u Mudnu dol, s planinarskim kolegom i vodičem Marijanom Wilhelmom, imao je za posljedicu moj jednodnevni izlet od Baške do Trigeta na otoku Krku.

Wilhelm mi je ispričao da je tijekom boravka u Baški otišao do klanca Trigeta. Na to ga je potakao članak Andrije Želimira Lovrića »Osobitost naših kanjona i njihova zaštita« objavljen u časopisu »Priroda«, rujan 1985. g. Citiram dio tog članka:

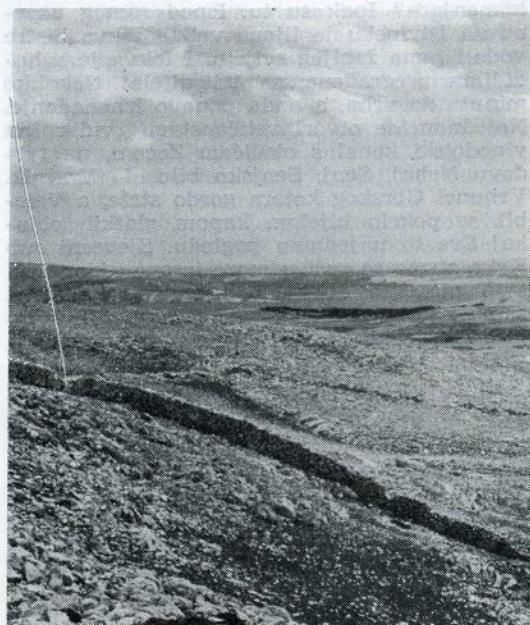
... Drugi po dubini i ujedno najuži te izgledom najstravičniji kanjon Hrvatske je golemi klisurasti klanac Triget što u dužini oko 2 km presijeca vrh Butišnicu (475 m) u Divinskoj gori kod Baške na otoku Krku. Klisurasti odsjeci Butinja na sjevernoj strani toga klanca uzdižu se i do 460 m uvis, a okomite litice Kontrepa s južne strane visoke su do 380 m ... Dno tog klanca široko je tek 1 — 3 m pa se u njemu čovjek usred dana osjeća kao u dubokom mračnom buharu...«

U istom članku pisac kaže da je najveći kanjon zapadnih Dinarida klisurasta dolina Tiškovac. Velika Paklenica je po veličini treća (Paklenica nije kanjon nego klanac, op. ur.). Tom izazovu nisam mogao odoljeti. Supruga i ja posljednjih dana proljeća krenusmo preko Zlatnog otoka. Već vožnja od Titovog mosta do Baške poseban je užitak, pogotovo što je vrijeme bilo izuzetno povoljno. No, opis tog dijela puta, s nebrojenim i nezaboravnim vedutama, odnio bi previše prostora, a to nije tema.

Pred Baškom skrenusmo lijevo, novom i dobrom cestom do odvojka za groblje (opet lijevo). Mještani obično kažu do Sv. Ivana. Crkva, a i groblje vrlo su dobro održavani. Pored crkve postoji lijepa terasa sa »šternom«. Voda je vrlo dobra, a pogled na Bašku, Prvić, Grgur, Rab, Velebit — veličanstven. Čovjek se ne može nagledati toga sklada prirode, te palete boja mora, neba, oblaka, krša te najrazličitijih tonova proljetnog zelenila, a sve sa visine od 130 metara! Tu, kod groblja, počinje pješačka staza gradena pred drugi svjetski rat, narod je zove »turistička staza«. Odmah ulazi u ljeđpu borovu šumu, te jednolikim nagibom i brojnim zavojima izlazi na vrh Stražice (373 m). Povremeno, na izrazitim kraškim tvorevinama, otvaraju se vidici na već spomenuto panoramu. Što se više dižemo vidici su ljepši i širi, pojavljuje se Cres, Lošinj, Goli a i prvi obrisi dalmatinskih otoka. Najednom — vrata! Otvaram ih, koraknem

i zastajem osupnut! Šuma prestaje kao nožem odrezana, a dokle oko seže visoravan sivog krša ispresjecana dugim kamenim zidovima. Daleko na horizontu izdiže se sivo-bijeli stožac s velikom crnom mrljom na sredini. Da, to je vrh Divinska (tt 472), iza nje je Triget. Na topografskoj karti stoji naziv Divivska. Naziv znači Djevojačka gora. U sebi mislim, kako savladati taj dio puta? Tu je kao na Mjesecu ako ne i gore. Ipak, tu pored zida, koji ogradije rub šume, nazire se nekakva stazica. Krenusmo, držimo pravac ka Divinskoj, a stazica stalno tu, čas bolja, čas lošija, povremeno i nestane, ali uvijek se ponovo pojavi. U toj pustosi nailazimo na prve ovce. Od čega tu žive, pitamo se? Nije im zlo, debele su i bijele, a janaci veselo skakuću i povremeno sišu. Kao što mi njih gledamo, gledaju i one nas. Možda misle: što traže ovi uljezi ovdje?

Taj krš ipak nije tako strašan kako se činio. Stoviše, postaje nekako simpatičan, a hodanje ovčnjim stazama nekako interesantnije. Prolazimo brojne suhozide, uvijek u pravo vrijeme i na pravom mjestu nailazimo na vrata koja pomno zatvaramo. Supruga kaže:

Pogled s Divinske na vrh Stražice. Sprijeda suhozid, straga u sredini šuma
Foto: M. Pavešić

Detalj sa staze Baška-Stražica

Foto: M. Pavešić

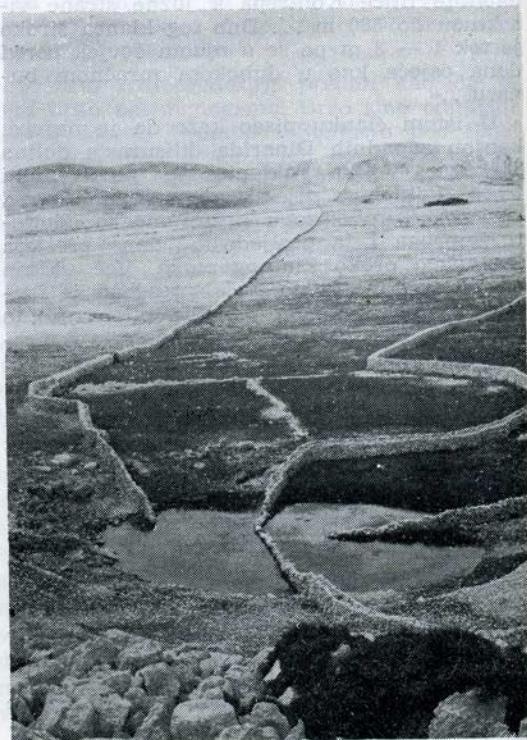
tu je kao na Droghedi. (Colleen McCollough: Ptice umiru pjevajući). Čitava visoravan is-parcelirana je tim visokim i solidno građenim suhozidima. To su u stvari »kameniti pašnjaci«.

Divinska je sve bliže, nekako je i kamenja manje. Čuješ li kreket žaba? — upita supruga. Nešto čujem, no ne mogu prepostaviti da su tu žabe. Odakle žabe u ovom sivilu kamenjara? Ipak su tu. Ispod samog uspona na Divinsku je lijepa velika lokva bistre vode i puna žabljeg svijeta. I lokva je suhozidima pregrađena na tri dijela! Nekoliko minuta do vrha, a onda ponovo iznenadenje. Najednom se otvorи величanstven vidik na vinodolski kanal s otočićem Zecom, na tvrđavu Nehaj, Senj, Senjsko bilo i Vratnik. Vrhunci Gorske kotore gordo strše, a Velebit se pokrio bijelom kapom glatkih oblačaka! Sve to u jednom pogledu. Sjeverni rub Krka strmo se ruši u more izrovan klancima svih mogućih oblika i dubina. Kamenje i samo kamenje, ali i ovce! Sjedimo i uživamo, nigdje nikoga. Svaki sa svojim mislima, svaki očaran na svoj način.

Ona crna mrlja što je vidjesmo sa Stražice velik je grm lijepog i bujnog tamnozelenog bršljana. To je ujedno i jedino zelenilo ovdje. Tu je granica prave pustoši. Taj dio Krka »dere« bura, prska posolica. Ipak, reljef je zastrašujuće lijep. Neizbjježni suhozidi spuštaju se ka moru. Jedan vodi grebenom, uz njega produžujemo do Trigeta koji je tu u

neposrednoj blizini. Od groblja do Trigeta bilo je dva sata hoda. Ljut krš i strm spust. Klanac izaziva. Što krije? Odustajemo od silaska, ipak bilo bi potrebno uže i poneki klin, barem za početni spust. Kakva bi se tu dobila planinarsko-turistička atrakcija da se izgradi staza do Divinske! S malo više truda i još malo staze u klanac. To je bilo i početo. Pročitao sam to pri polasku na groblju kod Sv. Ivana. Lijepi nadgrobni spomenik s bareljeffom Emila Geistlicha, po nacionalnosti Čeha, začetnika turizma u Baškoj. Nažalost, prekratko je živio da bi dovršio spomenutu stazu za koju je dao ideju (Prag 13. 10. 1870 — Baška 7. 7. 1922).

Na kraju se pitam, zašto se nije našao netko da završi započeto djelo? Zašto se ne održava izgrađeno? Pored staze vide se ostaci nekadašnjih klupa. Krećući ka Stražici, stalno smo se susretali s ljudima, nažalost niti jedan nije bio »naše gore list«. Dolaze do onih vratiju na kraju šume, gledaju, snimaju, ali dalje se ne usuđuju. Uostalom, nemaju ni odgovarajuću obuću za tu mjesecu površinu. Vjerojatno je u turizmu najvažniji »cimer fraj«, klasični »književni« natpis duž Jadraniske magistrale.

Pogled s vrha Divinske preko lokve na jugozapadu

Foto: M. Pavešić

Lovačkom stazom na Volujak

Ing. LJUDMILA KOZOMARA

SARAJEVO

Odlazak u planinske masive jugoistočne Bosne, gdje su u buket skupljene najviše i najljepše bosanske planine, predstavlja posebnu radost za svakog planinara. Pošto su, zbog visokih snjegova, strmih litica i čudljivih klimatskih uvjeta, usponi na ove planine mogući prosječno tek pet mjeseci u godini, to je radost sa svakim ostvarenim usponom veća.

Nije lako odlučiti se koju ćemo od planina posjetiti, jer je svaka na svoj način lijepa i za svakog planinara atraktivna. Hoćemo li posjetiti Maglić, Zelengoru, Vlasulju, Bioč ili Volujak? Pošto se na svaku od ovih planina moguće popeti s više strana i pošto je svaki uspon poseban doživljaj, još veću dilemu predstavlja izbor strane, puta za uspon i samog planinskog vrha kao krajnjeg cilja uspona. Ovog puta izbor je pao na Volujak. Idemo u potpunu divljinu, a uspon ćemo ostvariti Lovaćkom stazom.

Planinaru, turistu, pa čak i običnom putniku koji na cesti Tjentište-Čemerno-Gacko prolazi kanjonom Sutjeske, pogled se zauzavlja na strmim, prema kanjonu odsječenim, kamenitim vrhovima Volujaka. Po oštrosu nazubljenim vrhovima samo poneko usamljeno i kržljavo stablo, izraslo iz kamena, prkositi vjetrovima i snjegovima. Gledajući tu veličanstvenu igru prirode, nehotice se otima uzdah i pomislja da su te litice dopustne samo pticama i divokozama, a čovjek može tek da ih pogledom prati. Ali pogled varu, jer je čovjek, slijedeći staze divokoga, i sam pronašao način da se penje uz ove vrleti.

Na putu iz Tjentišta prema Čemernu, nakon memorijalnog centra Suha, gdje se na lijevo odvaja makadamski put uz Suški potok, polazi planinarska markacija uz sjevernu stijenu Volujaka. Odavde treba produžiti asfaltnim putem još oko dva kilometra, proći tri kratka tunela i neposredno nakon izlaska iz trećeg tunela zaustaviti se na proširenju između puta i Sutjeske. Ovaj dio naziva se Vratar i tu je moguće ostaviti kola, pa čak i autobus. S lijeve strane ceste, s nadmorske visine od 750 metara, polazi markirana staza prema jugoistočnom grebenu Volujaka, pa sve do samog vrha. U početku staza vodi u vododerinu potoka, da bi uspon nastavila preko zelenih pašnjaka. Nakon prilično strmog polusatnog uspona dolazi se do kuće gorštaka Jankovića, na nadmorskoj visini od 1010 metara.

Planinarska markacija nastavlja oštar uspon preko strmih pašnjaka do visoravni Kuzmanske Stupe i dalje serpentinama po južnom grebenu prema vrhu. Tko se odluči

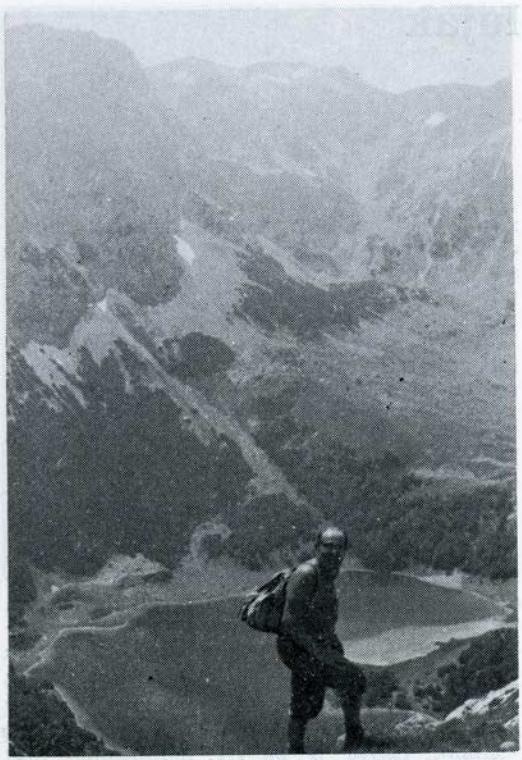
za uspon Lovaćkom stazom, treba odmah od Jankovićeve kuće skrenuti lijevo (stočnom stazom; nema markacije) uz vododerinu do potoka. Odavde se staza prvo penje kroz šumarak, a zatim izlazi na veoma strm pašnjak kojim se treba penjati do sipara ispod kamenih litica. Tu staza ulazi lijevo u šumarak, na nadmorskoj visini od 1250 metara. Nekada je to bila veoma dobra staza, sigurno usjećena u litice, tako da su čak i konji mogli prolaziti. Sada je oštećena na više mjesta, zarušena siparom i kamenjem, tako da se pri usponu treba na više mjesta oprezno pridržavati uz stijene.

Polačko se penjemo krvudavom stazom između nazubljenih kamenitih vrhova koje smo iz kanjona Sutjeske smatrali dostupnim samo pticama i divokozama. Naporan i opasan uspon nagrađuje pogled niz strme litice sve do kanjona Sutjeske, na susjedne vrhove Tovarnice, Vilinjaka, Ozrena te na Gusni put što se iz kanjona Sutjeske strmo penje do donjih Bara na Zelengori.

Lovačka staza se penje i krvuda na nadmorskoj visini od 1450-1600 metara i ide grebenom Volujaka usporedno s kanjonom Sutjeske. Nakon dva sata hoda dolazimo do dijela s koso i vodoravno položenim golemlim kamenim pločama na kojima se odmaraju stada divokoga. Ova stada broje i po više desetina divokoga, divojaraca i jaradi. Pošto čovjek, izuzev tek ponekog lovca, veoma rijetko prolazi ovuda, treba se tiho kretati te očima, ušima i srcem uživati u kamenim vrelima, divljini, biljkama i životinjama koje rastu i žive po zakonima prirode. Pogled se zaustavlja na presiton orlu, koji je, tek završivši ručak, postao tako težak, da ne može uzletjeti. Orao, vjerojatno začuden što ovdje vidi čovjeka, nekoliko puta tromo zamahuje krilima, a onda odustaje i vraća se ostacima ručka, zmiji, koju je tko zna od kuda donio na ove vrleti.

Nastavljamo stazom kroz kržljav šumarak do prevoja na krajnjem južnom grebenu Volujaka i prelazimo na sjeverozapadnu stranu. Sada su vidici posve drugačiji. Pod nama u dolini vidi se Suha i Suški potok. Staza sada dolazi do veoma strme, gustom planinskom travom obrasle livade, koja je zavučena usko među stijene. Ovdje se treba veoma oprezno penjati oko 150 metara u visinu, pridržavajući se za stijene i travu. Napor je nagrađen izlaskom na prevoj sjeverne strane Volujaka, odakle su vidici još ljeplji.

Nastavljamo dalje stazom i iza jedne krivine izlazimo na pašnjake pune sočne planinske trave, koji izazivaju želju da se sjedne,

Trnovačko jezero i obronci Maglića s uspona na Volujak

odmori i ruča. Ovo se mjesto zove Vratnica a nalazi se na visini od 1650 metara. Za vrijeme odmora pogledom istražujemo staze i viseće Maglića, koji nam izgleda tako blizu kao da se može rukom doхватiti. Čak opažamo tri planinara koji svladavaju posljednje metre uspona prema vrhu. Na Prijevoru vidimo i više kola, što je znak da ljudi ima i na Trnovačkom jezeru i tko zna gdje još u ovim vremenskim razdobljima. Sat odmora na pašnjacima ispod stijena Volujaka, nazvanih i Lice Volujaka, brzo je prošao i prema dogovoru nastavljamo stazom prema Tiholjici. Ubrzo se sastajemo s planinarskom markacijom koja dolazi serpentinama iz Suškog potoka. Pola sata hoda kroz bukovu šumu predstavlja poseban doživljaj. Na svakom koraku nailazimo na svježe tragove medvjeda, divljih svinja ili srna, koje preplašene neočekivanim susretom s ljudima bježe u dubinu šume.

Već je pred nama uska čistina, uklještena ispod vrhova Badnja (2240 m), Prstiju, Previje (2273 m) i Stoca (1979 m). Lovački dom Tiholjica je mala drvena kuća na visini od 1600 metara, dobro opskrbljena nasjećenim drvima naslaganima uz zidove ispod krova.

Ključ se može dobiti u Suhoj ili u Lovačkom društvu na Tjentištu. Ispod Tiholjice i Stoca stijene se ruše u dubinu do zaravnji nazvane Vala pod Stocem. Tu su na nadmorskoj visini od 1350 metara kolibe stočara iz okoline Bileća. Od Tiholjice je nekad išla planinarska markacija uz strminu Badanjskih stijena do vrha Volujaka, kao dio puta planinarske transverzale »Sutjeska«. Ova trasa je napuštena prije desetak godina zbog veoma opasnog uspona, pa je staza sada markirana po južnom grebenu Volujaka od Vratara preko Kuzmanskih stupova. S Badnjom markirana staza ide dalje ispod Previje, Stanine i Šarene Lastve te se spušta na Trnovačko jezero.

Na Tiholjici imamo kraći odmor, uz ponovni bliski susret sa stazom divokoza što mirno pasu na kamenitim obroncima Stoca. Ovi obronci završavaju velikim siparom prema Tiholjici.

Za silazak smo se odlučili preko Vratnica markiranom stazom. Staza u serpentinama većim dijelom krivuda kroz šumu i prilično je strma, ali je sigurna, jer služi i kao konjski put stočarima do koliba na Štavljaku u Vali pod Stocem. Najstrmiji dio staze je na dijelu od odvojka za Valu pod Stocem do korita Suškog potoka.

Na visini od 1050 metara ulazimo u klanac Suškog potoka, koji krivuda, buči i pjeni između stijena Volujaka i Prijevoja. Suški potok je u stvari ponornica nastala poniranjem vode Trnovačkog jezera. Izvire na kraju Suhe Jezerine, uske doline između Volujaka i Prijevara. Ubrzo dolazimo na makadamski put koji vodi preko Suhe Jezerine na Prijevor i služi hercegovačkim stočarima za izgon stoke. Da bismo skratili dosadan dio puta makadamom, odabiremo kratice kroz šumu, koja je ljeti vlažna i sparna. Na sve strane su vidljivi svježi otisci medvjedišnih šapa u blatu, svjež medvjedi izmet, a čak smo na jednom mjestu naišli na komade neoglodanog konjorskog mesa, koje je vjerojatno prežderani medvjed ostavio prije nekoliko sati. Za razliku od Lovačke staze, ovdje treba što bučnije hodati, uz glasan razgovor, da bi se medvjed sklonio čuvši buku. Kilometar prije izlaska na Suhu nailazimo na lovačku čeku za odstrel medvjeda, ispod koje je hranilište posuto klipovima kukuruza i komadima konjorskog mesa. Da smo to prije znali, vjerojatno ne bismo išli kraticama, ali nam je ipak draga što smo i to vidjeli, jer sve to čini planinski doživljaj cijelovitim i posebnim.

Ugodan, ali i naporan dan na planini koju čovjek još nije uspio zagaditi i gdje još uvijek vladaju zakoni prirode, iza nas je. I zato, ako se i vi odlučite za uspon Lovačkom stazom na Volujak, krećite se bez buke, uživajte i ostavite sve kako je i bilo, bez otpadaka, vrećica i konzervi.

Način na koji se planine mogu obnoviti nije i mogu stići omotljivim
načinom smještaju se u zadržavajuću omotku. On
zabave se u vlasti ujedinjeni itek ovaj način

Gross Venediger (3673 m)

DAMIR BAJS

ZAGREB

Poznato je kako su ljudski apetiti teško učinjivi. Uvijek se teži nečemu većem, težem, višem. I dobro je da je tako, jer nas to vuče naprijed, k teže dohvatljivim ciljevima. Tako je i s planinarima. Nemirna ljudska narav i isto takva priroda uvijek su išli ruku pod ruku.

Cetvorica planinara, zaljubljenika stijena i visina, Zdenko Grgurić Grga, Hrvoje Bařić, Miroslav Nemec-Jaro i Damir Bajs-Damba, članovi PD »Željezničar« iz Zagreba, dugogodišnji hodočasnici pretežno hrvatskih i slovenskih planina, odlučili su se poteti više od Triglava. Volje ima, snage također, samo je malo teže s financijama koje su bili i ograničavajući faktor našim apetitima.

Poslije nekoliko prijedloga izbor je pao na Gross Venediger (3673 m), treći po visini vrh u Austriji; a po mogućnosti i Grossglockner, ako to dopuste naši džepovi i vremenske prilike.

Gross Venediger, čiji je vrh uvijek u snijegu i ledu, izazov je za svakog planinara. U jednom danu izmijene se dva godišnja doba, ljeto i zima. Kao najpogodnije vrijeme za uspon izabrali smo prvi tjedan u rujnu, ravnajući se po iskustvima s prethodnih uspona po našim Alpama. I nismo pogriješili. Sve dane bilo je prekrasno vrijeme, bez ijednog oblačka.

Cetvrti rujan, dan polaska, nestrpljivo smo očekivali. Naš Renolček pretrpan silnim potrebnim i nepotrebnim stvarima, gojzerica priljubljenih na prozore, nije uopće bio interesantan carinicima. Kako je »mali div« spor, tako smo i mi polako, ali sigurno napredovali. Po brzim koruškim i tirolskim cestama automobili su oko nas zujali, no nismo dobili kompleks manje brzine. Prošavši Villach, Spittal i Matrei, neposredno prije Tauern tunela skrenuli smo u dolinu Tauerntal i nakon nekoliko kilometara zaustavili se kod planinarskog doma Innerschlöss (1704 m).

Slijedeće jutro, još u mraku i po jakom mrazu, krenuli smo odlično raspoloženi k cijelu. Svaki od nas ponio je uz kompletну zimsku opremu i konzervu piva, kako bismo (umjesto šampanjcem) nazdravili uspjehu, došavši na vrh. Put je vodio do kraja doline, gdje smo preko visećeg mosta prešli na drugu stranu rječice koja bojom podsjeća na našu Soču, a potom uspon! Svanulo je, a mi smo već dva sata hodali i došli do planinarskog doma Alte Prager Hütte (2300 m). Topli čaj i krenusmo dalje, ka drugom domu. Tempa uspinjanja bio je brz, te smo za samo jedan sat bili u Neue Prager Hütte (2800 m).

To je ujedno bila snježna granica. Ljubezni domaćini su nam preporučili da se dobro zaštimo od sunca i ultraljubičastih zraka. Namazali smo se poput Indijanaca, ali smo poslije, kad smo dobro pocrvenili, a potom se i ogulili, ustanovili da ni to nije bilo dosta.

Popevi se na otprilike 3000 m. sreli smo grupu Amerikanaca i dvoje Francuza. Bili su osigurani i navezani. Ubrzo smo shvatili zašto. Velike pukotine u vječnom ledu zjapile su na sve strane. Samo jedan pogrešan korak mogao bi biti koban. Konačno osjećamo ozbiljnost situacije. Oprezno, korak po korak, napredovali smo kroz bijelu pustoš. S naše lijeve strane ugledali smo vrh Krystall; ime kaže sve. Poput bijele igle ustremio se prema nebu u neopisivoj ljepoti. Oštar kontrast bje-line snijega i plavog neba. Mali sportski avion nekoliko nas je puta nadlijetao, kao da nas želi vratiti u stvarnost, jer je ovo što smo doživljavali bilo poput sna.

Nakon dva sata popeli smo se na visoravan s koje se vidio vrh. Dalje više nije bilo pukotina, te smo mogli napredovati bez vezanja. Bilo je već tri sata poslije podne kad smo bili nadomak vrhu. Posljednjih stotinjak metara vodoravnog grebena gotovo smo pretrčali. Križ na samom vrhu podsjetio nas je na razglednice drugih vrhova u Austriji i Švicarskoj. Osim nas na vrhu je petoro austrijanaca, koji su se odmarali i bilo je očito da im je uspon odnio puno snage. Sa čudenjem su gledali naše oduševljenje zbog osvarenog uspjeha, te kako otvaramo konzerve piva. Njima očito nije bilo do toga. Nekoliko fotografija s vrha, desetak minuta uživanja u vidiku koji je bio veličanstven — i morali smo nažalost krenuti natrag u dolinu. Uživanje je bilo kratko, kao u snu, i vjerojatno zbog kratkoće vrlo intenzivno. A drukčije niti ne može biti kad se osjeti ljepota tako plavog neba, bijelog snijega i leda, okolnih vrhova i carstva tišine. Samo zvuk celine jednog njemačkog para, koji je upravo dolazio na vrh, remetio je tišinu prirode oko nas.

I silazak. Bio je puno opušteniji, iako ne manje težak i opasan, zbog zadovoljstva osvojenog i doživljenog. Ledenjak ispod Gross Venedigera, koji ujutro u mraku nismo vidjeli, bio je sivo-crni od kamenja što se ljeti obrušava s ogoljelih padina. Dolina prema kojoj smo se spuštali bila je već u tami. Isticao se samo bijeli dim iz planinarske kuće od koje smo krenuli. Nakon četrnaest sati naporu, ubrzo po povratku svladalo nas je san. Umorni i zadovoljni nismo mislili na nedobrost »malog diva«, već na netom proživljeno. A to nećemo nikad zaboraviti.

Ako Golić ima kapu...

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Vrijeme je za vragove i njegove drugove, a ne za nas planinare. Ali, po običaju, nismo mi ni ovog puta puno obraćali pažnju tim nastranim čudima majke prirode.

— Da smo se odlučili penjati na Kresove, kada su najžešće vrućine, opet bi nas udarila kiša i uhvatilo nevrijeme — reče Tatek, gledajući oblačni sivkasti šešir na Goliću.

— Ako Golić ima kapicu, nema lijepog vremena — godinama nam je govorio Ante, naš domar, i mi smo se uvijek po tome ravnali. Ali, znali smo i drugu poslovicu, da bez sunca subota ne može biti, pa smo se tješili da će nas sunce bar malko ogrijati i obasjati.

Još je uvijek bio mrak kada smo sišli u kuhinju, gdje je Bruno pripremio čaj dovoljan za čitavu konjicu, a ne samo za četicu planinara. Napunili smo želuce i čture te krenuli iz doma. Na čelu je marsirao Milisav, na začelju Vjeko, dok smo mi ostali bili u sredini, kao i naši gosti iz Kardeljeva. Ispred mene je šljapala mala Mojca i po svom starom običaju ugazila nogom u svaku i najmanju lokvicu koja bi se našla na stazi, usprkos očevim upozorenjima da pazi kuda stupa. Tatek bi svako malo okretao glavu i bacio pogled prema Goliću, kao i ja, ali kapa je uporno stajala na njegovoj glavi.

— Ipak će biti sunca — povika Tatek.

Cim smo se dočepali Buljme, ispod nas se zacrvenio Bojinac, oblačine se rascijepale, pojavio se Crni vrh, Orlov kuk, a klanac Paklenice prosto se pod našim nogama. Nakon, nakon nekog vremena, kada smo već bili na Strugama, opet su se pojavile oblačine i počele skupljati u gomilu. Kod Marasovca smo stali da bismo nešto prezalogajili, čak je Magda rasprostrala nekakav stolnjak na zemlju, poslagala hranu, naklonila se i rekla:

— Izvolite se poslužiti, neka se vidi što je raskoš i što je otmjennost...

Ali, ta raskoš i otmjennost vrlo su kratko potrajali jer su se oko nas počele skupljati guste sive oblačine i plesati oko okolnih vrhova, a s vremena na vrijeme bi nas poškropila po koja kap. Po kosinama i strminama bilo je toliko snijega da su oni prvi morali priti put, a padine su bile tako strme da smo svi morali sa svom snagom zabiljati gojerice u snijeg da bismo se održali. Počela me hvatati strava, jer čim vidim strminu već me je strah i to ne krijem. Tražila sam pogledom Tateka, Mirka, Jožu, ali oni su odmaglili. Tu moju nedoumici spazi neki brko iz Kardeljeva, pa vidjevši kako okljevam hoću li dalje ili ne, naprosto me uhvati za ranac kao mačku mačića za vrat, pa prenese preko snijega.

Na Vaganskom vrhu, negdje odozdo iz magle, gусте i vlažne, izronili su poput aveti naši Ličani na čelu sa Danom Gvođurijom. Nažalost svečani sastanak i naš odmor nisu mogli dugo potrajati, jer je negdje vrlo blizu zatutnjiло i opalilo. Tatek je vrlo brzo dao petama vjetra, a za njim su kliznuli Joža, Magda i mala Mojca, dok smo se mi ostali počeli spuštati kako smo znali i umijeli, jer je bilo prilično klizavo.

— Ako vam je ovo Lipa staza, kako ste je nazvali, onda sam je Kleopatra — reče neki babac iz Kardeljeva, gledajući sipari stijene kako se obrušavaju niz strminu.

— Vidjet ćeš ti njenu lipotu tek poslije — rekoh za sebe. Onda kada sam je markirala sa Tomom, Anitom i Vjekom, nije mi se činila ovako strmom. Možda zato što smo markirajući puzili prema gore.

I počelo je klizanje, spuštanje, odronjavaњe kamenja, psovanje. Ja sam htjela, čak sam i pokušala, imitirati Milisava koji se spuštao dolje kao na skijama, ali uzalud. Nešto mi se ukočilo u glavi, prignječilo možak pa ja ni makac. Imala sam osjećaj da ću nestati dolje, da ću se smandrljati u dubinu kao lopta.

Za čas se našao Mirko pored mene, prihvatio me ispod ruke i počeo potezati kao vreću krompira, govoreći:

— Drž' se, stara moja, drž' se mene pa cemo stići nas dvoje do Jadranskog mora.

Za čas smo se našli dolje među gromadama, da bi poslije tih gromada naišlo gnječavo, klizavo blato, zatim meko mokro lišće, tako da bi se svako malo nas nekolicina samo prostrli po blatu. Prljava kao prase, mokra poput seoskog psa skitnice, čupava kao očerupana kokoš, na sve to sam ličila, samo ne na sebe. Mirko je odjednom prasnuo u gromoglasan smijeh vidjevši me ovakvu:

— Ličiš mi na... ha... ha...

— Na olinjalog starog buldoga, s ovom obješenom facom — rekoh.

— Ajde, nema smisla da se žalostiš. Morala bi se hitno naučiti skijati — reče Mirko klizeći niz blato kao da je to najljepša skijaška staza.

S zavišću sam ga gledala kako klizi. A kiša je neumorno padala, sipila, cijedila se niz zelene krošnje, kapala po našim licima, a kada smo stigli pred Borisov dom, nastao je takav pljusak, kao da je netko počeo izlijevati vodu kantama s nebesa.

— Ipak smo imali sreće — reče Branko, ovo je tek prava kiša!

— A što je bilo ovo do sada? Rosa, rosica?

Uđem u dom i sjetim se domarove prognoze: Ako Golić ima kapicu...

Maja Koljat (2523 m) u Prokletijama

DANIEL VINCEK

TITOGRAD

Prvi je oktobarski vikend. Odlučili smo da ga provedemo u Prokletijama, u okolini Plava i Gusinje. U petak polazimo automobilima iz Titograda za Gusinje. Pored nas dvojice, tu su još Milan i Pajo, iskusni i uporni planinari.

Po divnom i sunčanom danu, poslije malo više od tri sata vožnje, preko Kolašina, Ivanjgrada i živopisnom dolinom Lim-a, stižemo u Plav. Prilično smo iznenadeni i zbumjeni što je cijela Plavska kotlina ispunjena gustum dimom. Vidljivost je najviše do tristotine metara. Zaustavljamo se pred mostom na Limu i pitamo odakle toliko dima. Mještani nam objašnjavaju da je dim donio južni vjetar iz Albanije i sigurno potječe od šumskih požara. Asfaltiranim putem pored Plavskog jezera i rijeke Ljuče, evo nas za dvadesetak minuta u Gusinju, maloj varošici na rječici Grnčaru, okruženoj visokim vrhovima okolnih planina Karanfila, Bjelića, Grebena i Bora.

U Gusinju nas dočekuje Radonja Šekulac, zvan Šeki, nastavnik u mjesnoj osmogodišnjoj školi. Radonja je naš stari dobar drug, iskusni i aktivni planinar, dugogodišnji član PSD »Karanfile« iz Gusinje. Jedan je od najboljih poznavalaca ovoga dijela Prokletija, pravi zaljubljenik planine. Poznaje svaku stazu, smjer i predio i često je vodič svojim brojnim prijateljima i planinarkama koji posjećuju ove planine.

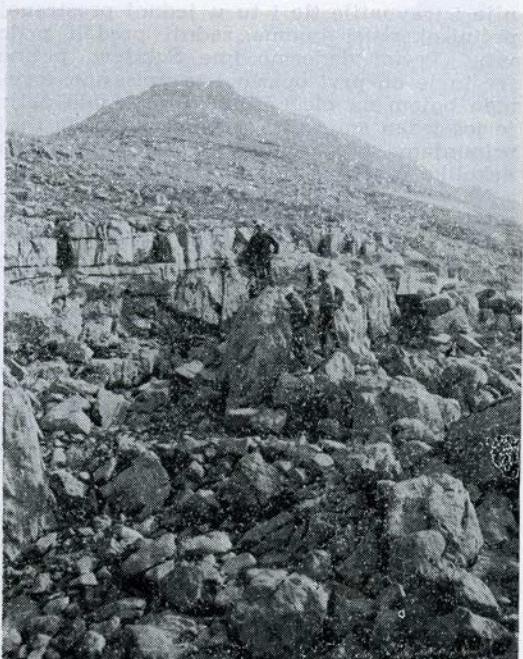
Nakon kraćeg dogovaranja s Radonjom prihvatismo njegov prijedlog: prenoći ćemo u Gusinju, a sutra rano krećemo na Maja Koljat ili, kako ga mještani zovu, Maja Kolac, vrh visok 2523 metra na samoj jugoslavensko-albanskoj granici, jugoistočno od Gusinje.

Subota. Ustajemo rano. Jutro nagovješta va vedar i sunčan dan. I dima je manje nego dan prije. Od Gusinje do Vusanja, četiri kilometra južnije, prebacujemo se kolima. Vusanje se nalazi na tisuću metara nadmorske visine i jedno je od većih i ljepših sela u ovom kraju. Užljebljeno je između planina Karanfila, Bora i Bjelića. U selu je karauls »Meho Kamarić«, gdje se treba obavezno prijaviti ako se ide u blizinu državne granice. Ovdje se nalazi i vrlo atraktivna i poznata vodopad Skakavac na rječici Grli, ali ovaj put nemamo priliku da u tome uživamo, jer je uslijed dugoga i sušnog ljeta vodopad presušio. Jugozapadno od sela, između Bjelića i Karanfila, uvukla se uska i živopisna dolina Ropojan. U njoj se nalazi Savino oko (Vrelo) najljepše smaragdne boje, a na vrhu doline je na samoj granici malo jezero, Jezerce (albanski naziv Liqeni Gštars), koje

koncem ljeta uviјek presuši. Od Vusanja dc Jezerca se stiže za dva i po sata hoda.

Kola ostavljamo u blizini karaule u Vusanju. Odavde počinjemo uspon dobro uho-danom konjskom stazom preko zaseoka Žarunice, sjevernom stranom Bjelićkog potoka u pravcu jugoistoka. Poslije dobrih dva sata hoda stižemo u katuš Čafa Bor, na visini od 1700 metara. Ovamo jesen brže stiže, što se posebno primjećuje po boji lišća na bukvici. Ima i slane, pa je jutro vrlo svježa. Ugodni su nam prvi sunčevi zraci na domak katuna. Osjetište nas i zalajaš psi šarplaninci. Iz jedne kolibe izlazi domaćin Muhamet Čelić i poziva da svratimo na mlijeko.

Poslije odmora i okrijepe nastavljamo dalje. Ustvari, ovo do sada je bio samo prilaz, a pravi uspon na Maja Koljat počinje upravo odavde. Od katuna krećemo u pravcu juga, u početku dobrom, a poslije sve slabijom i teže uočljivom kozjom stazom, koja nestaje negdje na 2100 metara. Prolazimo pored pećine Škale (1900 m). Kanale i žljebove u njenim stijenama, vjerojatno u ledeno doba, stvarali su potoci nastali otapanjem debelih naslaga snijega, koji se ovdje i danas zadr-

Maja Koljat

žavaju tokom cijele godine. Cio ovaj predio je vrlo kamenit, ima mnogo jaruga i škrapa.

Stižemo do jedne uvale gdje više nema trave i gdje se primjećuje da je prethodnih dana bila stoka na ispaši. Mali uspon i evo nas na prijevoju Prslopit (Preslap) između Maja Rosit na zapadu i Maja Koljat koji se strmo diže istočno od nas. Podsjećamo se Branka Cerovića i njegove ispravne tvrdnje: »Gdje nema naroda tu nema ni toponima«. Ovdje se miješaju i modeliraju srpski izrazi s albanskima. Preslap postaje Prslopit, Bor postaje Borit i slično. Odatle i kolebanje i varijacije kod naroda i na kartama: Kolats, Kolata. Mi smo se odlučili za Maja Koljat. Sama riječ Maja znači vrh, planinu. I pored toga što je s nama Radonja, vrlo smo oprezni, granica je na pedeset metara. Vidi se granični kamen na maloj čistini, a malo iza njega dva plasta sijena koje su na ovom siromašnom tlu uspjeli skupiti albanski stočari. S ovoga se prijevoja u pravcu jugozapada vidi kamena gromada Maja Žata (2400 m) udaljena od nas nepuna tri kilometra.

Poslije kraćega predaha nastavljamo uspon, tako što se krećemo u pravcu sjeveroistoka, ispod visoke stijene. Uskoro izlazimo na visoravan od 2100 metara i već vidimo dva vrha, jedan istočno, drugi jugoistočno. Nailazimo na prvi veći sniježnik, koji se pruža od samoga južnog vrha. Idemo prema istočnom vrhu. Iako je teren vrlo strm i s vodoravnim policama, krećemo se prilično brzo i bez poteškoća. Ima nekoliko vrlo lijepih kalica, što je rijetkost, jer se one obično formiraju mnogo niže.

Na oko 2250 metara nailazimo na položenje i travnjatiće tlo i tu u jednoj prostranoj pećini-okapnici imamo zadnji predah prije vrha. Pećini dodosmo ime Šekijeva pećina jer ju je on prvi opazio i to upisao crvenom bojom na ploči iznad ulaza. Malo dalje je još jedan sniježnik, pomalo curi voda i mi pripunjamo svoje čuturice. Vidimo vrh i za nekoliko časaka smo na njemu.

Na vrhu je ozidana granična piramida. Desetak metara iza nje stoje dva Albanca naoružana puškama, vjerojatno čobani u ulozi graničara. Skidamo rance i osvježavamo se

vodom i čokoladom. Dvojica Albanaca kreću prema nama. Zastaju metar dva s druge strane granice. Pozdravljamo ih i oni nas. Nudimo ih čokoladom, ali oni zahvaljuju i odbijaju da prime. Pozdraviše nas i podože hrbatom u pravcu južnog vrha.

Podne je, dan sunčan i topao, dolje niže u kotlinama još ima dima. Ugodno jesenje sunce i veliko kameno prostoranstvo s desetinama vrhova viših od 2500 metara, zadržavaju nas na vrhu sat i po. Prepoznajemo pojedine vrhove Prokletija. Imamo dojam kao da smo na najvećem od njih i u središtu ovoga razbacanog planinskog masiva.

Maja Koljat je ustvari jedan kameni masiv u kojem se izdvajaju tri vrha. Najveći je visok 2556 metara i nalazi se istočno od nas na albanskoj strani. Mi se nalazimo na Spina Koljatit (2523 m), dok se južno, također na granici, nalazi Bregui Koljatit (2530 m).* Zapadno nam je Maja Rosit (2524 m), malo dalje i desno su Karanfili (2460 m), jugozapadno na samo devet kilometara je Maja Jezerce koji je s 2694 metara najveći vrh Prokletija. Malo ulijevo i dalje je Maja Rodojhines (2570 m), na jugu Maja Grike e Hapet (2625 m), jugoistočno Maja Hekurava (2561 m), a istočno, na teritoriji Kosova Đerovica, koja je s 2656 m drugi vrh Prokletija. Ima, nadalje, još desetak visokih vrhova na našoj i albanskoj strani.

Iako su ljetno i jesen bili vrlo suhi, ova je planina pravi raj za nas botaničare.

Vraćamo se u Vusanje. Već je mrak, umorni smo, i treba još nastaviti kolima za Titograd, ali zadovoljni smo i sretni što smo vidiđeli i doživjeli nešto novo i lijepo.

* Ako su ove visine točne, planina Koljat je druga po visini u Crnoj Gori. To nije Durmitor (Bobotov kuk, 2523 m) kako se često čuje, jer je on tek treći po redu, iza Maja Rosit. Izgovor Maja Kolac, kako se čuje kod planinara, nije točan. Nominativ je Kolat (čitaj Koljat, jer se na albanskom jednostruki i čita kao l), a uz Maja (znači vrh) dolazi genitiv, dakle: Maja e Kolates pri čemu su oba samoglasnika e mukla Dakako, da će površni slušatelj Kolats čuti kao Kolac.

Prenjska trilogija

(Nastavak)

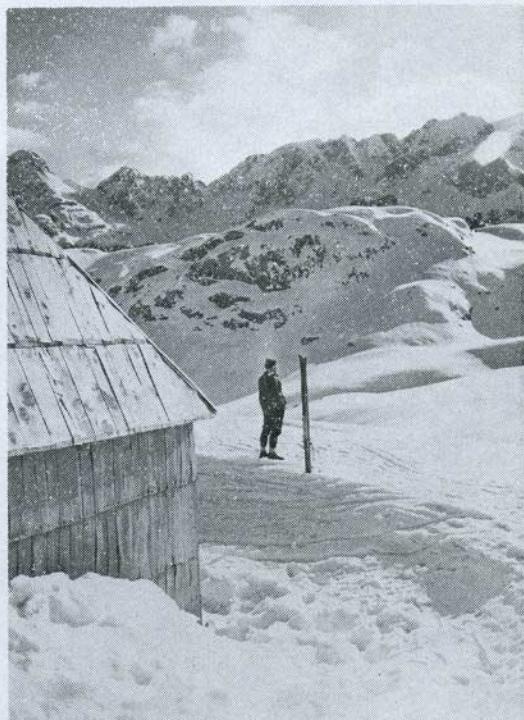
SLOBODAN ŽALICA

SARAJEVO

1984. u januaru — Prvo novogodišnje jutro. Sivi grad zaspao u magli. Na licima rijetkih prolaznika kao da čitam: opet se nije ništa dogodilo. Znam da se ovdje ništa pravo ne dogada; ovaj svijet je kao dobro opremljena dvorana za treninge i ništa više! Krenem na vlak za Konjic, ali se predomislim i vratim po auto. »Fico 750« jezdi ususret Prenju. Samo da se malo nadišem čistog zraka, da vjetar s Prenja (»što otkida i odnosi nepoželjne misli, oplemenjuje dušu i mijenja godišnja doba«), kako je napisao Fikret Kahrović prođe kroz usnulo tijelo. Brzo dobivam na visini, iznad Ploče sam, a ispod Osobca su zaledene strmine... Ali još se ne koristim derezama i cepinom, već slijedim dobro usječene nogostupe u strminu. Odozgo se pojavljuju dvije prilike, silaze dolje. To je Arso Kulaš iz Konjica sa partnerom. Poždravljam se, dugo se nismo vidjeli. U kući Jezerce je gužva, još traje poslijenovogodišnje slavlje. Tu je skupina Banjalučana, prijatelji alpinisti su na usponima. Jedna djevojka leži, ozlijedena je. U izletničkoj obući okliznula se na strmini pod SZ bridom Osobca! Nitko ne shvaća ozbiljnost situacije, alkohol još jako kola u žilama većine, čekaju da se završe praznici! Ako se desi promjena vremena, moglo bi biti veoma teško, jer bi odstupnice u dolinu mogle biti odsjećene — razmišljam. Koristim sav svoj autoritet i gotovo naređujem transport ozlijedene preko Crnog polja u Boračku dragu. Arso će se pobrinuti da kola hitne pomoći dođu što prije u Dragu, već smo se dogovorili. Navečer dolaze mladi prijatelji alpinisti. Odahnuo sam; znam da je sada jaka momčad na okupu. Dragan Ilić i Željko Marić stigli su preko čitavog Prenja, od Izgorjеле grude. Sa dva bivaka izveli su prvi zimski uspon po stupu u sjevernoj stijeni. Sutradan smo za dva sata transportirali u akciji ozlijedenu Banjalučanku preko Vlasnog dola i Crnog polja do auta koji je bio u vrhu Drage. Snijega je bilo malo, kroz Crno polje mjestimično goli kamenjar. Kakva pouzdana momčad — mislim. Željko Rudan, Slobodan Simić, Dragan, Željko Marić i dvojica mostarskih planinara odlaze nazad na Jezerce, a mi »volgom« niz Dragu i preko Boraka u Konjic.

1984. u aprilu — Prolaz kroz Rakov láz je zatvoren zbog bojevog gadaњa. Nikakvo objašnjavanje ne pomaže, ti su ljudi slijepi za sve razloge osim onih što se tiču njihovih interesa. Poduzeće iz Konjica testira bojevu

municiju u naseljenoj dolini, a pojas vatre prekriva dva puta u Prenj, preko Skoka i Nuine ploče, koja koriste planinari i seljani! Todor Vulić nas je prebacio svojim autom do Boračke drage. Čim smo obuli turne cipele i nabacili naprtnjače na leđa, sve je bilo drugačije i ljepše. Polako smo se uspinjali uz Dragu. Srđan i ja. Uskoro ugledamo u jednoj udolini kraj ceste šator i bunovnog momka kako se proteže... Holandjanin je, putuje po svijetu, izgleda i ljubitelj gora. Na rubu Crnog polja snijega je već mnogo, momak ostaje, a nas dvojica na skijama produžavamo prema podnožju sivadijskog Samograda. Rado bismo preprenjali žlijeb u SZ strani. Omorina je, težak snijeg, zato odustajemo pred podnožjem strmine, vraćamo se do stvari i na skijama produžavamo prema Jezercu.

Dio Sivadija sa Crnog polja: desno crnopoljski Osobac, u sredini središnja skupina, lijevo Samograd

Foto: D. Entraut

Penjemo se i spuštamo goletima i šumom podno Sivadija. Na okolnim strmim padinama tragovi lavina, a iza nas ostaje vijugav trag skija. U kući Jezerce zatekli smo Mostarce — Sejo Pintula s partnerom. Navečer sjedimo oko stola i razgovaramo uz treperavo svjetlo svijeća što stvaraju čudne sjene po zidovima. Kao da spominju na sve one koji su živi i koji više nisu, a željni su biti s ovom planinom, prodrijeti u njene tajne. I još je nešto u tim samotnim večerima u kući Jezerce, jedan osjećaj bezvremenog postojanja, snažan osjećaj koji može nepripremljenog da pritišće i čak guši. Ujutro se rastajemo: Mostarci idu preko Bijelih voda na Rujište, a nas dvojica vozimo na skijama, ispod Osobca do Skoka. Vrijeme se pokvarilo — vjetar i magla. Dalje je kopno, spuštamo se pješice u Bijelu kod dragog domaćina Ivana Vidačkovića.

1984. u aprilu — Nakon šest dana opet smo Srđan i ja na putu ka Prenju. U međuvremenu proveo sam nekoliko dana u službi na vrhu Bjelašnice. Stabilno i hladno vrijeme je obećavalo dobru turu. Rano je jutro, hladno je, žurimo ne bismo li se ugrijali, osztavljujući zaspale zadnje seoske kuće Bijele.

Okolo nas, visoko gore, blješte se prenjski vrhovi. Uzbuđen sam kao da prvi put idem Prenju. Sve je kao novo, neponovljivo, želim i sada biti upravo ovdje. Hladni zrak »reže« i čini moje misli, i osjećaje, i volju, jasnim i snažnim. Kao neko iskustvo savršene cijelovitosti osjećam. Slijedimo stari, zaboravljeni put za Mliječni dô. Što više dobivamo na visini, otvara se sve ljepši vidik na Rakov lâz, amfiteatralni završetak doline Bijele, na uzbudljive zasniježene strmine i oštре bridove Zubca, Osobca i Taraša. Sasma nova perspektiva Prenja — kažem bratu, jer obično pristupamo do Jezerca preko Skoka. Na obližnjim strminama tragovi goleme lavina. Probijamo se grmljem zaraslot zavojitom stazom naviše, snijega je sve više, i onda, najednom, kao da smo u nekom drugom svijetu gdje još vlada zima sa debelim snijegom. Sunce je preplavilo Mliječni dô, a sjenke na blještavoj bjelini snijega kao da je još više potcrtavaju dajući joj neku naročitu toplinu. To proljeće dolazi, nevidljive snage Svetog i Zemlje skoro da su opipljive! Zelene krošnje crnogoričnog drveća kao da su se širom svoga bića otvorile suncu da ga prime, da mu se raduju i slave ga, pokazujući svojim stalnim zelenilom kako ono odavno druguje s njime.

Sivadije

Foto: U. Beširović

Kuća na
Jezercu
Foto:
M. Matošević

Kao ljudi su kada se otvore duhovnom vodstvu, pa izražavaju vlastitom ljepotom i duhovnu ljepotu svoga kreatora. Iznad nas kipi u nebo Velika kapa s markantnim S-kulom. Upijam sklad boja i linija vječnosti što se, evo, istočila u ovim oblicima planine: sive stijene prošarane žutim i crvenim odložima, plavo nebo, zelene munike i borovi, svijetlosmeđe bukve i bijeli snijeg... Naprijed, sasma blizu, sjeverna je stijena Motike, presjećena strmim kuloarom, na čijem podnožju je kao stražar oštri toranj. Uzbuden sam kao dječak, kao onda kada sam tek doživljavao sunce i blještavi snijeg u planinama, idući na skijanje na Jahorinu. Kada bismo se, nakon dvosatne vožnje lošom cestom onim starim FAP-om približavali Bistrici, srce bi mi htjelo da iskoči od radosti čim bih osjetio oštri zimski zrak prožet mirisom četinaru i gledao igru sunca i sjenki na debelem snježnim smetovima, ili na površini zaledenog potoka kraj ceste. I sada, nekih 25 godina poslije, isto oduševljenje za planine bilo je u meni, ista želja da dotaknem tu božansku harmoniju koju sam naslućivao u dijalektici ovog skrunutog, mineraliziranog svijeta.

Odustali smo od kuloara u sjevernoj stijeni i zavijemo ulijevo prema SI stijeni koju cijepaju dva izrazita kuloara. Na malenom, obraslom čuviku podno stijena, okruženom strminama, pripremamo opremu i užinamo. Za nešto više od dva sata ispenjali smo u prvom ponavljanju lijevi kuloar (»Smjer za ranjenike«). Bio je strmiji nego što sam očekivao. Zadnje dvije dužine u ledu 60—65°. Izlaz na vrh je zapriječila velika snježna strela ispod koje se oblikovala neka vrsta rubne pukotine, veoma duboka i široka. Zabrinut zbog nedanih teškoća, tražim prolaz i otkrijem li-

jevo kao neki uski snježni most, kojim balansiram u velikoj ispostavljenosti, očekujući da se snijeg svakog časa ispod mojih dereza pomakne. Osiguravamo snježnim sidrima, pa mi to daje ipak dovoljan osjećaj sigurnosti. Još nekoliko metara i izvlačim se preko strelje na zaravan vrha. Zavriskam od veselja, i izbog savladanih teškoća, i zbog prizora vrhova, grebena i dubodolina zametenih snijegom — sve u bljesku sunca — što su se ukazali unaokolo. Narančasto uže se zateže i iznad snježnog ruba pojavljuje se vršak crne kape, zatim ruka koja zabija cepin u snijeg, i onda Srđenove oči koje traže vrh, i napokon on čitav u crvenoj penjačkoj vjetrovcu. Fotografiram. Kakav prizor: 1400 metara niže vidi se čitava dolina Bijele, prošarana vododerinama, sa skupinama božanstveno lijepo panorame: Zubac, pa Osobac sa SZ bridom, taj prenjski Makalu, koji kao da reže nebo, iza Sivadije, Otiš sa sjevernom stijenom i Zelenom glavom na dohvati su ruke, pa lanac Vjetrenih brda, Lupoglav, skupina Kerača, površ Zakantara, uspavana dolina Tisovice, gromada Cetine...

Spuštam se JZ padinama vrha, obilazimo ga i priječimo strmine u podnožju istočne i sjeveroistočne stijene. Eksponirano je, snijeg raskvašen, treba nam gotovo sat vremena do naših naprtnjaka na ulazu u kuloar. Trebali smo ih nositi — glasno razmišljamo. Teško će biti istim pravcem nazad, zato traversiramo strmine ispod sjeverne stijene, pa ispod sjeverozapadne, i nakon jednog sata opet smo na našim tragovima ispod JZ padina! Tako smo napravili i »prvi zimski obilazak« podnožja Motike, prijejavši strmine u dužini od oko jednog i pol kilometra!

Umor se već osjeća, ali hitro napredujemo prema kući Jezerce, gazeći snijeg. Nakon točno deset sati u pokretu toga dana, stigli smo do kuće. (Što nas hoće ture od deset sati — šalimo se, sjećajući se traverziranja SI padina glavnog grebena Bjelašnice krajem marta, od medustanice trosjed-žičare, preko Velikog kotla, Vlahinjskog kotla, do Karamustafinih čaira. Dalje smo vozili divne spustove kroz šumu preko Javornika sve do Velikog polja, na koje smo upravo izjurili iz šume u brzom smuknu. Pred hotelom »Mrazište« upijamo tople zrake poslijepodnevnog sunca čekajući bus za Sarajevo. Kako bi bilo da kompletiramo turu silaskom preko Igmana? — predlažem bratu. Sat laganog uspona kroz šumu do Hrasničkog stana, zatim sat i pol strmog silaska i već je pao mrak kada smo stigli u Hrasnicu. Sjedimo u parku čekajući gradski bus za Ildžu, a u nogama je točno deset sati ture »u komadu«).

U kući nekoga već ima — zaključujemo po dimu što se izvija iz dimnjaka. Tu su Drago i Tera Entraut, Lala Stajić... Zna se koga ćemo ovdje zateći — radostan sam susretu sa starim alpinistima. Mladi, pomalo nad-

buđni domaćin kuće izjavljuje da je sve po-punjeno, što znači da se trebamo vani snaći za spavanje! Iznenaden sam takvim »dočekom«, i to na Jezercu. Slušaj, momak... — pokušavam nešto »smisleno« mu objasniti, ali u tom on razabra naša imena... »Izvinite, nisam znao, nema problema...« Nisam mogao da mu ne kažem da se tako ne po-naša u visokogorskim kućama i da sam i sâm u položaju da primam planinare na konak u Meteorološkoj opservatoriji na vrhu Bjelašnice, a da nikada nikome nisam uskratio go-stoprimstvo. U tom se iz kuće pojavi Todor Vulić, goršak iz Bijele, koji je adaptirao jedan katu u blizini u prijatno sklonište. U njegovoj kolibi, uz svjetlucavu vatu iz peći, proveli smo tu noć. Ujutro, iznenadenje. Kollege sinoptičari prognozirali su »sunčano i lijepo vrijeme u čitavoj Jugoslaviji«, a vani zasipa snijeg i gusta je magla! Sa Todorom smo sišli preko Skoka u Rakov lâz i dalje u Bijelu. Vozimo se cestom uz Ivan i ne mogu da ne bacim pokoji pogled na siluete prenjskih vrhova što se nježno, a opet naglašeno i divlje, ocrtavaju — iza oblih, obraslih brda Ivan-planine.

Nastavak slijedi

Bare u Prenju: desno Zelena glava i Otiš, lijevo Vjetrena brda

Foto: U. Beširović

Vlado Mihaljević na čelu Planinarskog saveza Hrvatske

Kao što smo javili u prošlom broju, Izvanredna skupština Planinarskog saveza Hrvatske je 6. lipnja izabrala novo predsjedništvo Planinarskog saveza Hrvatske. Na čelu predsjedništva je od toga dana Vlado Mihaljević, član PD »Zagreb« i PD »Risnjak«. Radio se 21. siječnja 1929. u Fužinama i kao rođeni Goranin od malena je zavolio planine. Kao planinar stekao je iskustvo u vođenju planinarskih izleta, a bavi se uspješno i planinarskom fotografijom. Planinarsku organizaciju je već prije nove funkcije u Savezu zadužio kao predsjednik koordinacijskog odbora za obnovu planinarskog doma na Risnjaku i njegov aktivni sudionik.

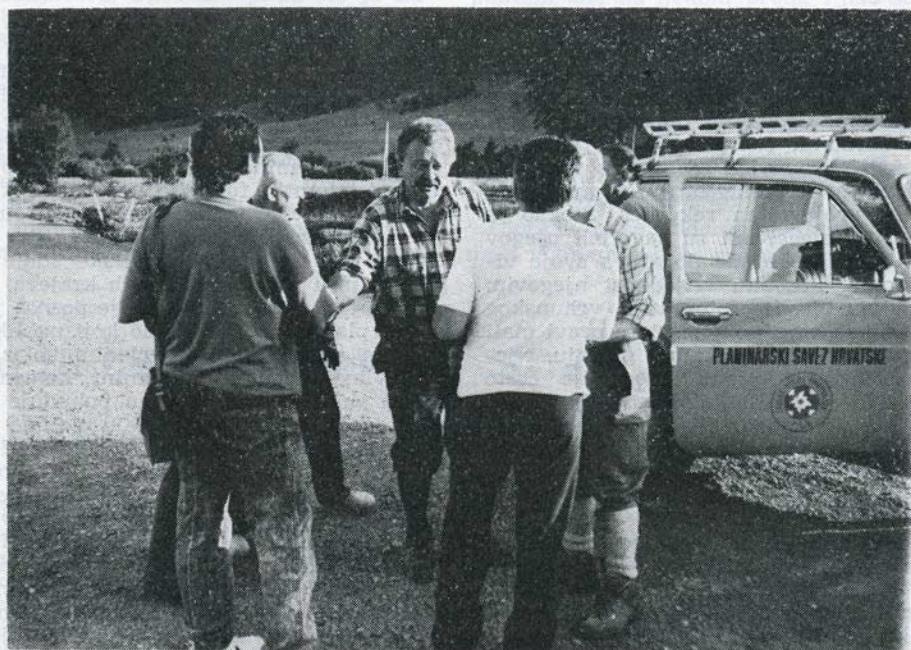
Njegov je dosadašnji društveni rad toliko obiman da ga je teško prikazati u nekoliko riječi. Sudjeluje u NOB od 1943., član je SKH od 1944. Poslije rata je završio Visoku privrednu školu. Od 1943. godine bio je organizacijski sekretar i sekretar raznih komiteta SKOJ-a i Narodne omladine sve do 1951. godine. Od tada pa do 1974. godine bio je zaposlen u »Prvomajskoj« Zagreb, gdje je radio kao radnik od 1951. do 1960., poslovoda od 1960. do 1961., pomoćnik generalnog direktora od 1961. do 1963., direktor pogona od

1963. do 1969., direktor prodaje od 1969. do 1974. godine. Zatim je bio predsjednik u Republičkom odboru Sindikata radnika proizvodnje i prerade metala, predsjednik Vijeća Saveza sindikata Hrvatske — Zagreb (1978—80).

Kao društveno-politički radnik bio je potpredsjednik Republičke konferencije SSRNH, zatim član Koordinacijskog odbora IVS-a za praćenje rada na osnivanju sudova udruženog rada u SRH, član Predsjedništva CK SKH, član Komisije Sabora SRH za ustavna pitanja, član Savjeta za narodnu obranu Predsjedništva SRH, član Republičkog savjeta za zaštitu ustavnog poretku, član Republičke konferencije SSRNH, član Odbora za praćenje i usmjeravanje aktivnosti na izradi srednjoročnih planova i razvoja IVS-a i potpredsjednik Sabora SR Hrvatske 1983—1984. Za člana Centralnog komiteta SRH biran je na VIII i IX kongresu SKH.

Odlikovan je Ordenom bratstva i jedinstva, Ordenom zasluga za narod, Ordenom rada i Ordenom zasluga za narod sa zlatnom zviježdom.

Poželimo mu mnogo uspjeha na njegovoju novoj funkciji u planinarskoj organizaciji!

Vlado Mihaljević s požeškim planinarima na podnožju Bjelolasice

Foto: I. Jakovina

Uspon na Maglić

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Jutro. Lokva Dernečište. To je ona prva zaravan iza Mrkalj-klada na putu prema Hadžića ravni i Vučevu. Odavde vodi dobro markiran put za vrh Maglića.

Mutno jutro, slično sutonu. Magle poleg u dolinama i planinskim vrhovima. Povremeno se rastaču i oko nas. Ponekad se ukaze neki predio, pa se tako na tren oslobodi te teške magle. Zatim dugo nema ničeg, osim magle. Idemo uskim puteljkom pomoću marmaracije, koja nam je siguran putokaz. Nečeujno kuljuj i izmiču magle prema vrhovima. Vjetar ih progoni i nosi, najviše prema vrhu Maglića, obavile su ga sa svih strana, pa ne možemo ni naslutiti gdje se nalazi.

I napokon, magle su se pokajnički povukle. Ispred nas se ukazao veliki masiv sjevernih stijena Maglića, nalik na visok i neprohodan bedem. Ispred nas svuda dramatični kameni pejzaž, prošaran snijegom. Kamenje ispučalo, izdrobljeno, nabrano i izglačano od vjetra, kiše, snijega, od vjekova, a opet u životu —

— u odolijevanju zubu vremena i nevremena. U ovom kamenu je sva snaga, sreća, ljepota i privlačnost. Samo su orlovima i drugim pticama dostupne ove stijene i prostori. Izbrzdane kule, tornjevi i kuloari — izazov su alpinistima, ali oni ovdje rijetko penju.

Susjedno, lijevo od nas, je Klekovo pleće, od njega nas dijeli velika kamena uvala, nalik na Veliku karlicu u Durmitoru. Pogled se sabire u stijenu, u prve klinove, pomoću kojih prolazimo prvu kamenu zasjedu — kulaor. Te litice zovu i neodoljivo nas mame. Koračamo i uspinjemo se tiho po mjestimično zatravljenim nogostupima. Penjemo se uz glatku stijenu pomoću čeličnog užeta i klinova. Svakome koraku plaća se visoka cijena. I tako naizmjeno: nogostup, klin, uže, a pri izlasku na barijeru hodali smo po travi. Zatim dobro utrtom uskom stazicom stižemo ponovo do klinova i užeta, a potom nogostupom do osamljenog planinskog »krova« Bosne i Hercegovine — Maglića (2386 m).

UZEIR BEŠIROVIĆ — TRIDESET GODINA SURDNIK »NAŠIH PLANINA«

Godine 1958. Uzeir Beširović-Bešo po prvi put se predstavio čitaocima »Naših planina«. Uradio je to planinarskim portretom Jozu Klepice, seljaka planinara iz Doljana pod Čvrsnicom. Otada do danas on je najstrajniji suradnik časopisa. »Naše planine« objavile su sigurno više od stotinu njegovih priloga i najmanje tolik broj fotografija, te je po tome svojevrstan rekorder. Stekao je krug svojih čitalaca, oni su zavoljeli njegov stil i kratke skice kojima dočarava svoje viđenje planina. Posebnu vrijednost njegovim člancima daju vlastite fotografije, vrhunskog dometa. One su zajedno s tekstom pravi mali biseri koji se nadušak čitaju i gledaju. Njegove neobično profinjene fotografije često nalazimo kao ukras ili dokumentaciju u raznim knjigama, monografijama i časopisima. Bešo je pisao i u drugim planinarskim časopisima (Staze, Bilogorski planinar, Planinarski list itd.), no ipak je najvjerniji »Našim planinama«.

U povodu ovakva jubileja red bi bio da objavimo planinarsku biografiju i portret, no ovaj put bit će naši čitaoci prikraćeni, jednostavno zato što je Bešo neobično skroman čovjek, lišen bilo kakve samodopadnosti i želje za popularnošću. Oglušio se na poziv urednika da pošalje biografiju, premda

su stari planinarski drugovi. Možemo samo reći da je Bešo Sarajlija, po zanimanju pravni referent u jednoj komunalnoj ustanovi, ima 62 godine, član je PD »Treskavica« i, jedna mala indiskrecija, sagradio si je skromnu vikendicu pod vrhom Jahorine. Premda je iskusan planinar, nikad se nije rado prihvacio istaknutih funkcija u planinarskoj organizaciji. Ipak je stekao po cijeloj Jugoslaviji velik broj prijatelja, radeći tiho i neumorno na širenju planinarske ideje i na povezivanju planinara iz svih krajeva. Među planinarama diljem Jugoslavije poznat je kao vrstan planinarski predavač koji publiku osvaja ne samo svojim savršenim kolor dijapositivima nego i popratnim komentarom koji u slušateljstvu redovno pobuđuje lirske osjećaje. Inače, zaljubljen je u planine Bosne i Hercegovine i rijetko čete ga naći u drugim republikama, osim, možda, na Durmitoru.

Njegov doprinos planinarstvu Jugoslavije zapažen je i u našoj sredini, o čemu svjedoči i podatak da ga je Planinarski savez Hrvatske 1969. godine odlikovao svojim visokim priznanjem, Zlatnim znakom. Mi ćemo se odužiti Beši objavljivanjem priloga književnog kritičara Vojislava Vučanovića, kojim on analizira Beširovićev putopisni opus.

Urednik

Veliki Vitao iz Smrekovca

Foto: U. Beširović

Sjedili smo na vrhu i pustili dušu i oči da praznuju, da uživaju u nesagledivim i beskrajnim vidicima. Dugo smo sjedili s pobjeznom ozbiljnošću. Ugodna toplina što je narušava blagi povjetarac, godi našem znojnom tijelu. Bijeli oblaci iznad nas bescijljno lutaju i tromo se kreću. Magle kriju doline. Svuda oko nas neizmjerne daljine. Fantastični oblici i boje okolnih vrhova. Planine promjenjivih boja i oblika. Planinska prostranstva jednostavne ljepote. Sva ljepota horizonta ovdje se spaja i skuplja.

Iznad nas beskrajno nebo, kao plavo more, koje se negdje iz tih planinčina spaja sa zemljom.

Svuda oko nas su zatalasane planine, nabori, kule, visoravni i mrke uvale. Uzburkani pejzaž, kao morski valovi. Bezbrojni vrhovi planina kao na nekom brodu njišu se i grle poput zaljubljenih parova. Tako izgledaju vrhovi susjednog Bioča.

Odlazimo. Orlovi nas ispraćaju.

Dugi ljetni dan uveliko se smirivao, kada smo silazili na zelenu zaravan Stubice. Oda-vde još jedan pogled na vrh Maglića, kojem ćemo ponovo u pohode doći...

Ljudi koji ne žude za planinskim ljepotama i visinama — ne mogu nas shvatiti.

Bešo je takav čovjek

VOJISLAV VUJANOVIĆ

Naučili smo prirodu u njenim standardnim oblicima, preveli ih potom u mrtve slike svakodnevnih upozorenja, sputali čula u njihovom podavanju senzacijama onog vječno novog, neuhvatljivog a tako stvarnog. Zamiru čula, mi živimo bez strasti! Odrekli smo se svog unutrašnjeg zova, iskona, koji još uvi-jek u nama vapi i moli. Zamračili smo svoju

životnu optiku ropstvima ličnih probitaka prevodeći u vrijednosti jedino ono što se može nazvati roba. A zaboravili smo: ako smo ljudi po onome što tvorimo, čovječno je u nama naša prepoznatljivost prozbora sa prirodom koja nas je odnjegovala. Tu smo svoji sa svojima pa bilo to zavijanje vuka ili zloslutno hujanje bora. Ali i jezersko modro

oko, igra vilenog konjica na proplanku, sunčana pjanstva po obroncima, visovi koji privlažaju gordost, usnula polja rodnosti.

Slivaju se u monološku partituru zvukovi koji dolaze, tko zna otkud, dok se čitaju zapisi Uzeira Beširovića, pisani kao čista želja da se zapiše, otklanjujući bilo kakvu preciznost. Pa ipak, upravo iz te mekote podavanja jednom činu koji iziskuje stvaralački napor, izbijaju sve one dragosti koje ničim nisu isposredovane, kao da su jednostavno moje. Ne smeta u tom doživljavanju i opća prepoznatljivost jezičkih obrta, metaforika koja je isključivo bazirana na komparaciji preuzetoj iz svakodnevnog žargona uporedbi. Bez napora se prekoraka ove zapreke i dolazi se do onog što predstavlja iskreni zanos i ne-posrednost doživljavanja.

Beširovićeve opservacije se zasnivaju na primordialnoj formi stvaralačkog akta — na dnevnicičkom zapisivanju. On želi najprije da uhvati onaj trenutak koji se nadaje svom svojom očevidnošću, prije nego što svijest počinje da reducira sliku na tipološko. Otuda njegova eksponicija nikad nije razvijena u neku širu opservaciju, svedena često samo na jednu riječ. Štoviše, tako svedena eksponicija se često ponavlja pa, kada je čovjek ne bi sagledao u širem kontekstu, čovjek bi pomislio da je to ponavljanje odsustvo invencije i nedovoljne aficiranosti samim pogledom. Međutim, stvar je ipak na drugoj strani. Ne želeći da se prvi impuls bilo čim drugim razvodni osim onim što je njena najneposrednija datost, Beširović se prepusta toj situaciji da bi je dalje, u njenom hronološkom slijedu, pratio i razvijao u širu kompoziciju. Jedna od tih njegovih čestih eksponicija je riječ »Jutro«.

Druga karakteristika njegovih zapisa jeste praćenje zvukova i pokreta u prirodi, oni čine okosnicu njegovih zapisa, a tek onda slijedi boja, kao fiksacija pozadine, premda, ova dva elementa često dovodi do dinamičkog odnosa koji se, potom, prenose na plan duhovnih stanja samog opservatora. Time je Beširović prevladao privredni objektivitet promatranja, kao da sve to promatra sa distance, bez vlastitog sudjelovanja.

A istina je: On uranja u situaciju koju je priroda organizirala, otvara dušu svemu onome što u njemu traži odjeka. To odjekivanje on čak pokušava i da ritmizira kratkim rečenicama koje sustižu jedna drugu, sudaraju

se i isprepliću i tako nam predočavaju puninu zbivanja u kome se sam nalazi. Njegovo pričanje je naročito dinamično kada su čovjek i priroda sučeljeni u dramatičnom zanosu nadvladavanja. To su situacije pred oluju, u suravaranju lavina. Kada se pak radi o prizorima u kojima su čovjek i priroda u nekom odnosu suglasnosti, Baširović neposrednu sliku obogaćuje i nekim opservacijama koje se, posredovanje asocijacijama, uvlače u određeni prizor. Tada kompozicija njegovog zapisa prima određena narativna svojstva, bez ritmičke zgusnutosti, u čemu se očituje dragost predavanja.

Ova vrsta zapisa su, u stvari, međustadijski ka prelaženju na zapise koji nemaju za cilj da opišu konkretnu situaciju nego da izdvoje iz spektra neposrednih doživljavanja one konstante koje predstavljaju opće obilježje i čija je poruka ne neposredna doživljajnost nego opća odredbenost prirodnih ljepota. No, ni u ovim tekstovima, kompoziciono dosta širokim, Beširović se ne predaje suhoparno stručnoj analitici, i, ma koliko sve to izgledalo proklamatorički, on u podtekstu neprestano očuva elemente lične ili ljudske doživljajnosti i taj elemenat neposrednog može se uvijek prepoznati.

Iz ove analize, date samo u općim naznakama, moglo se primjetiti da se u Beširovićevim tekstovima spajaju dva elementa koja su naoko nespojiva — fiksiranje objektivnosti stanja i vlastita moć doživljavanja. Jedan od ovih elemenata — objektivnost — zrači punom uvjerljivošću o onome o čemu Beširović govori, vlastita moć doživljavanja u tu uvjerljivost unosi toplinu žara čovjekove snage da se bezrezervno podaje prirodi, da se podaje onom svom unutrašnjem zovu, iskonu koji u nama, kada se zaboravimo, vapi i moli. Ima u tim zapisima poetskih vibracija, lirske akorda, slika koje prekoraka svoj rub ilustrativnog i postaju vid izražajnog. I, možda, kada bi Beširović odustao da pošto-poto očuva ravnotežu između objektivnog i subjektivnog, u ime subjektivnog, jezik njegovih zapisa bio bi znatno razuđeniji, bogatiji za nove slike, koje može da stvara samo onaj koji nije izgubio vezne niti između sebe i prirode kao jedine istinske odgojiteljice.

A Uzeir Beširović je takav čovjek.

Vojislav Vujanović
književni kritičar

»Tam kjer visoke so planine...«

MIRA ŠINČEK

VARAŽDIN

... kamenu oštrom u zagrljaj, k oblacima sivim gore u visine, što dalje od svakodnevne današnjice, u tišine gdje šutnja s tobom priča, gdje si sam, ali nikada ostavljen, nikada usamljen, jer tu čovjek je čovjeku bliži, tu sve je veliko, moguće, vrijedno. Čudesni vrtovi usred kamenja cvatu, vjetri najljepše pjesme pletu, a vidici se smjenjuju ko u záčaranom svijetu priče.

Samo dok si daleko sve izgleda surovo, prijeteće, sivo, ali kad prideš pod sjenu opasno nadvite stijene ili želan od škrnih kapi snijega što se sporo topi, voliš li planinu, tu je tvoj dom, tvoj mir, tvoj svijet — ni prvi puta tu, nisi stranac, nisi gost.

Juliske Alpe — do neki dan samo ime, želja, san, obećanje da ćemo jednom i tam, a sada sve — i stvarnost i radost i sjećanje i ista stara želja — opet se vratiti, opet i opet doći tu.

Dva auta i šest pari očiju jurili su da što prije još jedan san oboji stvarnost najljepšim bojama mogućeg. I stvarno, stigli smo do Aljaževog doma, svuda okolo vrletna Triglavskog stijena, podnevno sunce titra na oštirim rubovima sivo-plavo-bijelog kamenja, zrak miriše na neotopljene snjegove, mlijeno-zelenu zapunjena Triglavsko Bistrica razigrano preskakuje kamene gromade, huči, bruji, pjeva. Divno!

I već se penjemo prema suncu, pogrbljeni pod teretom ruksaka, opreme, hrane i još kojegda što u ova četiri dana snova može zatrebiti. Treba vremena da pluća izbace smog gradskog zraka, tijelo prihvati napor, zanemari potoke znoja, shvati i prihvati da se sva ova ljepota što nas slijedi, što nas čeka, plaća naporom. Srećom, uvijek u pravo vrijeme i na pravom mjestu, u kamenu, lokvice srebrnasto blistave ledene vode i snaga se već vraća, staza skraćuje, dan bliži prohladnjovečeri i onda Staničev dom, čaj, zalogaj, odmor.

Begunjski vrh mami, sav umor je već negdje potisnut, zaboravljen, jer prekrasni su vidici na nepregledne vrhove, usamljene ili naslonjene u lancu, dok sunce traži počinakiza najljepšeg vrha. Mogli smo ostati tu zauvijek, ali pogled je tek nudio ono što će sutra koraci približiti i dati. Cijelu nas je noć vjetar ljaljao, urlajući u malim okнима skupnog ležišta a jutro je zarumenilo Triglav obećavajući lijepi dan, a bude li sreće, i dobar vidik. Naš Slovenac, Ivan, vješto nas vodi preko još smrznutih snježnika i usput usporava na brojna neprestana pitanja. Taman sam željela i ja pitati koliko još, kad je pogled dokučio Triglavski dom na Kredarci, a onda se, prateći Mirkove riječi, popeo put

oblaka do vrha Triglava gdje ćemo uskoro svi biti.

Lakši za teret ruksaka, okrijepljeni čajem, puni snage i radosti penjali smo se brzo i polako. Brzo — žečeći što prije gore — ta već se tako dugo radujemo i priželjkujemo to; polako — da bismo smirili ustreptalo srce, vidjeli sve što se razlije u dolini, što pogled prostire lijevo i desno, da bismo fotografirali sve te divne, neponovljive, naše slike, trenutke, vrijednosti. Sunce se sve češće nekuda skrivalo, nestajalo prečesto, a oblaci, brzi i veliki, zapinjali i otkidali se na stijenama; a na vrhu živahnio, smijeh, uzbudeni glasovi, »krštenje« užetom, škljocanje aparata. Mirko nas je častio slatkim datuljama, a Vlatka nam je, sakrita vjetru u Aljaževu stupu, skuhala najbolju kavu. Oblaci su se bjesomučno smjenjivali, ništa od veličanstvenog vidika s krova Jugoslavije, nema veze, ništa ne može pomutiti radost — jer evo, tu smo, na vrhu, u oblake zavitog Triglava — Vlatka, Damir, Lila, Ratko, Mirko i ja — i svako se oko iskri radošću, a smijeh ne silazi s usana. No treba već natrag, javljaju da dolazi nevihta, u trku spremam kamen s vrha, pozdravljam Triglav i počinjem sanjariti o ponovnom susretu. Srećom, nevihta nije stigla, sunce nam je ipak za taj dan ukrao neki oblak, a mi smo preko bezbroj snježišta, polako, neki i sa strahom ili potpomognuti čvrstom rukom prijatelja, stigli do Planike, pa kroz divote kamenja i stijena do doma na Doliču.

Trećeg sma dana s lijepog Kanjavca mali Triglavu, slušali za koje nam to vrhove oči zapinju, kupali se u snijegu, smijali i po bezbroj puta vraćali prošlim danima i dogodovštine su postajale sve smješnije, sve draže. U sumrak, dok se dom punio planinarima pristiglim iz raznih smjerova, dok se kartalo, kockalo, pisalo razglednice i pričalo, odsetali smo po mulatijeri daleko, do mirnog mjesta odakle se dobro vidi Triglav. Visinski je vjetar prevrtao oblake, zaplitao ih među vrhove, parao na oštrom stijenama, sudarao ili surovo odvajao, a oko nas je carovala tišina, samo sivi kamen, rupe i raspukljine u stijenju — kao da sjedimo izgubljeni usred Mješevog svijeta. Tamo daleko, neka crna točka penjala se put vrha prkoseći oblacima, prkoseći planini. Maleni je čovjek osvajao golemu planinu.

Jutro rastanka bilo je prohladno, je li nas to vjetar htio silom zadržati ili nam olakšati rastanak, nikad neću saznaći.

Dugo je trajao silazak prema Luknji, putem smo susretali lijepe kozoroge, a posljednji nam je dan skitnje planinom poklonio tik uz put i radost susreta s tek rascvalim runolistom. Nježan, gotovo neprimjetno za-

njihanjem blagim daškom, zadivio me raskošnom ljepotom i jednostavnom blagošću latice. Spremili smo ga, nedodirnutog, u svoje foto-aparate, da i nama i svima koji tuda prodru traže vječno, da raduje i sjeća.

Što je hodanje duže trajalo i sunce se vrácalo, noge su se čudno zaplitale, cipele punile kamenjem, nebo plavilo iznad zupčastih vrhova, a staza silazila sve bliže Aljaževom domu, sve bliže automobilima.

Još jedno kupanje, sad u ledenoj Triglavskoj Bistrici, čiste čarape, majice i gle — četverodnevno planinarenje, sav znoj, umor, bol u ramenima, opečeni nosevi, žuljeviti tabani — sve je nestalo. Opet je tu stvar-

nost, jednolično danas i sutra — ali sjećanja na ove dane, svi vidici, susreti, osvajanja, naše druženje, dugi razgovori i prijeteljevanje ostat će zauvijek. Fotografije, razglednice, žigovi i potpisi u dnevnicima sjećat će, a radost i toplina u srcu trajati uvijek, jer samo se jednom prvi put penje i osvaja Triglav. A ta radost planinarenja nije samo moja, ona je naša zajednička, nju dugujem svima što su se penjali sa mnom, jer pružena ruka, osmijeh razumijevanja i podrške, gutljaj vode u najžednijem trenutku, prava riječ u pravo vrijeme, sve to sigurno vodi i pomaže, pamti se i traje vječno kao i ljepota planine!

Jednog srpanjskog popodneva

DUNJA HORVATIN

STUBIČKE TOPLICE

Nekad davno, davno prije nas, prije naših djedova i baka, priča se da je ispod jedne naše plave gore stanovnik jednog naselja uz malu rječicu srelo neko čudno stvorenje. Bio je to rak, no kako ga naš pra-pra-pradjet nikad prije nije vido, sav u strahu otrčao je do prvih kuća i pozvao ljude da vide to čudo. Svi su se čudom čudili njegovim škarama koje nisu rezale, njegovom smiješnom hodu natraške, ali nisu mogli zaključiti što je to. Onda su odlučili da u pomoć pozovu seoskog brijača, inače svjetskog čovjeka, koji je bio čak do Varaždina!

— Ljudi, pa kak ne znate! To nekaj je i nekam ide! — objasnio je svjetski čovjek okupljenima.

Nakon kraćeg vjećanja odlučiše da to — kaj nekaj je i nekam ide — bace u Krapinicu.

Zgoda koju Varaždinci prišivaju Stubičanima, a ovi pak Krapincima. Budući da Krapinci imaju prvog čovjeka, onda je ipak najbolje da ostane kod njih. Na tu me priču sjetio nedavni događaj jednog toplog srpanjskog dana kad se već sunce naginjalo Samoborskom gorju, a njegove tople zrake još su nesebično grijale Stubičku dolinu — livade i sjenokoše između piramidastog Kamenjaka i oblog Kapelščaka, sred kojih se utopljena u zelenilo vrba vijugala Topličica. Na obližnjoj livadi žene su kupčale sijeno, cvrčci su se javljali iz svojih skrovitih stanova u travi, a negdje daleko čula se kosilica. Idilu kasnog popodneva prekinuo je vrisak i krič:

— Zmija, zmija!

Zubače, vile i poneka natikača ostala je na rubu obližnje livade. Tu su se odmah strčali muškarci s okolnih njiva, dohvatali su

vile, batine i što je tko stigao. Bilo je očito da je zmija osudena na smrt. No, odnekud se tu našao dječarac, osmoškolac, ne veći od upravljača svog bicikla.

— Stanite, pa to je neotrovna bjelouška! Vidite da ima bjelkašte pjege s obje strane glave.

Više u čudu vile i batine zastale su u zraku, dok je dječarac hrabro koraknuo prema napola sklupčanoj zmiji, koja kao da je iščekivala rasplet moguće drame.

— Vidite, ima i okruglu glavu, a ne trokatstu kao otrovnice!

Ona je korisna, jede miševe — nastavljao je dječak dok su okupljeni s pristojne udaljenosti nastojali pronaći tragove korisnosti gmaza.

Konačno se bjelouška rastegnula u svojoj impozantnoj dužini i polako pored maštanovih nogu odmigoljila prema korijenu starih vrba.

Na nekim se licima ocrtavao strah, na nekim ljutnja, tek na ponekom posramljenošć. Dječak je stvorio među prisutnima dva tabora i spriječio »ekološki incident«. Čuli su se komentari.

— Mogli smo je ubiti. Kolika je!

— Čemu, ako nije otrovna?

— Pa — zmija je!

— ... a zmija od zmije se razlikuje. Ova ne grize, nije otrovna. Pa i zmija hoće živjeti!

Odbačene su batine i vile, žene su prihvatile zubače i požurile da završe prekinuti posao. Visoko gore dva su jastreba u širokim krugovima nestajala u plavetniju kasnog popodnevnog neba. Sljeme se pokrilo magličastom koprenom i očekivalo toplu srpanjsku noć.

Karlo Andrašević i speleologija u Karlovcu

Povodom 100-godišnjice rođenja

RUDO STARČ

KARLOVAC

Za razvoj amaterske speleologije u Hrvatskoj karakteristično je da su svi inicijatori bili i planinari. I poslije se pojavljuje niz darovitih pojedinaca koji su se angažirali na razvoju organizirane speleologije među amaterima planinarima. Zanimljivo je da se ta generacija rodila u rasponu od samo šest godina, tj. između 1883. i 1889. godine. Bili su to Girometta, Redenšek, Horvat i Andrašević. O Andraševiću se znade veoma malo, zato što se u speleologiju uključuje relativno kasno. Podaci o njegovoj aktivnosti su tek slučajne i fragmentirane rečenice njemu bliskih suradnika, kako u struci tako i u planinarstvu, no one ukazuju na čovjeka nevjerljivu upornost i erudita velikog životnog iskustva, širokih i naprednih pogleda, koji je postizao veliko poštovanje među ljudima.

Posebno je bio omiljen među omladinom, jer ju je nesrećno podržavao, a ona mu je bila posebno privržena bez obzira na razlike u godinama. Tek u predvečerje svojeg života ostvario je sebi svojstvenom upornošću želju da postavi temelje za razvoj speleologije u Karlovcu.

Radio se u Zagrebu 26. 5. 1887. Otac mu je bio poznati zagrebački špediter onog vremena. Pomažući ocu, već je tada mnogo putovao, te je u najranijoj mladosti obilazio Gorski kotar, Žumberak, Zagorje, upoznavajući ljude i običaje, a poohadao je i Samoborsko gorje, Sljeme i druge planine. Posebna strast bila mu je botanika, što je utjecalo da se poslije posveti farmaciji. Završivši gimnaziju, odlazi na Sušak u ljekarnu magistra Sušnja, gdje završava pripravnički staž (kondiciju) za farmaceuta. Na osnovi pismenog pozitivnog mišljenja, kako je u to vrijeme bilo pravilo, dobiva dozvolu da studira farmaciju. Boraveći u Rijeci obilazi Učku i Primorje, posebno upoznavajući mediteransko bilje. S tako stečenim iskustvom odlazi na studij u Lwov na tamоšnji Univerzitet, u dalekoj Galiciji (tada krakovsko vojvodstvo, danas Ukrajinska SSR). U toku svoga školovanja u Lwovu obilazi Crni Les ili Šumovite Karpate, Beskide, Transilvaniju, Bukovinu i Moldaviju, uz rijeke Bug, Sanu, Prut, Dnjestar i Dnjepar. Studije završava 1912. i vraća se u Sušak, odnosno Opatiju, kao mladi magistar farmacije—stažist.

Osim klasičnih jezika te njemačkog i talijanskog, odlično je govorio poljski i ukrajinski. Prvi svjetski rat zatekao ga je u Opatiji. Odlazi na frontu kao vojnik u Ga-

liciju. Jedno vrijeme je prevodilac a zatim radi u sanitarnoj službi. O tome kako se tada ratovalo jednom nam je pričao: »Kada je bio katolički Božić Rusi su dolazili nama u čestitanje, a kada je bio pravoslavni, onda smo mi išli njima na čestitanje (!?). Između Božića smo ratovali i ubijali se«.

Godine 1917. nalazi se na talijanskoj granici odnosno na Soči. Sudjeluje u čuvenoj jesenskoj bici kod Kabarida, gdje su austrijske jedinice, sastavljene većinom od naših ljudi, Hrvata i Slovenaca, protjerivale talijanske divizije sve do Piave u Italiju. Tamo se susreće, u to stravično vrijeme, s Julijskim Alpama i planinom koju je najviše zavolio, Mangrtom. Poslije rata vraća se u Rijeku, koja Rapalskim ugovorom postaje slobodna država. Danunzijevi fašistički crnokošuljaši ulaze u Rijeku 1924. godine. U dilemi: primiti talijansko državljanstvo i talijansko ime ili za dvadeset i tri sata napustiti Rijeku, izabrao je ovo drugo. Dolazi u Krašić, predvorje Žumberka, gdje otvara ljekarnu. Obilazi Žumberak, Gorski kotar a posebno Juliske Alpe. Bio je veoma omiljen u narodu, jer on nije bio samo ljekarnik, nego silom prilika često i liječnik, dijagnostičar, dajući terapiju na temelju prije stičenog iskustva. Pripremao je niz magistralnih pripravaka, ekstrakata, tinktura i masti

isključivo na bazi ljekovitog bilja. U Krašiću dolazi do susreta između njega i Vladom Horvata, speleologa, planinara i novinara rodom iz Krašića. I tako je počeo ulaziti u svijet speleologije. Pomaže Horvatu u akcijama na otvaranju pećine Vrlovke kod Ozlja (1927 — 1928). Godine 1934. dobiva dozvolu za otvaranje ljekarne u Karlovcu. Po prirodi komunikativan i neposredan, među Karlovačanima postiže veliko poštovanje i kao čovjek i kao farmaceut. Mnogo planinari, ali se ipak ne uključuje u tadašnju podružnicu HPD »Martinščak«. Za cijelo vrijeme drugog svjetskog rata nalazi se u Karlovcu, održavajući vezu sa slobodnim teritorijem: šalje lijekove i sanitarni materijal, a konspirativnost mu je savršena. To je, uostalom, bila odlika svih karlovačkih ljekarnika-farmaceuta.

Nakon rata odmah se uključuje u rad PD »Dubovac« te mu je i predsjednik od 1954. sve do svoje smrti 14. 2. 1958. Veze s Vladom Horvatom nije prekinuo, te već 1950. svojom upornošću pokreće planinare na spašavanje tada već devastirane Vrlovke, obnavlja s njima uništene staze kroz spilju, i drvene mostiće, a na njegov nagovor obrtnik Ivo Draženović izrađuje besplatno željezna vrata za ulaz u spilju. Uvodi dežurstva za vikende i potiče arheološka iskapanja. Andrašević pokreće u »Dubovcu« osnivanje omladinske sekcije, koja uspješno djeluje, i uključuje ju

postepeno u špiljarstvo. Sjeme je tako posijano. Tada je već vrlo narušenog zdravlja i u prirodu odlazi sve rijede. Godine 1956. prva grupa speleologa oko Danka Postružnika izlazi redovito na teren. Sve detalje istraživanja, iz svakog objekta, obavezno mu iznose svaki ponedjeljak ujutro u ljekarni. Saslušavao je tok cijele akcije a zanimala ga je svaka pojedinost. Na njegovo inzistiranje Postružnik odlazi na I. republički tečaj iz speleologije u Ogulin 1957. (čemu su se protivili pojedinci iz društva?). Svojim vezama nabavlja šljemove iz Raše i karbitke iz Slovenije. Stvorena je klima da se osnuje speleološki odsjek, što se i zbilo 14. 11. 1957. Andrašević je izabran za prvog pročelnika. Naužlost, tri mjeseca poslije iznenada umire, ali je san 71-godišnjeg entuzijasta bio ostvaren.

Koliko je volio planine govori i podatak da je u ljeti 1957. godine, dakle, neposredno pred smrt, uz pomoć nekih članova društva gotovo prenesen na Mangrt, planinu koju je kao zaljubljenik prirode najviše volio. Karlovački speleolozi i planinari oprostili su se s njim u Zagrebu na Mirogojskom groblju. Za tadašnju planinarsku omladinu u Karlovcu bio je to velik udarac, jer u razgovoru s njim nisu osjećali razliku u godinama, bio je jednak s nama.

Najduži kanal u Jopića pećini karlovački speleolozi nazvali su njemu u čast Andraševićevim kanalom.

Zapis sa speleološkog izleta

ANTE JURAS

SIBENIK

Treći vikend u svibnju bio je izuzetno sunčan i topao. To je omogućilo članovima PD »Kamenar« iz Šibenika da prirede svoj prvi speleološki izlet. Cilj je bio posjeta nekim prirodnim osobitostima sela Pokrovnička, smještenog u kršnoj i kamenitoj Dalmatinskoj zagori, 12 kilometara od Drniša.

Za nepunih pola sata pješačenja od sela prema Midenom brdu, stiže se do male spilje nazvane Smokovača. Ime je dobila, vjerojatno, po smokyama koje rastu na njenom ulazu. Pristup spilji je vrlo jednostavan, u jami, na prvi pogled nezanimljivoj i okruženoj smrkama i kupinom.

Nakon ulaza slijedi provlačenje potbruške, da bi se ušlo u veći prostor kroz koji se slobodnije i skoro uspravno prolazi. U toj prvoj prostoriji prisutni su skromni spiljski ukrasi, ali prilično izlomljeni, zahvaljujući pastirima i djeci što spilju često posjećuju i u njoj se sklanjaju za vrijeme nevremena.

Naši su nam vodiči ispričali da je Smokovača bila odlično sklonište stanovništvu ovo- ga mjesta za vrijeme rata. Vide se tragovi dužeg boravka u spilji, ostaci ognjišta i dimom zacrnjeni strop.

U slijedećem širem prostoru mogu se vidjeti stalaktiti i stalagmiti, ali vrlo maleni i, naužlost, dosta okrnjeni. Detalji pokazuju vrlo lijepu žutu boju. Pod nogama se osjeća blato i s vrha kapanje vode. Temperatura je, po slobodnoj ocjeni, oko 6°C.

Dobro opremljena ekipa mogla bi prodrijeti dalje u unutrašnjost spilje, a svaki novi prolaz otkrio bi, vjerojatno, nešto novo i zanimljivo.

Stariji stanovnici pričaju da je Smokovača povezana i s obližnjom spiljom Stražanicom, oko 500 metara udaljenom, ali je ona djelomično zatrpana. Ulaz u njen prednji prostor, ispunjen sigama također skromnih dimenzija, nagovješće da se možda radi o intere-

santnom speleološkom objektu koji treba detaljno istražiti.

Druga prirodna zanimljivost sela je i spiljica ispod brežuljka Gradine, u kojoj izvire odlična pitka voda. Nad spiljicom je osebujna kamena građevina koju je sagradio ondašnji poglavар sela Martin Mendošić 1890. godine.

Do sada nije poznato odakle ova voda dolazi ni gdje uvire. Ljeti je veoma hladna, a zimi relativno topla. Razina joj je uvijek ista, osim za velikih kiša, kada se preljeva po poljima ispred nje.

U narodu kruži legenda o tome kako je voda nastala na ovom mjestu. Tu se nalazio nekakav turski grad. Neki Turčin je ostavio

konja, a ovaj je kopajući kopitima otkrio vodu.

Na ovom mjestu, koje narod zove »pećina«, uvijek je živo, jer se voda radi svoje odlične kvalitete i dalje koristi. Vodvod je izgrađen 1935. godine, ali mještani nisu zaboravili blagodati ove vode koja je predstavljala život za žitelje Pokrovnika i obližnjih mješta ovog dijela žedne Zagore. Prošle i prethodne godine, kad se zbog suše Torak na Čikoli zamutio a voda iz Zagorskog vodovoda postala neupotrebljiva, sva su obližnja sela koristila ovu izvor vodu. Zbog velikog crpljenja vode bi tada trenutačno nestalo, ali je ponovo za 3 do 4 sata nadošla na prijašnju razinu, uvijek bistra i pitka.

Opisane prirodne osobitosti traže dublje proučavanje.

Vilimova jama (A2) na Biokovu

Rezultati speleološkog istraživanja Biokova 1984-5. godine

Z. HOCHMUTH, G. STIBRANYI, P. VOZARIK

SLOVAČKO SPELEOLOŠKO DRUŠTVO

U 1984. godini se posrećilo organizirati speleološku ekspediciju članova Slovačkog speleološkog društva (SSD) do kraških područja Jugoslavije; glavnim ciljem bilo je istraživanje površinskog kao i podzemnog krasa masiva Biokova. U ekspediciji je sudjelovalo ukupno 30 članova, koji su u masivu djelovali u tri više-manje samostalne skupine s određenim vremenskim razmakom. Rezultatom toga rada bilo je istraživanje i dokumentacija više od 20 špilja i jama, od kojih je jama A-2 (Vilimova jama), sa svojom dubinom od 396 metara postala drugom od najdubljih jama Biokova i vjerojatno jednim od najvećih uspjeha slovačke ekspedicijeske speleologije.

U 1985. godini se dvanaesteročlana skupina slovačkih špiljara vratila na Biokovo. Šest špiljara u vremenu od 4 dana nastavilo je površinska istraživanja započeta ekspedicijom »Biokovo 1984«. Druga, četveročlana skupina ekspedicije »Jugoslavija 1985«, obišla je cijeli masiv i na svom putu registrirala kraške pojave. Najznačajniji uspjeh ekspedicije »Jugoslavija 1985« bilo je produbljenje Vilimove jame na —565 metara.

Jama se nalazi na sjevernoj padini kote 1484 zvane Brisa, na nadmorskoj visini od 1360 m. Neprimjetan otvor na rasčlanjenom terenu našao je Jozef Urban za vrijeme površinskog istraživanja dana 20. kolovoza 1984. godine. Jamu su do 396 m dubine istražili, izmjerili i za tehniku jednostrukog užeta opremili Peter Erdelyi, Ladislav Fecsu, Gustav Stibranyi i Peter Zamečník ml., članovi ek-

spedicije SSD »Biokovo 1984« u vremenu od 22. do 29. kolovoza 1984. godine.

Kosi otvor promjera 3,5 m orijentiran je na SZ. Pod otvorum se nalazi otprilike 5-metarski prostor pravilna oblika s ravnim dnem, iz kojeg se u južnom dijelu otvara ulazna provalija. Široka ravna prostorija duboka 86 metara nastala je na okomitom rasjedu smjera I—Z. 18x8-metarsko dno prostorije tvori oštrobrođni šljunak, u zapadnom dijelu s tragovima humusa, u istočnom dijelu s velikim kamenjem. U JI, isturenom dijelu dna očevidan je nastavak, oštro modeliran tekućom vodom, koji je već nakon 20 m neprolazan. Nastavak je bio skriven velikim stijenama u SI dijelu dna ulazne prostorije. Nakon dva metra uskih prostora u zavali se otvara druga, 91-metarska provalija, koja se takoreći nalazi sasvim pod onom ulaznom. Nastala je na tom istom okomitom rasjedu smjera I—Z kao i ulazna provalija. To je ustvari jedna provalija duboka 180 m, razdijeljena velikim kamenjem i šljunkom.

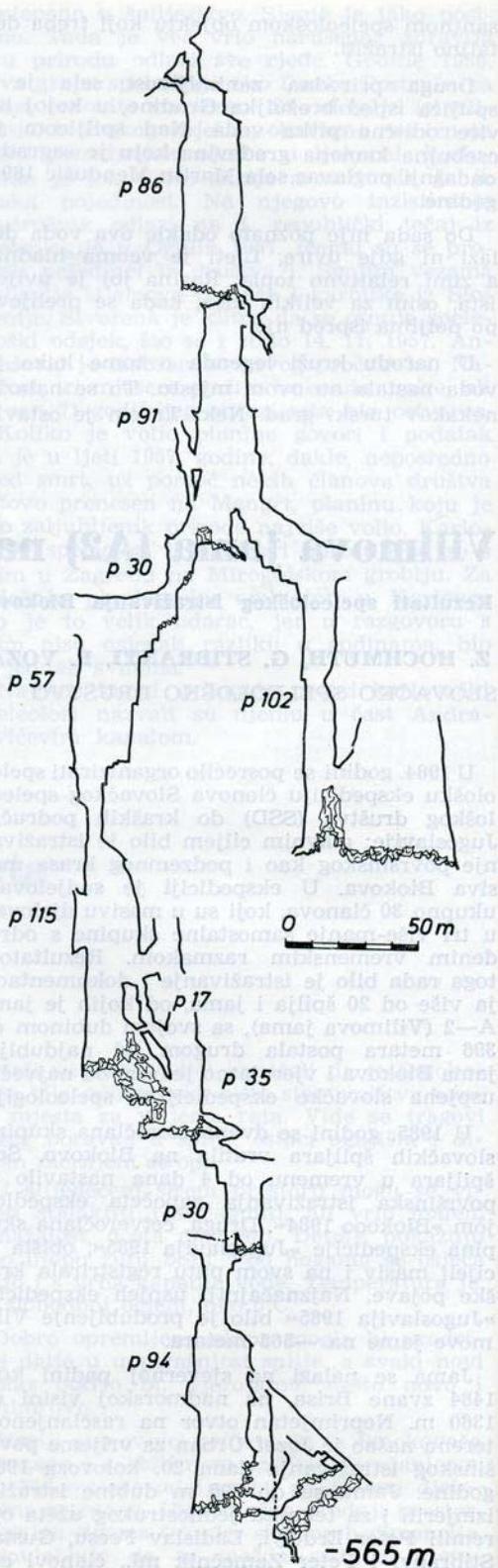
Dno druge provalije pregrađeno je jedanaest metara visokim kamenim pragom, koji kao velik zid s okomitim stijenama pregradi ne samo prostor njenog dna, već privremeno dijeli jamu i na dva razvoda. Istočnim smjerom spušta se širok hodnik koji se postepeno sužava i nekoliko puta lomi okomito dolje 3 do 5-metarskim stepenicama, dok se ne izmjeni u klasičan uski meandar. Istočnim smjerom meandar se sužava i postaje neprolazan ali prema dolje otvara se 100-metarska provalija. Niz njenu zapadnu stijenu

teče voda, te se lomi policama širokim 2 i 1 m na 40 i 75 m dubine. Stometarska provalija ulazi u veliku dvoranu, zvanu Dvorana majkovaca na 300 m dubine (majkovi su sljedbenici Jana Majkoja, starijeg slovačkog speleologa; op. prev.). Koso dno razmjera 50 x 30 m spušta se 30 stupnjeva na sjever i pokriveno je velikim kamenjem. U zavali toga kamena mogućnost je daljnog nastavka. U zapadnom dijelu dvorane nalazi se kompaktan kamen veličine osmerokatnice.

U zapadnom dijelu dna druge provalije na 180 m dubine, iza velikog uglavljenog kamena, otvara se razlomljena provalija duboka 35 m. Na njenom dnu počinje klasičan meandar koji završava bez prolaza. Utječući u meandar potočić se na nekoliko stepenica lomi do 60-metarske provalije. Na SZ orijentirano, 3 m široko dno provalije, okreće na zapad, sužava se i dalje na SZ meandira te postaje neprolazno. Voda s dna teče do uskog meandra koji obrubljuje JZ stijenu provalije. Meandar se nakon pet metara širi i otvara u 115-metarsku provaliju. Potočić utječući u provaliju pada pravo u težište slobodno višecig užeta. Dno 115-metarskog Mokrog bunara tvori u stvari jedna velika zavala. Istočni dio dna isprala je voda što pada i tako je omogućila prolaz u spletu velikog kamenja. Istočni dio zavale tvori kamenje i suha svjetlosiva glina, koja se u višim dijelovima jame uopće ne nalazi. Zavalom ali i oknom u istočnom dijelu moguće je sići na dno susjedne provalije, koja je paralelna s Mokrim bunarom. Dno tvori beznadna zavala.

Nastavak vodi oknom u visini 8 metara iznad dna do razlomljene suhe dvorane s korozijom razrušenim stijenama. Otvorom u zapadnoj stijeni ta se dvorana nastavlja na klasični, aktivni meandar, kojim otječu vode sa dna Susjedne provalije do slijedeće, 30 m duboke provalije. Južni dio dna te 30-metarske provalije umiven je slapom. Sjeverni, malo više položen dio dna već je suh, pokriven kamenjem i žutosmeđom glinom. U zapadnom dijelu dna voda otjeće, pada 2 m dubokom stepenicom do dvorane, iz koje žuboreći nestaje u dubini iduće, 94 m duboke provalije. Voda, koju pratimo od -180 m teče po S stijeni provalije te je u velikoj mjeri odvođena rupama između raznovrsnih naslaga materijala. Kod jugozapadne stijene pada idući slap, koji dotjeće s nepoznatog mjeseta. Dno te Monumentalne prostorije pokriveno je zavalom, koja se lagano diže smjerom na I, dok napokon tvori okomitu JI stijenu provalije s balkonom i oknom u visini od 12 m, koji vode do slijedećeg nastavka.

Komotniji nastavak vodi puzanjem u zavali pod tim balkonom. Puzanje vodi do razlomljene uzdužne dvorane smjera I-Z, s okomitom barijerom zavale u istočnom dijelu te dvorane. Oknom iz ove barijere možemo sići prirodnom klupom, stvorenom na raznovrsnim naslagama, do Klinaste dvorane (trokutastog profila), razmjera 35x35x40 m. Kod JI

stijene te dvorane pada 40 m visoki slap na monumentalno kamenje, između kojeg voda otjeće u dubini od 565 m uskim, neprolaznim kanalićima do dalnjih dubina.

Inače siromašni, sigasti ukrasi u jami prezentiraju lijepe formacije zasiganih podova u Dvorani majkovaca i male kristale kalcita na stijenama koje su obložene tankim slo-

jem plastične sigovine. Takav tip ispune se nalazi samo na suženim mjestima, u meandrima i gdje se osjeća jak propuh. U jami je temperatura u kolovozu 3,3°C.

Prijevod sa slovačkog pripremili:

Milada Tadin, Viera Pensa i Ivan Marinov

Paklenska diretisima

SILVO KARO

Danas je 22. decembra, oko ponoći. Bivak ispod stijene Torrea. Četvorica nas je: Peter i Pavel koji se vraćaju sa stijene i ja sa Frančkom, koji smo na redu. Sve je ledeno, mokro, sa stropu curi voda. S gladom sam u spavačoj vreći. Probudi me Pavle s bocom piva u ruci. Onda se sjetim da je moj 25. rođendan. Previše sam zauzet sa stijenom i zaboravio sam današnji dan. A ovaj rođendan će mi dugo ostati u uspomeni.

U četiri ujutro penjemo gore prema vrhu. Sa sobom nosimo transportnu vreću. Konope su svi zalođeni, kao čelične sajle, ponekad duboko u ledu. Čistimo ih, inače žimari ne drže.

Okliznem se, letim nekoliko metara. Ali ništa me ne smije zaustaviti. Sa cepinom udaram po ledu da nadem uže. Plašim se da ga ne uništим. U donjem smo dijelu stijene, u kojoj se ruše lavine leda i kamena. To je ludnica! Čujem kako udaranje kamena po svojoj kacigi. Baš sada je počelo pravo penjanje.

Franček me osigurava, a ja penjem kroz ledeni prevjes, gdje prelijetaju snijeg i led. Zbog sunca je počela curiti voda. Još dva udarca cepinom da budem na sigurnom mjestu. Ne! Slap me odbije i letim dolje. Zaustavim se na sidrištu pored Frančka, mokar i prebijen. Neću da se vratim dolje! Previše sam želio ovaj vrh. Ponovo penjem.

Glavu ne dižem zbog jakog slapa vode. Ruke su mi krvave i iza mene ostaju crveni tragovi. Opet sam na opasnom mjestu. Curak slapa gura me dolje. Ne mogu da gledam gore. Do dobrog osiguravanja me dijeli još nekoliko metara. Mlazovi idu kroz mene. Zabijem nekoliko loših klinova. Franček penje do mene, a ja vučem transportnu vreću. Čekam, a mokra oprema mi se smrzava i za malo sam kao snježni čovjek.

Franček brzo penje i pomaže kod vučenja transportne vreće. Dobro znamo kakvo je penjanje u Patagoniji. Franček penje naprijed po slapu koji stalno curi. Dobro znam da baš on najviše želi ovaj uspon u Torree. Prije ove ekspedicije smo zajedno penjali vrlo opasne smjerove. Zajedno smo bili u

Himalaji osam tisuća metara visoko, ali smrt drugara nam je više oduzela nego dala pobjeda vrha.

Gledam kako Frančku ispod hlača curi voda, koja mu ulazi za vrat. Čujem njegovo cvokotanje zubima. Ovo nije više penjanje. Svaki korak sam u opasnosti, u igri je moj život. Kao vojnik u borbi, u vodi, snijegu i ledu, samo što je ovdje sve prevjesno. S derezama idem naprijed. Uspjelo je. Po vrvi žimarišto brže. Sati je četiri poslijepodne i počelo se mračiti. Bili smo mokri i jako zebemo. Ne znam odakle imam toliko energije. Idem naprijed. Tanka pukotina u tehničko penjanje koje je zaliveno ledom. Tlačim se unutra i penjem polako gore. Skoro deset metara sam visoko a nisam zabio klin. Ne mogu zabiti klin, ruke su mi promrznute, hlače pocijepane, traže uporište, i samo čekam kada će pasti. Gotovo je sa mnom! Dragi Bože, pomozi mi...

U glavi mi se vrte čudni filmovi i znam ako padnem, bit ću mrtav. Kako sam blizu smrti! Ne ćutim više noge ni ruke, a vihor se igra s nama. Polako dodem na mjesto gdje zabijem klinove za osiguravanje. Franček penje po užetu sa žimarama. Za danas smo završili. Po užetu se spustimo na naš bivak. Prošlo je sedamnaest sati trpljenja bez hrane i pića, mokri smo i promrznuti. Sjedim i više ne ćutim sebe. Dvanaest dana nas je orkan-ski vihor ovdje pratio. Umorni smo. Uveče u bivak dolaze Janez i Matjaž.

Ujutro u tri ja i Janez penjemo naprijed a Franček i Matjaž imaju opremu i kameru. Nakon pet sati smo odžimirali 900 metara stijene. Odmah ujutro dobili smo lavinu leda, ali svi smo ostali živi. Prvi penje Janez opasnju pukotinu gdje ne možeš zabiti klin. Opet riziko, a opet curi i voda. Počne nas stijena uništavati. Ispred nas je prevjes i Janez teško zabije klin. Do mene dove Franček tužan. Dolje su mu pale gojzerice i ima samo penjačice. S Janezom što brže penjem. Voda se polako mrzne.

U jedanaest sati uveče dodemo do Maestrijevog smjera. Iskopamo si policu za bivak.

Sa sobom nismo uzeli spavaće vreće, zbog težine opreme. Ne možemo ni da jedemo, previše smo umorni. Spavati ne možemo, a i ne smijemo, da se ne smrznemo, i mraz nam je došao do kosti. Sve nas boli. Noć je bila duga.

Matjaž se sjeti žene i djece. Što li samo rade, sada kod kuće? Moje misli idu na Fitz Roy. Godine 1983. smo ispenjali najteži prvenstveni smjer u toj stijeni. Za malo da nismo ostali za uvijek tamo. Malo pod vrhom nas je uhvatio orkanski vihor i Bogu se možemo zahvaliti da smo sada u Torreu. I baš sada se plašimo da ne bude opet isto tako.

Svi smo u stijeni. Peter i Pavel se ovu noć po užetu penju do nas. Rano ujutro idemo na vrh po Maestrijevom smjeru. Klinovi nas vode. Čekamo da sva šestorica zajedno idemo na vrh Cerro Torrea. Na vrh smo došli oko jedan: Franček Knez, Janez Jeglič, Pavle Kozjak, Peter Podgornik, Matjaž Fistrovec i ja. Vičemo, svi smo sretni, suze same dolaze. Za nama nije samo mjesec dana penjanja, nego višegodišnje želje.

Nekada sam sanjao o Torre, sada sam ga doživio, a još ove godine ponovo ću te ispenjati.

Preveo iz »Planinskog vestnika«
Dare Božić

Ledena trilogija za pet dana

TOMO ČESEN

Noć što sam je proživio ispod Himalajskog vrha visokog 8300 metara bila mi je veliko iskustvo. Vidio sam što sve izdrži čovjek. Kad izgubiš sve, počne odjednom djelovati neka energija života. Odakle mi sva ta energija, još danas ne znam. Ne bih više ovo ponovio.

Kako sam došao na ideju za »Trije zadnji problemi Alp«? Ne znam kad sam počeo razmišljati o tome. Radi kondicije dosta treniraš i ideja sama dode. Mnogo ti je više potrebno za psihičku kondiciju, koju dobiješ samo s godinama, a možda nikada. Pobijediti samoga sebe, da shvatiš ove stijene kao sve ostale, da ih možeš ispenjati sam u zimi.

Eigera sam se od svega najviše plašio. I to od nekada. Previše je tu poginulo alpinista. Znao sam da će jedanput ipak doći na red. I tako ispod mene ostade 1800 m visoka ledena stijena. Dođem do Hinterstrojske prečke u suton. Gledam gore: jao, stijena je u mraku još opasnija. U prečnicu je još nekoliko užeta. Sva tri ledišta su tvrda.

Brzina je sigurnost. U srednjem dijelu penjenja kao da bi me netko gurao. Svaki metar je sve opasniji. Plašio sam se lošeg vremena. Iz Pajka gore sam penjao kao lud, a zaustavio sam se tek na vrhu Eigera.

Kad čovjek prvi put vidi stijenu Grandess Jorassesa, zastane mu dah. U zimi je sve ledeno. Za Mrtvaški prt odlučio sam se još kod kuće. Bio sam sretan da sam sve ovo ispenjao za četiri sata. Sve je bilo tako brzo. Kad sam na skijama silazio u Chamonix, želio sam prvo popiti pivo, a onda u krevet.

Zajedno s Matjažem otišao sam u Švicarsku. Odmah sam pitao za smjer koji je najopasniji. Brzo sam počeo s penjanjem. Bilo je loše vrijeme. Ovdje u Matterhornu bilo mi je najteže. Kad sam se vratio s vrha bio sam previše umoran da bih spavao. Netko me pitao što sam mislio dok sam penjao. Ništa, nisam imao vremena.

Preveo iz »Teleksa« (1986) Dare Božić

Od Mireva do Sundera na Velebitu

DANIEL VUKUŠIĆ

JABLJANAC

Kao svakog ljeta, tako i ovog. Za Kosicom i na Alanu se izmjenjuju brojni planinari i ljubitelji Velebita. Poneki, kao Šime Balen i Mrša s obitelji, već odlaze, neki ostaju, a neki dolaze. Sredina je ljeta, divno jutro kakvo planinar samo poželjeti može, jer cijelog ljeta, osim dvije rosulje, nije padala kiša. Boris Povrzanović iz Opatije i Ivo Antunac iz Šibenika još su na Alanu. Oni po

običaju kroz dan borave Za Kosicom gdje razgovaramo i dogovaramo se kamo na izlet. Kraće ture pješačimo, a za dulje se služimo Borisovim kolima. Ovoga jutra odlučujemo da krenemo u smjeru Debeljak — Sunđer, jer su me tamо vukla sjećanja na davne dane djetinjstva, kad sam zajedno sa starijim bratom i sestrnama skakutao za ovčama.

U Debeljaku je u vrijeme ljeta moj otac službovaо kao državni lugar, a zimi smo boravili u Pazarištu. U Debeljaku smo stanovali u rudarskoj kući katnici, koju je podiglo neko društvo za korištenje željezne rудаče, a već tada su rudnici bili napušteni. Nikada nismo bili osamljeni, jer tu su ljeti radili brojni Ličani kao drvosječe i kirijaši za pilanu u Štirovači. Bilo je tu i ličkih čobana, koji su čuvali goveda i konje po šumama i čistinama toga dijela Velebita. S nama su se vrlo dobro slagali. Oni su stanovali u kolibama u blizini kuće, pa su svake večeri plamtele vatre pred kolibama, a često se čula i pjesma, jer su se često znali i napiti. Vino su najčešće dobivali preko podgorskih kirijaša, koji su ga jeftino kupovali na barkama u Stinici od seljaka s otoka Raba i Paga. Podgorski su kirijaši vozili robu u Stinicu na skladitše, gdje se tovarila na domaće i strane brodove.

Krećemo iz Mireva Za Kosicom. Boris vozi polagano i pažljivo. U Štirovači se kod izvora odmaramo, uzimamo vodu, iako ja znam da kod Debeljaka ima brojnih izvora i potočića. Nakon kraćeg odmora krećemo dalje, jer samo do Debeljaka ima još 10 kilometara. U vrijeme moga djetinjstva na ovom dijelu Velebita nije postojala druga cesta osim Štirovača — Debeljak. Sada je produžena do Bubince, malo prije Debeljaka lijevo se odvaja za Pazarište i Perušić, a desno prema Sunderu i Sunderskoj lokvi. Mi smo se najprije provezli nekoliko kilometara do Bubince, malo prošetali šumom, a potom se vratili do bivše rudarske kuće pod Debeljakom, gdje smo pretraživali okolinu. Tu sam po sjećanju iz djetinjstva pronašao dva izvora i potočić istočno i zapadno od bivše kuće, sada ruševine, kao i jednu jamu podalje od kuće. Poslije poduljeg obilaska sjedamo u kola i krećemo natrag do raskrižja gdje se cesta odvaja za Sunder. Na tom dijelu puta iznenadimo srnu gdje piye vodu iz korita kojim teče potočić, ali se iznenadeno izgubi u šumi.

Vozimo dalje do raskrižja gdje se nalazi jedna trošna kuća katnica, koja je u svoje vrijeme služila za smještaj radnika, i nasuprot nje štala za smještaj tegleće stoke, sada sve prepušteno zubu vremena da učini svoje. Poneki su prozori polupani. Ulagna vrata, kuhinjska, sobna i ostala su otvorena, da na vjetru lamataju i jezivo škripe. Odavle krećemo lijevo, cestom kroz šumu, koja vodi zapadnom stranom, gdje se dolina Sundera uvalila između Debeljaka istočno i Javornika zapadno, sa svojih nekoliko dolaca bivše snjokošće, koju su nekada kosili lički seljaci iz Pazarišta. Kod vlake koja se strmo odvaja do livada Sundera nađemo na jedan traktor za izvoz drva, ali bez šofera i radnika. Ostavljamo kola na cesti i spuštamo se vlakom do livada. Stigavši do prijevoja između južnog i srednjeg dolca, stanem da razgledam gdje smo, a potom pokažem rukom na sjever preko srednjeg dolca i rekem: »Koliko se sje-

ćam, onamo na onome brijezu postoje dva izvora. Davno je to bilo, kad sam imao šest godina, tj. prije 74 godine. Možda ih pronađemo«.

Poslije kraće stanke krenemo kroz šumu i proplanke istočnim dijelom Sundera gdje je još uvijek dobro ugažen puteljak, kuda donedavno prolazište brojna goveda i konji. Ove godine nema im ni traga. Hodao sam naprijed kao vođa puta, jer sam ja jedini bar po maglovitom sjećanju, poznavao ovu lijepu dolinu uvaljenu med šumovitim vrhovima. Iz okolnih šuma glasale su se ptice ponekim pjevom. Uspomene su počele navirati. Ja sam ušutio, što je utjecalo i na druge. Hodali smo polagano i šutke, a tek bi se ponekad čulo pucketanje suhog granja, što se lomilo pod našim nogama. Na domak pokazanog brijeza, od koga nas je dijelila strma šumovita prodlina, stanemo da odaberemo teren gdje ćemo se odmarati i okrijepiti. Odabiremo travnat dolčić na rubu šume, okružen krošnjatim šmrekama. Skidamo naprtnjače, sjedamo na travu, prostiremo bijelu krpku i na nju stavljamo jelo i piće. Opirući se nasrtaju uspomena započinem razgovor, u čemu me i drugi slijediše. Poslije ručka se opružimo, da podulje odmaramo u hladovini, popušivši po koju cigaretu. Zaledam se unaokolo prisjećajući se ponekih detalja koji mi se još maglovito povlače sjećanjem, ali nisam mogao ništa prepoznati, jer se sve izmijenilo. Mala stabalca iz onog doba sada su već golema i dorasla za skoru sjeću.

Odmorivši se krećemo dalje. Kako mi je u sjećanju ostalo, od Debeljaka je put vodio kroz šumu i izlazio na brijez gdje su izvori, ostavljajući južno strmu prodlinu. Stoga kao vodič nastavim putem kroz šumu, gdje na ravnijem terenu prijedemo prodlinu, do spjevši na puteljak što vodi od Debeljaka i hrptom travnatog brijeza silazi u Sunder. Nastavljamo putem kroz šumu i ubrzo izidemo na čistinu i brijez. Na brijezu zastanem, pogledam uokolo da vidim gdje bi mogli biti izvori, jer mi je ostalo u sjećanju da su lijevo, južno od puta, prema prodlini koja se spušta u ravni dolac Sundera. Ubrzo nađemo na prvi slabiji izvor odmah ispod puta, ali on je davnije, uslijed duge suše, presušio, no ispod jednog kamena se nazire njegov mali otvor i svježija trava nekoliko koraka od izvora. Po tragovima je vidljivo da su se tu donedavno navraćali ljudi i životinje. Krećemo dalje hrptom brijeza koji poslije stotinjak metara završava jednim glavčurkom i strmo se ruši u ravni srednji dolac Sundera. Popnem se na glavčurak i sjedeći gledam širom doline. Sjećanja na davno minule dane nasrtala su i slike se redaše kao na filmskom platnu.

U sjećanju mi oživješe slike brojnih ličkih goveda, naših ovaca, ličnih čobana, brata,

sestara, igara, trke, zakuske koju bismo sa sobom nosili ... Sjedio sam podulje, iako je pristiskala pasja vrućina, koju bi tek na mahove blažio vrlo lagan povjetarac, lagan kao da mi priča priče daleke prošlosti i podsjeća na sve one koji su se tu igrali, pjevali i tjerali stada goveda s kojih su dolcima i vrhovima odzvanjala brojna zvona. Šapat sam tek u mislima slušao i proživljavao, gledajući ona draga lica čobana. Svi su oni bili stariji od mene i nametnu mi se pitanje je li još itko od njih u životu. Znam, brata i sestara nema, nema Pace ni Ivana, nema Jure ni Lovre, a već davno nema ni dida Miletice koji je često dolazio da pogleda svoje volove. Neumitna prolaznost i vrijeme odnoseće sve u nepovrat, a meni ostadoše samo uspomene. Gledam ih u mutnoj slici kao kroz maglene zavjese, koje često zastiru ove ljepce dolce. Stojim i gledam širinom doline, te preko dolca i vrhova u magličaste daljine. Sunce je sveudilj prišipalo, a ja sam još uvijek stajao slušajući lagan šum vjetra. On mi je još uvijek šaptao drage mi priče, koje tek za mene žive u ovim pustim dolcima, pristrancima i vrhovima, a koje razumije samo onaj tko je to davno proživljavao, jer neve se generacije ovuda ne navraćaju.

Ivo i Boris su se spustili niže u dolac, a Anka je stajala na drugoj strani prodoline. Nakon poduljeg snatrenja trgnu me glas Iva. Pronašli su drugi izvor, jer su se već povratili iz dolca i našli se pod vrhom brijege. I zaista, tu je bio onaj jači izvor, ali i on je bio bez vode; tek je kod izvora bilo malo blata i vlage, a dalje prema prodolini bujna zelena trava. Iznad izvora raste smreka visoka desetak metara, koje u doba moga djetinjstva nije bilo. To me još više podsjeti na davno minule dane i na pomisao, kako li je to sve relativno brzo prošlo. Ne rekoh ni rijeći, već šutke podem dalje spuštajući se kroz prodolinu, u nakani da je prijedem i nadem se na drugoj strani od kuda smo i pošli. Spuštao sam se strminom gdje se cipele sklizaše na gustoj travi, ali držeći se po kojeg stabalca i busena trave nađem se sav oznojen na drugoj strani. Slijedili su me Boris i Ivo, ali i oni stigoše oznojeni i umorni. Ivo i Boris prilegoše u hladovini, a ja sam sjedio, šutio i upirao poglede preko dolaca, još uvijek opsjednut sjećanjem na davnu i bezbrižnu prošlost djetinjstva, kad nas je majka pri povratku kući brižno poslovila pitajući nas jesmo li umorni ili gladni, usput nas pohvalivši kako smo dobro napasli ovce.

Poslije poduzeg odmora spremamo naprtnjače i torbe te krećemo natrag prema cesti i autu. Put pretežno vodi kroz šumu, a i mekan je, pa umjerenog napredujemo do prijevoja južnog dolca, odakle nastavljamo vrlo strmom vlakom. Na domaku cesta zstanem i zagledam se u vrh Debeljak, gdje na samom vrhu ugledam oveći proplanak.

Znam da smo ga nazivali Golić i da smo tu ponekad također pasli ovce i igrali se s ličkim čobanima. Stigavši na cestu sjedamo u kola i put natrag. Boris je vozio polagano, pa smo mogli gledati ljepote kojima smo prolazili. Desno od ceste pružala se Pazariška Kosa, a lijevo niz vrhova, med kojima najviši Maniti vrh (Manita), čije se padine spuštaju prema Crnom (Borovačkom) Padežu. Lagano stižemo do Petrićuše, odakle cesta vodi šumovitom i ravnom dolinom do Štirovače.

Već po običaju, zaustavljamo se u Štirovači na izvoru da malo predahnemo. Ponajprije pijemo vrio hladnu vodu, koja kroz tri cijevi teče iz obzidanog izvora, a potom Boris počne pripremati kavu. Ali tek kad iz torbe izvadimo sve potrebno, ustanovimo da smo žličicu za kavu ostavili u Sunderu gdje smo ručali i lješkarali. Ipak smo se snašli, jer sam ja na brzu ruku od komadića jelovine napravio drvenu žličicu. S užitkom pijemo kavu i otpuhujemo dimove cigarete, sjedeći kod izvora i gledajući okolne vrhove. Lagani šapat vjetra povlačio se vrhovima jela i smreka, a ponekad bi zaječao kao daleka pastirska frula. Malo smo govorili, jer smo svi bili zaokupljeni promatranjem prirodnih ljepota, osjećajući kako smo sitni u prostoru ovih vrhova i dolina.

I ovdje u Štirovači život je zamro, izuzevši nekolicinu šumarijskih radnika, koji se tek na večer vraćaju s posla zbog večere i spavanja. Nema tome tako dugo kad je i ovdje bilo veselo i živo. Ne kao ono davno, ali je donedavno tu bila trgovina gdje se moglo opskrbiti okolno pučanstvo, radnici, planinari i namjernici, svime onim što je potrebovalo, kao i u gradskim središtima. Bilo je više radnika, mnoštvo ličkih goveda, pretežno volova, dok je sada sve tiho i pusto. Goveda za svagda nestadoše, bivša trgovina zjapi otvorenih trošnih vrata, pa ovdje više ni putnik ni namjernik nema nikakva uporišta. Tek može da se na izvoru napije hladne vode, zahvaljujući šumarijskom poslovodiju Ivanu Balenu, koji je sa svojim radnicima uredio izvor i okolinu.

Poslije odmora svi, kao po dogovoru, ustajemo, sjedamo u kola te nastavljamo uz Javornik do Mrkvišta, gdje skrećemo lijevom cestom do Mireva i Alana, pa dalje prema magistrali, moru, Stinici i Jablancu. Ove je godine cesta teško prohodna i, prepustena stihiji, posve propada. Nitko se o njoj ne brine iako je služila 126 godina. Ucertana je i u auto kartama, što stranca često put stoji muke i iznenadenja.

Kući stižemo u predvečerje i prihvaćamo se posla oko priređivanja drva i donošenja vode, dok Anka kao domaćica brine o večeri. Poslije večere sjedimo pred kućom i pričamo o svemu i svačemu, dok nas noćna svjetlina ne primora da se povučemo u kuće i na spavanje.

Disanje na visokim planinama

Fiziološki problemi ekspedicija na velikim visinama

ŽELJKO GOBEC

ZAGREB

Covjek se penjanjem na planine uspinje na sve veće visine gdje postaje sve važnije da se shvate učinci visine i niskih tlakova plinova na ljudski organizam. Tokom ekspedicija razmotrili smo probleme hipoksije (nestašice kisika) na velikim visinama i ostale fizičke faktore koji djeluju na organizam.

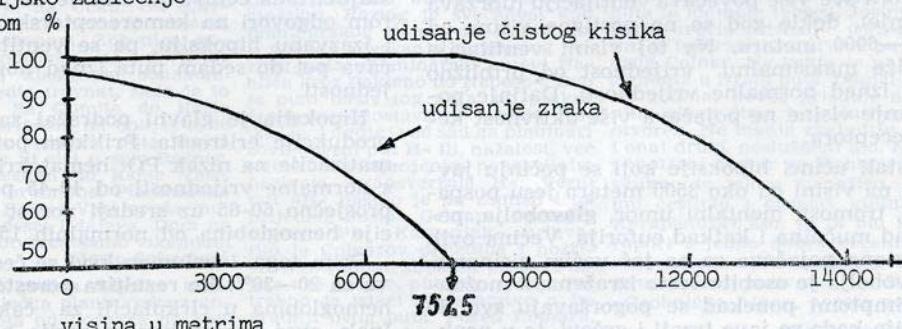
Djelovanje niskog tlaka kisika na organizam

Ukupan tlak svih plinova u zraku — barometarski tlak — smanjuje se kada se penjemo. U tablici prikazani su tlakovi na različitim visinama. Vidi se da je tlak na razini mora 760 mm Hg, dok je na visini na kojoj smo mi boravili (7525 metara) oko 280 mm Hg. Ovo sniženje barometarskog tlaka osnovni je uzrok svih problema što ih uzrokuje hipoksija na velikim visinama. Kada se smanjuje barometarski tlak, proporcionalno se smanjuje i tlak kisika, koji uvek iznosi malo manje od 21% ukupnog barometarskog tlaka.

Visina tlaka, m	Barometarski tlak mm Hg	PO ₂ u zraku mm Hg
0	760	159
3000	523	110
6000	349	73
7000	308	65
7525	280	60

Grafikon 1. Utjecaj niskog atmosferskog tlaka na zasićenje arterijske krvi kisikom

Arterijsko zasićenje kisikom %

Parcijalni tlak kisika u zraku na različitim visinama

Parcijalni tlak kisika (PO₂) u suhom zraku na morskoj razini iznosi cca 159 mm Hg, a može pasti čak za 10 mm Hg ili više ako u zraku ima mnogo vodene pare. Parcijalni tlak kisika na visini od 7525 metara je oko 60 mm Hg.

Alveolarni PO₂ na različitim visinama

PO₂ se na većim visinama smanjuje i očekuje se dakako, pad parcijalnog tlaka kisika u plućnim alveolama. Na manjim visinama alveolarni PO₂ se ne smanjuje baš u tolikoj mjeri kao parcijalni tlak kisika u atmosferi, jer se smanjenje tlaka kisika u atmosferi donekle nadoknađuje povećanom ventilacijom. Međutim, na većim visinama PO₂ se u alveolama smanjuje čak i više nego PO₂ u atmosferi i to zbog specifičnih razloga koje ćemo protumačiti.

Učinak ugljičnog dioksida i vodene pare na kisik u alveolama

Čak i na velikim nadmorskim visinama ugljični dioksid se stalno odstranjuje iz krvi plućnih kapilara i alveola. Isto tako se i voda sa respiracijskih površina isparava u alveolni prostor. Zbog toga ova dva plina razrjeđuju kisik i dušik, koji se već nalaze u alveolama, smanjujući koncentraciju kisika.

Prisutnost ugljičnog dioksida i vodene pare u alveolama postaje naročito važno na ve-

likim visinama, jer ukupan barometarski tlak pada na niske vrijednosti, dok se tlakovi ugljičnog dioksida i vodene pare ne smanjuju srazmjerne tome; npr. za vrijeme dok je temperatura tijela normalna, tlak vodene pare zadržava vrijednost od 47 mm Hg, bez obzira na visinu, ali zbog pojačanog disanja na ekstremno velikim visinama tlak ugljičnog dioksida pada od približno 40 mm Hg, koliko iznosi na morskoj razini, na približno 24 mm Hg.

Da pojasnimo kako ova dva plina djeluju na raspoloživi prostor za kisik. Ako pretpostavimo da ukupan barometarski tlak padne na 100 mm Hg, tada 47 mm Hg od toga mora otpasti na tlak vodene pare, pa će za sve ostale plinove preostati samo 53 mm Hg. Prilikom akutnog izlaganja velikoj visini, 24 mm Hg od tih 53 mm Hg mora otpasti na ugljični dioksid, te preostaje svega 29 mm Hg. Kada se kisik u tijelu ne bi trošio, jedna petina od tih 29 mm Hg bio bi kisik, a četiri petine bi otpalo na dušik, tj. PO₂ bi u alveolama iznosio 6 mm Hg. Međutim, tkivo takvog penjača postalo bi do tog trenutka gotovo anoksično (bez kisika), pa bi se zbog toga čak i ovaj zadnji trag kisika apsorbirao u krvi, ne ostavljajući više od 1 mm Hg tlaka u alveolama. Prema tome, pri barometarskom tlaku od 100 mm Hg čovjek ne bi mogao preživjeti kada bi udisao zrak. Na sreću, najviša planina na svijetu visoka je 8886 metara, a to je 230 mm Hg, te je zato i moguće izvesti uspon bez udisanja čistog kisika iz boca, jer je onda učinak bitno drugačiji.

Kada bismo udisali čist kisik iz boca, mogli bismo postići dvostruku visinu, tj. oko 14000 metara.

Učinak hipoksije

I najmanje smanjenje zasićenja arterijske krvi kisikom slabiti funkciju štapića u retini, što znači da slabiti vid.

Plućna ventilacija obično se ne povećava znatnije, tako dugo dok se ne postigne visina od približno 2500 metara. Na toj visini zasićenje arterijske krvi kisikom pada približno na 93%, a to je razina na kojoj kemoreceptori u organizmu izrazito reagiraju. Iznad 2500 metara mehanizam stimulacije preko kemoreceptora sve više povećava ventilaciju (ubrzava disanje), dokle god se ne postigne visina od 5000–6000 metara. Na toj visini ventilacija postiže maksimalnu vrijednost od približno 65% iznad normalne vrijednosti. Daljnje povećanje visine ne pojačava više aktivnost kemoreceptora.

Ostali učinci hipoksije koji se počinjujavljati na visini od oko 3500 metara jesu pospanost, tromost, mentalni umor, glavobolja, понекad mučnina i katkad euforija. Većina ovih simptoma pojačava se na još većim visinama. Glavobolja je osobito često izražena, a moždani simptomi ponekad se pogoršavaju sve do stadija kada se jave trzaji i grčevi, te u neak-

limatiziranih osoba završavaju komom na oko 7000 metara.

Jedan je od najvažnijih učinaka hipoksije smanjenje mentalnih sposobnosti, osobito rasuđivanja i pamćenja, što otežava izvođenje finih motoričkih pokreta. Kada čovjek dođe u stanje teške hipoksije, tj. u stadij kome, metabolički deficit u neuronima centra za disanje uzrokuje za nekoliko minuta depresiju ovog centra.

To poništava stimulacijski učinak kemoreceptorskog mehanizma, pa umjesto da se disanje dalje pojačava, ono se naglo smanjuje i konačno prestaje.

Aklimatizacija na nizak PO₂

Ako čovjek ostane na velikoj visini danima (kao npr. naša ekspedicija), tjednima ili godinama, on se postepeno aklimatizira na nizak PO₂ koji onda organizmu sve manje i manje šteti pa to čovjeku čak omogućuje da obavlja teži rad ili da se uspinje na još veće visine.

Pet je glavnih načina aklimatizacije:

1. povećanje plućne ventilacije,
2. porast količine hemoglobina u krvi,
3. porast difuzijskog kapaciteta pluća,
4. povećanje prožiljenosti tkiva i
5. povećanje sposobnosti stanica da se koriste kisikom usprkos niskom PO₂.

Prilikom naglog izlaganja niskom PO₂ stimulacija kemoreceptora hipoksijom povećava alveolarnu ventilaciju do maksimalno 65%. To je trenutna kompenzacijска reakcija na visinu koja je dovoljna da čovjeku omogući samo uspon za tisuću-dvije metara više nego što bi bez porasta ventilacije mogao. Ako čovjek zatim ostaje na vrlo velikoj visini nekoliko dana (tri dana na 7100 m — naša ekspedicija), ventilacija mu se postepeno povećava pet do sedam puta iznad normalne vrijednosti.

Nagli porast plućne ventilacije za 65% prilikom uspinjanja na veliku visinu uvjetuje izdavanje velikih količina ugljičnog dioksida što smanjuje PCO₂ i povećava pH tjelesnih tekućina. Obadvije promjene inhibiraju respiracijski centar i zato djeluju nasuprot stimulaciji putem hipoksije. Međutim, u toku narednih tri do pet dana ova inhibicija nestaje, dopuštajući tada centru za disanje da punom mjerom odgovori na kemoreceptorske podražaje i izazvanu hipoksiju, pa se ventilacija povećava pet do sedam puta iznad normalne vrijednosti.

Hipoksija je glavni podražaj za povećanje produkcije eritrocita. Prilikom potpune aklimatizacije na nizak PO₂ hematokrit se obično s normalne vrijednosti od 40–45 povećava na prosječno 60–65 uz srednji porast koncentracije hemoglobina od normalnih 15% do 22%.

Osim toga, i volumen krvi se često povećava za 20–30% što rezultira porastom količine hemoglobina u cirkulaciji za čak 50–90%. Ipak, ovaj porast koncentracije hemoglobina

i volumena krvi odigrava se sporo, tako da je do kraja drugog tjedna gotovo beznačajan. Tek nakon približno mjesec dana postiže se polovična vrijednost, a potpuno se razvija istom za nekoliko mjeseci. Zato bi za sigurniji uspjeh ekspedicije bilo korisno ići na visinu puno prije početka ekspedicije i tu duže osztati.

Do sada se nije dovoljno razmišljalo o svim tim pokazateljima. Na temelju iskustva ekspedicija na kojima sam sudjelovao, a nakon konzultiranja sa stručnjacima Fakulteta za fizičku kulturu (dr. Haimer i dr. Štuke), te proučavajući literaturu (npr. Gajtonovu Fiziologiju) sastavio sam ovaj stručni prikaz tih problema koji nas i dalje očekuju na našim ekspedicijama.

Do sada je Planinarski savez Zagreba uspješno pripremio i realizirao tri ekspedicije u Himalaje, zahvaljujući fizički dobro pripremljenim sportašima — alpinistima. Daljnji je zadatak ekipa koja vrši pripreme (Darko Berljak i Željko Gobec) poboljšanje psihičke kondicije članova ekspedicije koja se do sada pokazala manjkava. To će biti velik i opsežan zadatak, jer ekspedicija bez dobre psihičke pripreme dolazi u vrlo teške situacije koje mogu uzrokovati neuspjeh.

LLEGENDA

Hg = živa

PO₂ parcijalni tlak kisika

pH faktor kiselosti

Vezni putevi i transverzale

• Općinski planinarski savez Travnik koji čine društva »Borac«, »Vlašić«, »Dr. Milivoj Jambrišak«, »Galica«, Turbe i »Karaulska gora« iz Karaule, i ove godine bilježi plodan rad i međudruštvenu suradnju. Počelo je zajedničkim dočekima Nove godine na Vlašiću, Cusinama i Dubokoj, zatim masovnim pohodom na planinu Inać i Izmanski marš te obilaskom olimpijskih borilišta.

• »344 km za Tita«. PD »Borac« iz Travnika uspostavilo je transverzalu »344 km za Tita« od Travnika do Beograda. Već 13. 7. 1986. prvi planinari tom trasom stiguo su u Beograd. Ona prolazi lijepe planinske krajine i kroz mjesta naše starije i novije historije. Trasa je markirana u jednom pravcu, od Travnika ka Beogradu, a ima slijed: Travnik, Turbe, Meokrnje (trasa Marša boraca na Vlašiću), Nevara, Pepelari, Ribnica, Zobik, Hum, Gojčin, Osmaci, Mali Zvornik, Stolice, Zavljaka, Ljutica, Sviljeva, Tulari, Banjani, Grabovac, Obrenovac, Umka, Beograd. Može se preći za 11 dana, a osnivač će svake godine organizirati kolektivni obilazak ako se prijavi najmanje 20 kandidata. (S. Kliko)

• Obnovljen IPP. U vrijeme Pražnica rada, skupina od osam planinara iz Zagreba je obnovila IPP »Labinska republika« od Slavnička, Čićarijom na Učku. Od Slavnička do Kojnika nema promjena, dok su grebenom Zbevničke postavljena obilježja na drvenim stupićima s klasičnom oznakom. Kako je predio travnat, sada je to poboljšano. Sa Gomile do Račje Vasi treba pripaziti na obilježja, te kretati se u pravcu puta Račje Vas — Mune ili sići u selo Rašpor, te odatle cestom do Račje Vase. Dalje nema promjena. Planinarsko sklonište u Račjoj Vasi pruža mogućnost do deset ležajeva. Dom na Peklunu je otvoren samo vikendom i praznikom. (Josip Skoman)

• Dvadeset godina Riječke transverzale. Riječka planinarska transverzala, koja od Lovrana do Crikvenice, odnosno obrnuto, pove-

zuje niz prekrasnih vrhunaca riječkog planinskog zaleda, navršće je 20. godina svog postojanja. Otvoreno je bilo 4. srpnja 1967. jednacvremeno u Lovranu i Crikvenici. To su u stvari polazne, odnosno završne kontrolne točke. Za tih 20 godina transverzala je obišao 641 planinar iz 91 društva, iz svih naših republika i autonomsih pokrajina izuzev iz SR Crne Gore, Makedonije i SAP Kosova. Najbrojniji obilježnici bili su iz PD »Kamenjak« Rijeka (115), PD »Zelj zničar« Zagreb (48), PD »Zagreb-Matica« (43) itd.

Planinarska društva učlanjena u CPS Rijeka obišla su RT prema slijedećem: »Kamenjak« 115, »Plata« 36, »Opatija« 14, »Torpedo« 13, »Tuhobić« 8, PTT »Učka« 8, »Orljak« 6, »Obruč« 4 i »Strilež« 3. Na Zagradskom vrhu, jednoj od kontrolnih točaka, 27. rujna ove godine održana je planinarska svečanost u povodu obilježnice. Organizator proslave bio je Općinski planinarski savez Rijeka.

(Miljenko Pavetić)

• Mrežasti vezni put u »Grobničkim Alpama«. Prekrasan ljetni dan, kao stvoreni za uobičajene ljetne radosti na moru. Logičan slijed događaja je vreva na stanicama gradskog prometa odakle se polazi na plaže Medutim, 12. srpnja bilo je malo drugačije. Vreva je i na Skočljiku, polazištu autobusa za Grobništinu. Razlog je svečanost kod planinarskog doma na Hahlíćima u povodu otvaranja mrežastog veznog puta »Planinarski putevi Hahlíća kroz Paklenu do Nebesa«. Ovo je puni naziv tog puta, no praksa često pojednostavljuje teoriju. Tako je i ovdje: već sad ga planinari zovu »vezni put H« ili, nažalost, već cuboko ukorijenjenim nepravilnim nazivom »transverzala H«. Vezni put »H« nastao je po zamisli i na prijedlog Josipa Colnara. Predsjedništvo PD »Kamenjak« prihvatio je Colnarov prijedlog i pozvanoj radom, tijekom prošle i djele ove godine, put je završen. Potrebno je istaći volontersvo u izgradnji ovog puta. Pored Colnara, koji je obavio lavovski dio posla,

svojski su prionuli i podosta brojni planinari »Kamenjaka«. Trebalo je markirati, izraditi kutije, pečate, tablice, smjerokaze, sve to postaviti na određena mjesto itd. Put je pun pogodak i u planinarskom smislu predstavlja pravu poslasticu. Futem osamnaest kontrolnih točaka međusobno je povezan splet najatraktivnijih vrhova, jedna udolini (Pakleno) i prekrasan klanac Mudne dolinе. Veliki dio tih vrhova bio je rijetko posjećivan, za mnoge su planinare to nepoznanice utinato time što su dugogodišnji članovi planinarske organizacije i sto cijeli život žive podno tih vrhunaca. U nedjelju 12. srpnja bio je pravi užitak kretati se stazom toga novog veznog puta. Stalno su se susretali planinari, povremeno su odjevkivali povuci dozivanja, a na oštrom obrisima vrhunaca, na kristalno plavom nebnu, očrtavale su se siluete planinara. To se u našim planinama rijetko doživljava! Uprava PD »Kamenjak« vrlo je dobro iskoristila svečanost time što su članovima novoosnovane sekcije PD »Kamenjak« iz Viškova ispred doma podijeljene planinarske iskaznice — bolji se trenutak nije moglo izabrat. Svečanost otvaranja puta otpočela je u 13 sati pozdravnim govorom predsjednice društva Tatiane Ban. Nakon toga je tajnik Općinskog planinarskog saveza Rijeka čestitao PD »Kamenjak« na izradi veznog puta te idejnom tvorcu Josipu Colnaru, uručio priznanje OPS-a. Zatim je informativni prikaz puta dao drug Colnar. Na kraju je na mladi sudionik u izradi puta, Daniel Frletić (10 godina) doveo prisutne na Cuninu glavu čime je i službeno put otvoren. Ne manje zanimljiv je bio i onaj drugi, neslužbeni dio. Naime, popularni domar na Hahlíću Davor skuhao je takvu maneštu, da bi mu čestitao i ekspert kulinarstva Krapandža! Eto, to bi bio kratak raport s jedne dobro organizirane i svršishodne planinarske proslave. Završavam pozivom: dodite u »Grobničke Alpe«, nećete požaliti!

(Miljenko Pavetić)

Partizanski put Banijom

MIJO MLAĐENOVIC

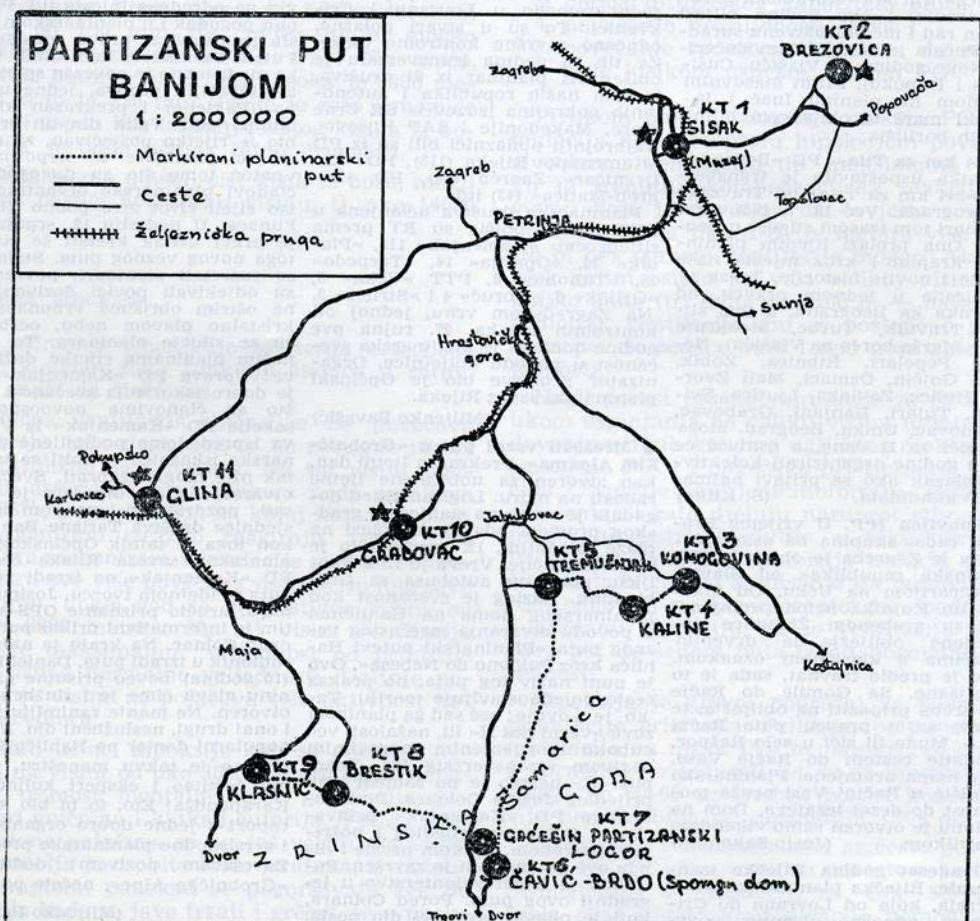
PETRINJA

Partizanski put Banijom (PPB) osnovalo je PD »Gavrilović« iz Petrinje sa željom da planinare i druge ljubitelje prirode upozna s prirodnim ljepotama Banije te da pokaže dio najznačajnijih mjesta iz revolucije i NOB na Baniji.

Sastoji se od dvije celine. Jednu sačinjavaju KT koje nisu međusobno povezane markacijama, nego su postavljene kao samostalne, zvjezdaste KT. Do njih je moguće prići sredstvima javnog saobraćaja, a zbog njihovih lokacija nije ih bilo moguće povezati u jednu cjelinu. To su: KT 1, 2, 10 i 11.

Drugu cjelinu sačinjavaju KT koje su povezane markacijama (linijski put) a put je moguće obići u dva dana lagano hoda. Sve imaju žigove i upisnu knjigu. Otiskivanjem žigova u dnevniku dokazuje se obilazak, a sakupljanjem 8 bilo kojih od 11 KT stječe se pravo na spomen-značku.

Trasa je markirana uobičajenim markacijama u oba smjera, s dobro označenim križanjima i informacijskim tablama. Markacije su povremeno označene slovima PPB. Noćenje je moguće u KT 3 (Spomen-dom Komogovina) i kod KT 6 (Spomen-dom »Bratstvo-jedinstvo« Šamarica).

PD »Gavrilović«, Odbor PPB, raspolaže s 2100 dnevnika. Dnevnik pored opisa puta sadrži geografsku skicu, historijski dio i prostor za otiskivanje žigova. Također raspolaže s 1000 spomen-značaka PPB, koje će besplatno dostaviti obilaznicima koji ispunе uvjete za dobivanje.

KONTROLNE TOČKE

1. Muzej revolucije u Sisku. Žig u Muzeju.
2. Brezovica, Spomenik sisačkom partizanskom odredu. Žig u čuvarskom objektu uz spomenik.
3. Komogovina, Spomen-kuća. Žig u spomen-kući.
4. Kaline — spomenik. Žig u sandučiću na drvetu uz spomenik.
5. Tremušnjak — Spomen-kuća Filipu Kljaiću-Fići. Žig u kući.
6. Spomen-dom »Bratstvo-jedinstvo« Samarica. Žig u domu.
7. Gačešin partizanski logor. Žig kao i za KT 6.
8. Brestik — Spomen-dom Banijskoj proleterskoj četi. Žig na domu.

9. Klasnić — Spomenik osnutku VII banijske udarne divizije. Žig u sandučiću na drvetu uz spomenik.
10. Banski Grabovac — Spomenik Prvoj akciji Banijskih partizana. Žig u sandučiću uz spomenik.
11. Glina — Spomen-dom žrtvama fašističkog terora. Žig u domu.

DALJINAR PPB (u satima hoda)

Mali jarak — Komogovina	1,00
Komogovina — Kaline	0,50
Kaline — Begovići — Tremušnjak	1,50
Tremušnjak — Matić brdo — Samarica	3,45
Samarica — Gačešin logor	0,20
Gačešin logor — Brestik	3,30
Brestik — Klasnić	1,40

PRILAZI PPB (u kilometrima)

Petrinja — Jabukovac — Tremušnjak	15
Petrinja — Mačkovo selo — Matić brdo	21
Petrinja — Komogovina	41
Glina — Brestik	28
Glina — Klasnić	33

Međimurski planinarski put

FRANJO MARCIUŠ

ČAKOVEC

Iako Međimurje asocira kod svih nas ravnicareske hrvatske predjele, činjenica je da se ono dijeli u dva posve suprotna dijela: Gornje — briježno i Donje — nizinsko područje. Gornje Međimurje proteže se od Čakovca na zapad sve do slovenske granice, a Donje — malo niže od Čakovca na istok, pa sve do mađarske granice, točnije, do utoka Mure u Dravu. Središte Donjeg Međimurja je Prelog, nekada čak kotarski i općinski centar ovoga kraja.

Planinarstvo u Međimurju ima tradiciju staru preko 60 godina. U Čakovcu osnovano je prvo planinarsko društvo već 1924. godine, pod nazivom »Železna gora« i to ime je zadržalo sve do današnjih dana. Premda je članstvo u tom društvu bilo ispočetka »rezervirano« gotovo isključivo za pripadnike iz redova obrazovnih građana i intelektualaca, ono je gubilo postepeno taj »privilegij« i postajalo je okupljalište ljubitelja planina i prirode općenito, svih ovdasnjih društvenih slojeva, od najmladeg do najstarijeg uzrasta.

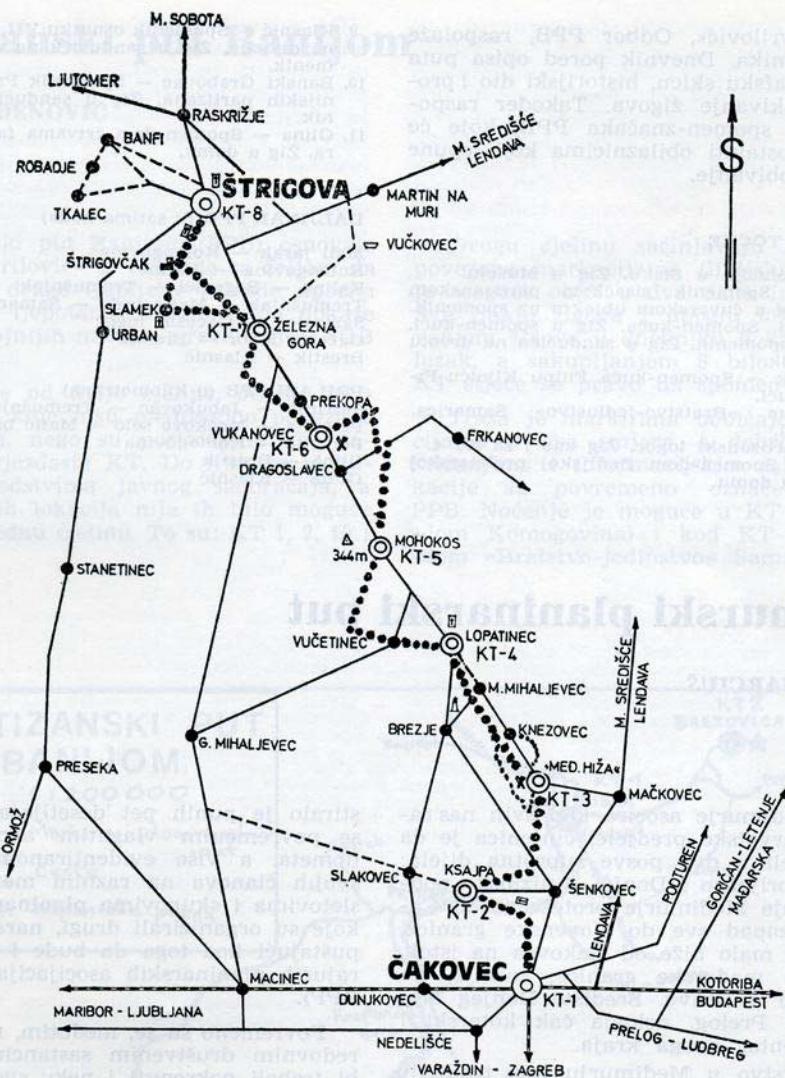
Najteže trenutke u svojoj povijesti (koja još nije dovoljno proučena) društvo je proživiljavalo u razdoblju od 1941—1945. godine, kada se Međimurje nalazilo pod mađarskom vlašću. No, činjenica da se i u takvim uvjetima održalo, velika je zasluga ondašnjih planinara, koju treba s dostojanstvom valorizirati.

Kako to već biva, s više ili manje uspjeha PD »Železna gora« iz Čakovca egzis-

titalo je punih pet desetljeća, potvrđujući se povremenim vlastitim akcijama užega dometa, a više evidentiranom prisutnošću svojih članova na raznim manifestacijama, sletovima i skupovima planinara svih vrsta, koje su organizirali drugi, naravno, ne propuštajući kod toga da bude i član odgovarajućih planinarskih asocijacija u nas (PSH, ZPP).

Povremeno su se, međutim, mogle čuti na redovnim društvenim sastancima ideje, da bi trebali pokrenuti i neku svoju kreativnu akciju tj. stvoriti nešto što bi i planinare iz drugih krajeva Hrvatske i susjedne Slovenije, pa i šire, privuklo u prelijepere briježne predjele Međimurja, tog kraja »med dvemi vodami« (Dravom i Murom), kako su ga običavali zvati neki pjesnici, a drugi su mu davali čak epitet »male Švicarske«.

Pouzdano se znade da se tako pričalo punih dvadeset godina. No, za predsjednikovanja prof. Tomislava Merlića, kada je ZPP povodom 60-godišnjice rada PD »Železna gora« iz Čakovca povjerio međimurskim planinarima organizaciju 29. sleta planinara Hrvatskog zagorja i Međimurja (22. rujna 1985), počela se ta ideja i ostvarivati. Naime, da bi sadržaj toga sleta obogatili međimurski planinari su odlučili da upravo na njemu otvore prvu dijoniku budućeg Međimurskog planinarskog puta (MPP), istina, tom zgodom samo jednom prigodnom kružnom stazom oko poznatog izletišta Čakov-

čana »Međimurske hiže«, u prekrasnoj bo-rovoj šumi kod Balogovica (na cesti Čako-vec — Lendava). Taj potez ili, bolje rečeno, novitet svi prisutni su prihvatali s velikim oduševljenjem, a po ocjenama nekih izvje-štača bilo je na sletu blizu 1200 (»Međimurje« broj 1607 od 27. rujna 1985).

To je ujedno bio poticaj članovima PD »Železna gora« iz Čakovca, da konačno prije-đu s riječi na djelo i da počnu s definitivnim trasiranjem, obilježavanjem i aktiviranjem MPP-a, te vizionarske želje nekoliko generacija ovdašnjih planinara. Posebno su bili ohrabreni još zaključkom sa 113. savje-tovanja ZPP-a, održanoga u Novom Marofu 8. prosinca 1985., kako bi bilo od opće kori-

sti da se netom osposobljena dionica MPP-a oko »Međimurske hiže« što prije produži i do popularnog turističko-rekreacijskog centra Vukanovca, smještenog u vrlo živopi-snom krajoliku briježnog dijela Međimurja.

Međimurci ne bi bili ono što jesu, kada takvu preporuku ne bi prihvatali kao »consensus sine qua non« i — 5. listopada 1986. upriličili svečano otvorene druge dionice MPP-a od »Međimurske hiže« do Vukanovca. Promotor je bio osobno predsjednik Općinske skupštine Čakovec, mr. Slavko Bu-bek, što posebno govori o važnosti s kojom je primljena ova »novotarija« u Međimurju...

Riječi obveze PD »Železna gora« u tada izrečenom prigodnom govoru njegovog predsjednika, da će do ljeta 1987. godine ospobiti do kraja MPP, čija trasa je već tada bila skoro definirana i omedena Čakovcem kao početnom i Štrigovom kao krajnjem točkom, aklamacijom i spontanim pljeskom prihvatali su svi prisutni. Znači, trebalo je odmah prići njenom postepenom ostvarenju. No, tada su kod nekih — za ovu priliku uvjetno nazvanih »planinara od riječi«, nastupili psihotički trenuci — najljepše definirani uvodnim Gundulićevim stihovima u »Osmanu« — koji nisu mogli, htjeli ili željeli da MPP ovako »prebrzo« postane međimurska stvarnost. Upotrijebili su čak snagu vlastitog planinarskog autoriteta (koje li ironijel) da bi sprječili dovršenje i otvorenje MPP-a u predviđenom roku. Srećom, takva negativna nastojanja ostala su bez učinka i nisu naišla na podršku ovdašnje šire društvene zajednice. I tako je prvi Međimurski planinarski put u nedjelju 28. lipnja 1987. svečano predan na upotrebu svim planinarama i ostalim ljubiteljima prirode. A taj, za daljnji razvoj međimurskog planinarstva i turizma u širem smislu, vrlo važan datum, zabilježila su ne samo lokalna sredstva javnog informiranja, već i šire. Dvije stotine planinara iz raznih krajeva Hrvatske, susjedne Slovenije, trojica čak i iz BiH, nisu ni jednog trenutka zažalili što su se našli naznačenog dana u Međimurju, gdje su podijelili radost uspjeha malobrojnih međimurskih planinara na općem doprinosu dalnjem propagiranju i razvoju planinarstva u nas.

Ishodišna točka MPP-a je čakovečki Stari grad, do kojega se dolazi markiranim prilazima od željezničkog i autobusnog kolodvora u Čakovcu. Odavde se odlazi u pravcu Kapelice sv. Jelene u Šenkovicu, ostatka pavlinskog samostana iz 14. vijeka, koji je stoljećima bio središte i izvorište njihovog kulturnog i prosvjetiteljskog djelovanja na tu Međimurju. U toj kapelici nalaze se posmrtni ostaci nekih članova porodice Zrinskih i, manje poznatih, Kneževića.

Put produžuje do dvorca obitelji Moranić na Ksajpi, u kojem je danas smješten odjel za tuberkulozu Medicinskog centra Čakovec. Tu skreće na istok u pravcu već spominjanog izletišta »Međimurska hiža« kod Balogovca.

Ovdje trasa postepeno napušta ravničarski kraj i blagim usponom dolazi do Lopatinca, znanog po Crkvi sv. Jurja na Bregu, koja je poznata naročito po tome što se vidi izdaleka. Zbog toga se kod većih prostornih premjera uzima čak kao jedna od trigonometrijskih točaka prvoga reda.

Krajolik se odavde posve mijenja. Prevladavaju vinogradi i voćnjaci, okruženi po-

nekim šumarkom. Nakon sedamdesetak minuta hodanja, eto nas na Mohokosu, zemljopisnoj točci, koja s 344 metra nadmorske visine predstavlja i najvišu međimursku točku ...

Redaju se lijepi predjeli i, gotovo ne za-mijecajući humor, nademo se na zaravanku i terasi Rekreacijsko-ugostiteljskog objekta Vukanovec, odakle se pruža nezaboravan pogled na Dravsku nizinu i Hrvatsko zagorje iza nje, a sa zapadne strane naziru se i prvi slovenski visovi.

Slijedi Železna gora, gorje i mjesto po kojima je čakovečko planinarsko društvo još prilikom osnivanja, prije malo više od 60 godina, uzelo naziv, noseći ga sve do naših dana.

Potrebno je svidati još nekoliko naizmjeničnih užvisina i udolina, te se stiže u krajnju točku MPP-a, Štrigovu, okruženu preostalim najvećim međimurskim bregovima, s dvorcima na najvišim im točkama: Banji, Rodade i Tkalec. Za ovaj posljednji dugo je vladalo pogrešno uvjerenje da predstavlja i najvišu točku Međimurja.

Sama pak Štrigova spominje se već u 14. stoljeću i poznata je na širokim prostorima po Crkvi sv. Jeronima s dva zvonika, čiju unutrašnjost je oslikao freskama jedan od naših najistaknutijih fresko slikara iz 18. stoljeća Ivan Ranger.

Prema planinarskoj tradiciji izdan je i za MPP prateći Dnevnik s osam kontrolnih točaka, čijim se obilascima (dokaz su kontrolni žigovi) besplatno stiče značka ovoga puta. Dnevnik sadrži još sažeti prikaz trase i njen crtež. Osim toga, prilog mu je mali letak s opisom kulturno-povijesnih i drugih zanimljivih lokaliteta uz MPP. Cijena mu je 1000 dinara, a najmanje pet komada može se naručiti pouzećem od PD »Železna gora«, 42300 Čakovec, p. p. 76.

Osnovni oblik značke podsjeća na zemljopisne konture Međimurja, a dopunjeno je odgovarajućim planinarskim i lokalnim simbolima.

S obzirom na dužinu i terenske karakteristike MPP-a, za njegov prolazak u jednom pravcu potrebno je oko osam sati pješačenja. Zato se i preporučuje svima koji se odluče za njegov obilazak, da ga podijele udvije-tri dionice.

Završetkom MPP-a sadašnja generacija međimurskih planinara ne namjerava stati i dalje živjeti na lovorkama postignutoga, već ozbiljno razmišlja o što skorijem povezivanju svoga puta s »Pomurskim planinarskim putom« u susjednoj Sloveniji. Ima i drugih primamljivih ideja, o kojima će odlučiti godišnja skupština, što će se — po običaju — održati početkom iduće godine. No, o tome drugom zgodom!

In memoriam

IVAN MAJER (1907—1987)

Neumitni prirodni zakon oduzeo je Planinarskom klubu »Split« veterana Ivana Majera. Roden je u Sarajevu 27. 10. 1907. član je planinarske organizacije od 1925. a član PK »Split« od 1951. Ponesen ljubavlju prema prirodnim ljepotama u okolini rodnog Sarajeva, u ranoj mladosti je posjećivao Trebević, Bjelašnicu, Crepoljsko, Ozren... Bio je član sarajevskog PD »Zeljezničar«, a kad se preselio u Split i zaposljen u Brodogradbenoj industriji »Split«, postao je član našega Kluba. Djelovao je kao organizator brojnih izleta i pochoda, te obavljao dužnosti tajnika, potpredsjednika

i predsjednika u tadašnjem Planinarskom savezu kotara Split (1964 — 1969). Iстакнуо се при изградњи Vickovog stupa na Mosoru, izradio makete toga stupa (jedna se čuva u plan. kući Malačka), izgradnji doma i skloništa Malačka, a sudjelovao je na brojnim sletovima i raznim akcijama. Za primjeran rad dobio je niz priznanja PSH i PSJ. Poznat i voljen od planinara širom zemlje, ostao će svakome, a osobito svojim najblžim drugovima, u trajnoj uspomeni kao dobar čovjek, planinar i drug.

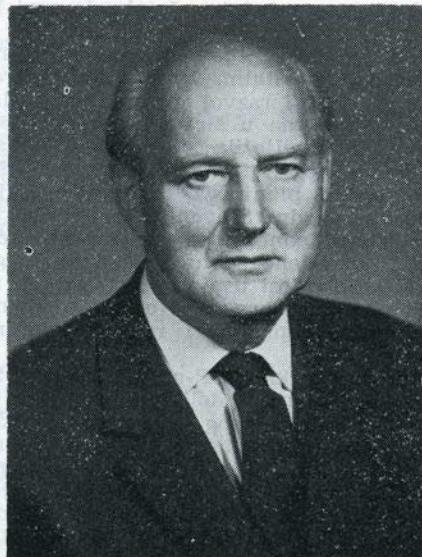
Karmelo Lovrić

JOŽA GRUBANOVIĆ (1903 — 1987)

Ovoga ljeta stigla je žalosna vijest: 26. kolovoza umro je čovjek koji je velik dio svoga života posvetio planinarskoj organizaciji, ostavivši neizbrisiv trag svojom dugogodišnjom djelatnošću, kako u svom društvu »Sljeme«, tako i u međudruštvenim strukturama.

Roden je 5. XII. 1903. u Zagrebu. Djetinjstvo kao i školu provodio u Zagrebu. Završio je četiri razreda gimnazije i četverogodišnju Zemaljsku obrtnu školu. Službovao je u Direkciji PTT u svojstvu tehničara slabe struje, gdje je dočekao mirovinu. Planinarstvom se počinje baviti u srednjoj školi, gdje mu je bio razredni starješina pok. Josip Paspurić, prva planinarska ličnost ondašnjeg Zagreba i predsjednik HPD. On je znao dake povesti za vrijeme prvog svjetskog rata na Sljemenu ili u Samoborskoj gori. Godine 1920. upisuje se u HPD te postaje njegov član. Tu počinje intenzivnije pohadati pojedine planine u društu poznatih i skupnih planinara onog vremena. Biran je i u odbor HPD-a te zadužen za markacije po Medvednici i Gorskem kotaru. Kao zamjenik ekonoma HPD-a do rata brinuo se za kuće na Risanjaku, Bijelim stijenama i na Zavižanu.

Poslije rata je član PD Zagreb i tek osnovanom Planinarskom savezu Hrvatske. Osnivač je strukovnog planinarskog društva PTT »Sljeme« Zagreb, gdje je mnogo godina bio potpredsjednik i član do kraja života. Bio je vodič mnogim grupama planinara, kako domaćim tako i iz stranih zemalja, po Medvednici, Hrvatskom zagorju, Gorskom kotaru i Velebitu. Dobio je velik broj priznanja: Zlatni znak PSH, Zlatni znak PSJ, Spomenic PSH, Zlatni znak PTT Ljubljana za suradnju Ljubljana — Zagreb, Plaketu PSH, Plaketu FOZ-a za dugogodišnji rad itd. Međutim, najveće

mu je priznanje opće poštovanje planinara koji će trajno sačuvati uspomenu na ovog nesrećnog i marljivog planinarskog radnika.

(Z. P.)

Speleologija

• Konferencija speleoloških odjeljaka. U Zagrebu je 9. svibnja održana Konferencija SO-a iz PD-a Hrvatske u prisustvu 20 delegata iz 8 SO-a (sada ih ima 11). Analiziran je rad KS PSH u 1986. god. i rad pojedinih SO-a. S radom je prestao SO u PD »Platak« u Rijeci i u PD »Svilaja« u Sinju a osnovan je SO u PD »Orjen« u Dubrovniku. Unastavku je razmotren plan rada i finansijski plan KS PSH za 1987. te plan rada za 1988. a raspavljalo se o školovanju, o u-

druživanju u budući Speleološki savez Hrvatske, o suradnji s drugim srodnim organizacijama, o spel. adresaru, o vodenju posjetilaca po špilji Veterinci i o uređenju te špilje. Rajzmjenjene su informacije o predstojećim akcijama SO-a. Novi koordinator za najveće spel. objekte u Hrvatskoj postao je Juraj Posarić (umjesto dosadašnjeg Tončića Raden). Predsjedništvo PSH je predloženo da se V. Božiću produži mandat za predsjednika KS PSH. (Vlado Božić)

• Sastanak PSO SSJ. U Zagrebu je na inicijativu Saveza speleologa Jugoslavije 30. svibnja održan sastanak Podkomisije za spel. obrazovanje SSJ kojega je domaćin bila KS PSH. Na sastanku su analizirani dosadašnji oblici školovanja spel. kadra po republikama, kao i dosadašnji spel. nazivi članova spel. organizacija. Na osnovi dogovorenog opsega reda spel. organizacija (istraživanje i proučavanje spel. objekata) izrađen je prijedlog jedinstvenih naziva (kategorija)

članstva spel. organizacija za grupu djelatnosti vezanu uz istraživanje spel. objekata. Osnova za programe školovanja pravnik, speleolog i instruktor su programi koje već koristi KS PSH i Jamarska zveza Slovenije, a koje treba uskladiti jer se malo razlikuju. Dogovoren je plan rada za iduću godinu u kojoj bi trebalo usvojiti programe školovanja spasavalaca i ronilaca, a također predložiti i usvojiti nazive članstva u grupi djelatnosti vezane uz proučavanje spel. objekata. (Vlado Božić)

• **Sastanak KKS PSJ.** Domaćin ovogodišnjeg sastanka bila je KS PSH, a sastanak je održan 30. svibnja u domu na Glavici kraj Zagreba u prisustvu 15 delegata (Slovenija 2, Makedonija 1, Srbija 1 i Hrvatska 11). Najprije je, povodom 20. (25.) godišnjice speleologije u PSJ iznijet pregled rada od osnutka do danas (1962. osnovana Podkomisija za špiljarstvo u Komisiji za alpinizam i špiljarstvo PSJ, a 1967. Komisija za speleologiju PSJ, koja je pridjev Koordinacijska dobila 1971.), a onda su predstavnici republičkih komisija podnijeli izvještaje o svom radu u 1986. godini (pročitan je i dostavljeni pismeni izvještaj KS PS BiH), dogovoren je program rada KKS PSJ za 1987. na osnovi odobrenih finansijskih sredstava za ovu godinu, dogovoren je plan rada za 1988. dopunjeno je speleološki adresar novim podacima i razmjenjene su informacije o predstojećim ljetnim akcijama. Predvečer su učesnici posjetili ponore na Ponikvama, navečer gledali dijapositive s nedavnih akcija hrvatskih speleologa a sutradan posjetili špilju Vaternicu.

(Vlado Božić)

• **Seminar o mjerjenju i ertanju speleoloških objekata.** U Rovanijskoj kraj Zadra održan je od 13. do 14. lipnja seminar o mjerjenju i ertanju spel. objekata na

kojem je sudjelovao 21 član iz 4 SO-a (»Želježničar« Zagreb 6, »Velebit« Zagreb 3, »Liburnija« Zadar 3 i »Mosor« Split 9). Organizator je bila KS PSH, voditelj Vlado Božić a domaćin SO »Liburnija« iz PD »Paklenica« u Zadru. Predavanja su održana u Osnovnoj školi u Rovanijskom gdje su sudionici bili smješteni. O mjernim jedinicama u speleologiji, o mjerjenju dužina i kultova, o topografskim spel. znakovima, o kategorijama točnosti spel. nacrta i o trodimenzionalnom prikazivanju spel. objekata govorio je instruktur Juraj Pošarić; o priboru za mjerjenje i ertanje, o tehničkom spel. nacrtu i označavanju teškoča spel. objekata speleolog Ozren Lukić; a o ertanju u malom i velikom mjerilju, o povjesnom razvoju spel. nacrta i o literaturi o mjerjenju i ertanju te o spel. terminologiji instruktur Vlado Božić. Praktične vježbe iz mjerjenja i ertanja održane su u obližnje dvije špilje. (Vlado Božić)

• **Speleološki odsjek PD »Mosor« 1986. godine.** Protekle smo godine imali 30 aktivnih članova i to 7 ženskih i 23 muških. Bilo je 6 suradnika, 19 pripravnika i 5 speleologa. Petorica su članovi GSS-a: 3 pripravnika, 1 spašavatelj i 1 instruktur. Posjećene su 2 špilje (Titova p. — Drvar i dvaput Vranjača) s ukupno 14 posjetilaca. U inozemstvu posjećeno je 5 špilja (12 posjetilaca): u Španjolskoj (3 člana) Pindal i el Castillo, u Francuskoj Thais i Pech-Merle te dvaput Grotta Gigante kod Trsta. Bilo je još 26 posjeta u 37 objekata (30 špilja i 7 jama) sa 142 sudionika na terenima Ubala, Dugopolja, Brštanova, Niskog, Mosora, Kotlenica, Velebita (Radeč), Hrv. zagorja, Kožljaka, Kljaka, Poljičke planine, Kljakske kose i Blaca (Solin). Radi spel. istraživanja organizirali smo Prvomajski logor, bili na Speleo-kampu te izveli još 14 akcija sa 61 članom. Održano je 10 vjež-

bi (uključujući pokaznu vježbu GSS-a) sa 62 člana. Istražili smo 41 objekt (10 špilja i 31 jama) na terenima Lovreća, Radošića, Sestanovca, Erštanova, Niskog, Jabolukova, Kulen Vakufa, Kamešnice, Orjena, Dubrave, Vrgorca, Mosora i Poljičke pl. dok smo na Picos de Europa sudjelovali u istraživanju 2 špilje i 7 jama. Među značajnije idu: Jama na Blizničkom brigu, Kamešnica (259 m), Bezimena jama (Split-sko-beogradsko) na Orjenu (180 m dubine) i na Picos de Europa jama YD3 (135 m), YB11 (180 m) i YA1 (122 m). Održano je 36 članskih sastanaka s prosječno 11 članova. Na planinarskoj tribini u prostorijama Društva održana su 3 predavanja i u okviru XI spel. škole devet. Od 23 polaznika školu od 5. 11. do 28. 12. uspješno je završilo 14. Seminar o špiljskoj meteorologiji i paleontologiji pohadala su 4 člana, a instruktorski tečaj 3 člana SO-a. Tri naša člana su posjetili Svjetski spel. kongres u Barcelonu. Naš SO je organizirao ili sudjelovao na nekoliko većih akcija: — spel. logor na Jabukovcu (sjev. Mosor) 1—4. V — ekspedicijske pripreme u Ponoru na Bunjevcu 14. i 15. VI — akcija na Kamešnici (Jama na Blizničkom brigu) 4—6. VII — Speleo-kamp »Kamenno more '86« (Orjen) 19—27. VII — Ekspedicija »Picos de Europa '88« 12. XII—13. VIII — XI spel. škola u sklopu koje su izvedene 4 vježbe, 5 posjeti i logor od 29. XI do 1. XII.

Vijesti o našoj aktivnosti objavljivane su u dnevnom tisku (Slcloboda Dalmacija i Vedernik list — dalmatinski) i na Radio Splitu. Rekognoscirali smo više objekata te sudjelovali u planinarskim aktivnostima Društva. Naši se članovi ističu i u radu Gorske službe spašavanja. Protekle godine sekretarijat SO-a činili su: M. Mužnić, pročelnik; S. Sarić (N. Zilić), tajnik, i I. Marinov, cruzar. (I. Marinov)

Vijesti

• **119 savjetovanje ZPP-a** održano je 15. ožujka u Lovačkom domu u Konjšćini, a domaćin je bilo PD »Gradina« iz Konjšćine. Uz delegete društva učlanjenih u Planinarski savez ZPP-a na savjetovanju su bili i predstavnici Meddržvenog odbora zasavskih planinskih društava s kojim je počela uspješna suradnja. Ocjijenjeno je da se dosadašnji planovi rada uspješno ostvaruju i donijet je program rada za ovu godinu. Značajnije zajedničke akcije su: Tragom Titovog djetinjstva u povodu Dana mladosti u Kumrovcu, memorijali »Ivo Lipovščak«, »Anka Ivčić« i »Janko Mišić«, Partizanski marš prijateljstva na Samoborskom gorju, »Krenimo u susret zdravlju« iz Ivance na Ivanšćiku u povodu Dana borca, otvaranje Medimurskog planinarskog puta, škole planinarskog podmlatka i tečaj za zaštitu čovjekove okoline na Kalniku. Os-

novan je i »Arhiv ZPP-a« sa sjedištem u Ivancu pri PD »Ivančica«, donijet je Društveni dogovor o radu Arhiva i za voditelja imenovan Cvjetko Soštaric. Slijedeću godinu dana predsjednik PS ZPP-a bit će Milan Turkalić iz Varaždina.

• **120. savjetovanje Saveza planinarskih društava ZPP-a** održano je 21. lipnja 1987. u planinarskoj kući na Donačkoj gori. Tom je prigodom domaćin savjetovanja, PD »Rogačka Slatina«, koje uspješno suraduje sa zagorskim planinarskim društvima, proslavilo 20. obljetnicu rada. Na savjetovanju je cogovoreno da 31. slet mlađih planinara Hrvatskog zagorja prirede 28. rujna na Medvednici PD »Zagreb-Matica«. Osnovana je i komisija za izradu statuta i drugih normativnih akata Saveza planinarskih društava ZPP-a u kojoj su Euro Makšan, Cvjetko Soštaric i Ivan Stošić. (C. S.)

• **PD »Lisina« iz Mrkonjić Grada** organiziralo je od 13. do 16. kolovoza pohod po transverzali »Mliništa 1942«, šestih po redu. Trajao je dva dana a sudjelovali su planinari iz cijele Jugoslavije. Podršku su pružili OK SSRN, SIZ za kulturu i fizičku kulturu, Općinski štab TO i Narodni univerzitet iz Mrkonjić Grada. (Zoran Latinčić)

• **Susret želježničara Beograda i Zagreba** održan je 30. i 31. svibnja pod nazivom »Bielolasica 1987« u organizaciji PD »Želježničar« iz Zagreba a pod pokroviteljstvom RO »Želježnički prijevoz Zagreb«. Goši iz Beograda bili su vrlo zadovoljni. Idući susret bit će na Jelovoj gori u Srbiji. (Josip Sakoman)

• **Crna udovica i na Velebitu?** Neki planinari tvrde da su na Velebitu vidjeli pauku crnu udovicu, čiji je ugriz opasan. Po kazivanju mještana on se pojavljuje svake četvrtine godine, možda u vezi s nekim pojavljajućim se prirodi.

(Dmitar Mamula)

● **Dom u Tuku** radi do daljnega četvrtkom od 16—21, petkom od 13—22 te subotom i nedjeljom od 8—22 sata. U ostale dane je zatvoren. Obavijesti kod upravljača: PD »Sutjeska«, Zagreb. (D. Priljeva)

● **Sklonište na Jančarici** ne može se koristiti bez pismenog odobrenja upravljača, PD »Sutjeska« iz Zagreba. Ključ je kod domara u Tuku. Fuda iz cisterne. (D. Priljeva)

● **Požežani u Gorskom Kotaru.** Pedeset članova PD »Sokolovac« boravilo je na svom redovnom prolećnom izletu. U odlasku uspešili su se na Klek, a cilj putu im je bio planinarsko sportsko-rekreacijski centar »Bjelolasica« kod naselja Vrelo u Gorskem kotaru. To je bilo ishodište njihovih uspona na Bijele stijene i Bjelolasicu. Trećeg dana su propješaćili Matić-poljanom do Vojnog Tuka. Ovaj će se pohod pamtitи i po iznenadnom susretu s medvjedom. Istina, sve je to bilo za tren, ali toliko neočekivano i uzbudljivo da je djelovalo kao san. Požeški planinari su se u Vrelu susreli s Vladom Mihaljevićem, predsjednikom, Božidarom Skerlom, dosadašnjim predsjednikom i Nikolom Aleksićem, tajnikom Planinarskog saveza Hrvatske. (Ivan Jakovina)

● **Obnovljene markacije na otoku Pagu.** Lani je obnovljena markacija iz sela Kolana na Sv. Vid (349 m) najviši vrh otoka Paga (v. opis NP 1979, 3-4), sada je obnovljena i markacija od sela Simuna na zapadnoj obali otoka (NP 1980, 7-8). U novom izdanju vodiča »Planine Hrvatske« Z. Poljaka ne spominje se taj uspon do vrha kao niti onaj iz grada Paga (NP 1983, 9-10) gdje je navedeno da postoje samo tri pristupa. U opisu pristupa iz predjela Dubrave (NP 1978, 1-2) nije točan navod o pristupu starom cestom iz Paga. Naime, radi se o slaboj makadam cesti kojom više ne voze autobusne linije (glavna cesta ide drugom stranom otoka). Svaki pristup do vrha zanimljiv je na osobit način, pa se preporučuje planinarima da ih koriste pri usponima na ovaj lijepi otočki vidikovac. (Bruno Puharic)

● **Planinarskim maršem po Dilju.** Četvrt planinarski marš PD »Dilj« partizanskom kurirskom stazom »Mile Radan« od Paučja do planinarskog doma u Brodskom Vinogradu, koji je održan polovinom mjeseca lipnja, izvanredno je uspio i okupio do sada najveći broj sudionika (146). Uz domaća 44 planinara i izviđača duga šarena kolona je po lijepom i sunčanom vremenu krenula iz Paučja preko Dilja Butra na put dug 32 kilometra. U njoj se našlo i 102 planinara iz 15 gradova Jugoslavije i 23 planinarska društva. Opet jednom susreli su se i družili dva dana u dobrom raspoređenju mnogi stari a i novi znanci i prijatelji iz Zagreba, Beograda, Sarajeva, Ljubljane Splita, Travnika, Osijeka, Samobora, Čučerja, Zenice, Sokolca, Kotor Varoši, Dobroja i Crkvence. Na pola puta, predveče prvo dana marša, održano je na terasi Spomen-domu u Ljeskovim vodama vrlo uspješno drugarsko veče s kulturno-umjetničkim pro-

gramom uz odlične pjesme, igre i tamburice KUD-a »Tonča Findrih« iz Vranovaca. Tom prilikom predsjednik PD »Dilj« inž. Nikola Decorti uručio je spomen-pokale kao priznanje planinarama »Borce« iz Travnika za najmasovniji posjet, KUD-u »Tonča Findrih« za vrlo plodonosnu dugogodišnju suradnju i malom sedmogodišnjem planinaru Zoranu Radakoviću iz Zagreba kao najmlađem članu marša. Marš je završio u nedjeljno rano poslijepodne s velikim zadovoljstvom svih sudionika i čestitkama organizatora na vrlo uspjejloj organizaciji marša, što su posjetiocima jednodrušno izrazili i na unaprijedenim anketnim listićima. Mnogi su i posebno naglasili: dovidjenja, Brodani, u lipnju 1988. na vašem jubilarnom petom partizanskom maršu!

(Slavko Jenč)

● **Planinarima sredstva od igara.** Ukupni prihodi od igara na sreću u 1986. godini bili su u SR Hrvatskoj 4303 milijuna dinara. Od toga je vrlo malo dio pripao planinarama: 9.526.000 dinara. Ova je suma bila ovako raspodijeljena: Memorijal »26 smrznutih partizana« 500.000. PD »Visočica« u Gospicu za sanaciju doma na Visočici i nabavu opreme 500.000. PD »Mosor« Split jedan milijun za uređenje doma na Mosoru, SIZ fizičke kulture općine Novi Marof milijun i pol za uređenje planinarskog doma i PSH 5.526.000 dinara za sanaciju domova kojima upravlja. U predračunu za 1987. preduviđa se da će od 7 i po miliardi planinarama pripasti 32 milijuna, dakle, trostruko više nego lani. Od toga bi 25 milijuna dobilje PD »Jankovac« u Osijeku za obnovu izgorielog doma na Jankovcu, PSH pola milijuna, Novi Marof dva milijuna. Dodajmo da je za Univerzitetu bilo predviđeno gotovo dvije miliarde, za SRC »Bjelolasica« 125 milijuna i za »26 smrznutih partizana« 750.000 dinara. (izvor: Delegatski vjesnik)

● **Planinarska škola za podmladak.** PD »Gradina« iz Koničine i PD »Grebengrad« iz Novog Marofa održala su od 11. do 14. 6. 1987. planinarsku školu za podmladak u idealnim uvjetima. Planinarskog naselja »Grebengrad« na Ivanščici. Skolu je prema programu PSH vrlo uspješno završilo svih 16 pionira (12 iz PD »Gradina« i 4 iz PD »Grebengrad«). U toku škole su se takmičili u orientacijskom kretanju po azimutu, pikadu i kugljanju visecom kuglom. Bili su posebno odusjevljeni takmičenjima u orientaciji i kretanjem po azimutu. Svakog dana u večernim satima prikazivani su dijapo pozitivi o planinama i planinarskim pohodima. Predavanja, vježbe i organizaciju uspješno su izveli Turkalj Milan i Blaženka, Pikkija dr. Damir, Janušić Kruso, Seleš Janoš, Žilić Dragutin, Kranjec Alojz, Kleković Franjo i Kranjec Ivan. Posebna zahvalnost Blaženki Turkalj koja je ulogu domaćice i kuharice obavila vrlo uspješno. Ovakav način organiziranja planinarske škole u planini pokazao se vrlo uspješnim i svima ga preporučamo. (Ivan Kranjec)

● **PD »Ivančica«** iz Ivance održalo je 31. svibnja 1987. na Ivanščici redovnu skupštinu društva na kojoj se okupilo 495 članova. Skupština je dosadašnji rad društva ocijenila

vrlo uspješnim, a prihvatala je i društvena Pravila i ostale normativne akte. Donijet je i program rada za iduće dvogodišnje razdoblje u kojem središnje mjesto za uzima prosлавa 90. obljetnice organiziranog planinarskog rada u Ivancu tijekom cijele iduće godine. Nizom prigodnih manifestacija bit će obilježen taj jubilej, a središnja prosлавa bit će u rujnu 1988. na Ivanščici gdje će se održati i 32. slet mladih planinara Hrvatskog zagorja. Tim će povodom biti izdana i knjiga »Ivančica planinarstvo i fotografija« i gramofonska ploča s pjesmama »Poleg jedne velike gore« i »Koračnica ivanečkih planinara«. Bit će i više planinarskih izleta i tura, predavanja, izložbi i drugih aktivnosti. Na skupštini su izabrani i novi organi upravljanja društvom, a za predsjednika je ponovo izabran Ivan Canžar, diplomirani inženjer šumarstva iz Ivance. (C. Š.)

● **Prve kolor razglednice Ivanščice** izdalo je PD »Ivančica« iz Ivance u ukupnoj nakladi od 20 tisuća primjeraka. Na četiri različite razglednice su snimci planinarskih kuća na Ivanščici, njenog okoliša, vidikovca, piramide, Greben-grada, Loborskih stijena i pejzaža prema Strahinjšćici. Autor kolor dijapozitiva je Cvjetko Šoštaric, KMF FSJ. Osim u planinarskoj kući razglednice se mogu nabaviti i na prodajnim mjestima u Ivancu i Zlataru. Na tim se mjestima može nabaviti još desetak vrsti različitih suvenira PD »Ivančica«. (C. Š.)

● **Hvala Jožici i Lojski!** Obilazeći Triglavsku jezeru, skupina zagrebačkih planinara stigla je pokisnuto do kuće u Koču pod Bogatinom. Obskrbnice Jožica i Lojska primile su nas tako brižljivo i srdačno kako to još nismo doživjeli ni u jednom domu. Pod njihovim okriljem osjećali smo se kao kod vlastite kuće. Oduševljeni takvim prihvatom neplanirano smo produžili svoj boravak u tom domu. Preporučamo svim planinarama koji posjećuju Triglavsku skupinu da svakako posjeti i Koču pod Bogatinom. U ime skupine Marijana Pratić

● **PD »Zlatar Bistrica«** je svoju drugu redovnu skupštinu održalo 27. ožujka u mjesnom Lovačkom domu. U protekle dvije godine »mladi« zlatar-bistrički planinari imali su više izleta; Tragom prvog izleta HPD-a, na srednji i sjeverni Velebit i na zagorske planine, nadalje su bili na sletovima planinara Hrvatskog zagorja, a svake godine u povodu Dana Republike posjećuju Ivanščicu. Sami priređuju planinarska predavanja i kestenjadu, a riješili su u svom mjestu i pitanje društvenih prostorija. Ove će godine obilježiti petu obljetnicu rada izletima na zagorske planine, južni Velebit, Učku, Bjelašnicu i na Kanin. Predviđaju i osnivanje pionirske sekcije.

Na skupštini su izabrani i novi organi upravljanja, a za predsjednika je ponovo izabran dr. Ivan Šantek. (C. Š.)

U PRIRODU!

Tempo marciale

Boris Krnic

The musical score consists of ten staves of music in common time, key signature of one sharp (F major), and treble clef. The vocal line is accompanied by piano chords indicated above the staff. The lyrics are written below the notes.

Chords:

- Staff 1: G, D, G
- Staff 2: C, G, D7, G, G
- Staff 3: D7, G, D, Em, A7, D
- Staff 4: D7, G, D7
- Staff 5: G, D7, G
- Staff 6: Hm, F#7, Hm, G, C, G
- Staff 7: D7, G, C, G, D7, G
- Staff 8: G, C, G, D7, G, G, G7, C
- Staff 9: G, D7, G, F, C, G7, C
- Staff 10: C, F, C, Dm7, C, G, C, F, C

FINE is marked on the eighth staff.

Lyrics:

E - vo nas mi - la pri - ro - do na - ša, u
 za - gr - ljaj tvo - jih do - li - na i go - ra, od - mo - ra tra - žec'
 k'te - bi smo do - šli. Pri - mi od ra - da u - mornog stvo - ra.
 Na vi - so - ku go - ru hr - li - mo smje - lo njen svježi zrak
 bi - stri naš um. I pti - či - ca pjesme mi - le i slat - ke, na -
 sta - du - ju u - ho uz vje - tra šum. Mi - stinam le - bde vi -
 so - ko nad go - re slo - bo - da nas po - gleda bo - dri na rad. Či -
 sto - ča pla - vih ko ne - bo je - ze - ra po - ziv - lje kse - bi
 se - lo i grad. Slo - bo - da div - na u tvom je car stvu.
 Pri - ro - do kra - sna pri - ro - do mi - la, tko lju - bi te - be taj

D7 C Dm7 C F C

sre-tan i zdrav je, tog svla-da-ti ne-će ni jed-na si-la, tog

Dm7 C G C E Am

svla-da-ti ne-će ni jed-na si-la! Na pred od ra-da

E Am F C

u-mor-ni dru-zи, u pri-ro-du hajd-mo kad

Gdim Am Gm7 G Gm7 G

svr-ši-mo rad, nek ču-ju šu-me, go-re, je-ze-ra

Gm G Gm7 G

že-lje na-še i pje-sme nam sklad. Slo-

CODA

Maestoso

DAL DAL POI DA CAPO
AL FINE E POI CODA

U te-bi sva-ka ra-dost i sre-ća, pri-ro-do čuj naš

G G7 C G

za-no-sni poj! Sr-da-ca na-ših že-lje i na-de,

G D7 G

"Pri-ja-telj pri-ro-de" vje-čno je tvoj, "Pri-ja-telj pri-ro-de"

C Cm G C Cm G

vje-čno je tvoj, "Pri-ja-telj pri-ro-de" vje-čno je tvoj!

C Cm G C Cm6 D7/4 G

Vje-čno Vje-čno Vje-čno je tvoj!